

Mikko Rautavuori

KOULUNSA KESKEYTTÄNEIDEN PALVELUT
Ammattilaisten näkemyksiä koulutuksen keskeyttäneiden
nuorten osallisuuden edistämisestä Tampereella

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2020
Ohjaaja: Olli Karsio

TIIVISTELMÄ

Mikko Rautavuori: Koulunsa keskeyttäneiden palvelut – Ammattilaisten näkemyksiä koulutuksen keskeyttäneiden nuorten osallisuuden edistämisestä Tampereella

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma

Sosiaalipolitiikka

Huhtikuu 2020

Suomessa vallitsee yhteiskunnallinen odotus katkeamattomasta koulutusputkesta, jossa vähintään toisen asteen koulutusta pidetään vähimmäisvaatimuksena, jotta ovet työelämään aukeavat. Tästä johtuen koulutuspolun keskeytyminen nähdään usein kielteisenä ja jopa dramaattisena tapahtumana, joka vaikeuttaa yksilön kiinnittymistä yhteiskunnan valtavirtaan myöhemmässä elämässä. Koulutuksen keskeyttäneet nuoret ovat toisaalta myös heterogeeninen joukko, joiden tausta, elinolosuhteet ja tulevaisuudennäkymät vaihtelevat. Tämän vuoksi ongelmaan ei myöskään ole olemassa yhtä toimivaa ratkaisumallia, mikä on haastavaa koulutus- ja työvoimapolitiikalle.

Tutkielmani käsittelee sitä, kuinka peruskoulun jälkeen ilman jatko-opiskelupaikkaa jääneiden ja toisen asteen opinnot keskeyttäneiden nuorten osallisuutta edistetään heille tarkoitetuissa tuki- ja ohjauspalveluissa. Keräsin tutkielmani aineiston teemahaastatteluilta, joissa haastattelin seitsemää erilaisissa nuorten palveluissa työskentelevää ammattilaista Tampereella. Aineiston analyysimenetelmänä käytin teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Analyysi osoitti, että lähes kaikissa tutkielmani kohteena olleissa palveluissa pyritään edistämään niiden asiakkaina olevien nuorten osallisuutta sosiaalipedagogisen osallisuuskäsityksen mukaisesti, mikä tarkoittaa, että niissä keskitytään ennen kaikkea nuorten sosiaalisen ja persoonallisen kasvun edistämiseen ja tuetaan näin nuorten kasvua omaksi itsekseen. Samanaikaisesti palveluissa keskitytään kuitenkin myös konkreettisempiin koulumaailmassa sekä työelämässä vaadittaviin taitoihin, millä pyritään tukemaan nuorten elämänhallintaa. Näiden tavoitteiden välillä ei juurikaan esiintynyt ristiriitoja, vaan koulunsa keskeyttäneiden nuorten osallisuuden edistämisen ongelmat näyttäytyivät ennen kaikkea rakenteellisina. Varsinkin odotus lineaarisesta, vähintään toisen asteen koulutuksen kautta työelämään vievästä polusta ohjaa merkittäväällä tavalla myös nuorten palveluissa tehtävää työtä ja kaventaa nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen mahdollisuuksia.

Avainsanat: Nuoret, nuorten palvelut, koulutus, koulutuksen keskeyttäminen, osallisuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Mikko Rautavuori: The Services for School Drop-outs – Professionals' Views on Promoting the Social Inclusion of Young People Who Have Dropped out of School

Master's Thesis

Tampere University

Degree Programme in Social Sciences

Social policy

April 2020

In Finnish society there is a common presumption that one must graduate at least from upper secondary education in order to secure a place in the labour market. Because of this, dropping out of education is usually seen as a negative or even a dramatic event, which can make it difficult for an individual to become attached to the mainstream society. On the other hand, school drop-outs are a heterogenous group whose background, living conditions and future prospects can vary significantly. This is why there is no common solution to the problem, which is challenging for the education and labour market policies.

The aim of this thesis is to examine how the social inclusion of young people who have not continued to upper secondary education after basic education or have dropped out of upper secondary education is promoted in different services which provide support and guidance to young people. I collected the data for this thesis by interviewing seven professionals who worked at different youth service organizations in Tampere. The analysis method I used was theory-guided content analysis. The findings showed that in most youth services the aim is to promote the social inclusion of young people according to the principles of social pedagogy. This means that the focus is in promoting the personal and social growth of the young people and their self-development in general. However, at the same time the focus is in practicing skills that are needed in school and working life environment, which serves as a way to enhance the life management of young people. These two aims did not seem to be in contradiction. The main obstacles in promoting the social inclusion of young people appeared to be in the structures of society. The presumption of a linear pathway that leads from at least upper secondary education to working life influences significantly the work that is done in the youth services and at the same time reduces the possibilities for young people to become attached to the society.

Keywords: Young people, Youth services, Education, School drop-out, Social inclusion

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
2. Nuorisotyö ja -politiikka Suomessa.....	3
2.1 Nuorisotyön historiaa.....	4
2.2 Keskeisiä käsitteitä, toimintamuotoja ja poliittisia linjauksia.....	8
3. Aiempaa tutkimusta koulutuksen keskeyttämisestä.....	17
3.1 Yksilölliset ja perhetaustaan liittyvät syyt.....	17
3.2 Koulutusjärjestelmään liittyvät syyt.....	23
3.3 Koulutuksen keskeyttäneiden palvelujärjestelmä.....	27
4. Teoreettinen viitekehys: Osallisuus ja sosiaalipedagoginen osallisuuskäsitys.....	30
5. Tutkimuskysymys ja tutkimuksen toteutus.....	39
5.1 Aineisto.....	40
5.2 Aineistonkeruumenetelmä: Teemahaastattelu asiantuntijahaastattelun elementtejä hyödyntäen.....	42
5.3 Analyysimenetelmä: Teoriaohjaava sisällönanalyysi.....	44
5.4 Analyysiprosessi.....	46
5.5 Tutkimukseni eettisyydestä.....	47
6. Tutkimustulokset.....	49
6.1 Kiinni säännöllisen elämänrytmiin - nuorten elämänhallinnan vahvistaminen.....	49
6.2 Palveluverkko haltuun – nuorten saattaminen tukipalveluiden piiriin ja ammatillinen yhteistyö muiden toimijoiden kanssa.....	52
6.3 Katse tulevaisuudessa – jatkopolutus nuorten tarpeiden mukaan.....	57
6.4 Oman elämänsä asiantuntijat – nuorten osallisuus palveluprosessissa.....	63
7. Johtopäätökset: Yksilöllistä kasvua yhteiskunnan ehdoilla.....	67
8. Lähteet.....	72
Liite: HAASTATTELURUNKO.....	87

1. JOHDANTO

Suomessa vallitsee odotus katkeamattomasta koulutusputkesta, jossa toisen asteen koulutusta pidetään vähimmäisvaatimuksena, jotta ovet työelämään aukeavat. Koulutusvaatimus toimii myös yhteiskunnallisen kontrollin välineenä, sillä oikeuden työmarkkinatukeen menettää, jos ei hae opiskelu- tai työharjoittelupaikkaa (Laki työmarkkinatuesta 1993/1542). Näin ollen koulun keskeyttäminen nähdään usein kielteisenä ja jopa dramaattisena tapahtumana, joka voi helposti johtaa syrjäytymiseen. Oppivelvollisuuden jälkeen koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääneet nuoret päätyvätkin usein muuhun väestöön verrattuna heikompaan työmarkkina-asemaan ja tulotasoon (Vanttaja & Järvinen 2004). Varsinkin 15-17-vuotiaiden työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten tilanne on haastava, koska palvelujärjestelmä ei ole heistä varsinaisesti vastuussa, eivätkä he tavallisesti ole oikeutettuja työmarkkina- tai toimeentulotukeen. He ovat tästä johtuen vaarassa pudota kokonaan yhteiskunnan turva- ja tukiverkkojen ulkopuolelle. (Pietikäinen 2007, 68.) Tero Järvinen ja Markku Vanttaja (2006) toteavat myös, että koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevat nuoret ovat ylipäättään heterogeeninen joukko, joiden tausta, elinolosuhteet ja tulevaisuudennäkymät vaihtelevat. Tämä tarkoittaa sitä, ettei ongelmaan ole yhtä toimivaa ratkaisumallia, mikä on haastavaa koulutus- ja työvoimapolitiikalle. Suomessa on yhtenä keinona ongelman ratkaisemiseksi pohdittu toisen asteen koulutuksen liittämistä oppivelvollisuuden piiriin (yle.fi, 31.5.2019).

Olen pro gradu -tutkielmassani kiinnostunut koulunsa keskeyttäneille nuorille tarkoitetuista palveluista ja siitä, millä tavalla näissä palveluissa edistetään heidän osallisuuttaan. Osallisuuden edistäminen oli myös keskiössä Antti Rinteen hallituksen ohjelman (jonka toteuttamista myös pääministeri Sanna Marinin uusi hallitus jatkaa) nuorisopoliittisissa linjauksissa ja tavoitteissa, joita ovat sekä nuorten syrjäytymisen ehkäisy että myös heidän osallisuutensa kasvattaminen (Hallitusohjelma 2019, 173). Syrjäytyminen voidaan nähdä sivussa olemisena sellaisista toiminnoista, joita yhteiskunta pitää jäsenilleen tarpeellisena (Myrskylä 2011, 24). Nuorten kohdalla koulutus on yksi keskeisimmistä tällaisista toiminnoista. Koulunsa keskeyttäneiden nuorten voidaankin ajatella olevan jos ei syrjäytyneitä, niin ainakin syrjäytymisvaarassa, koska koulutusmaailmasta pois putoaminen ja ilman toisen asteen tutkintoa jääminen ennustaa yleensä myös heikentyntä työmarkkina-asemaa tulevaisuudessa (esim. Stenström, Virolainen, Vuorinen-Lampila & Valkonen 2012). Osallisuus on taas käsitteenä myönteinen ja se voidaankin nähdä ikään kuin tavoitetilana, johon syrjäytyneiden tulisi yhteiskunnan näkökulmasta pyrkiä. Osallisuudessa on

tällä tavoin määriteltynä siis kyse yhteiskunnan ”sisäpuolisuudesta”, mikä voi nuoren kohdalla tarkoittaa esimerkiksi opiskelupaikan löytämistä peruskoulun jälkeen (Nivala 2013, 19).

Osallisuus on kuitenkin moniulotteinen käsite ja sille on annettu monia erilaisia määritelmiä. Pyrin tutkielmassani tuomaan esiin käsitteen monimerkityksisyyden keskittyen kuitenkin niihin määritelmiin, jotka ovat tutkielmani kannalta relevantteja. Tutkielmani kannalta keskeisin osallisuusmääritelmä on sosiaalipedagoginen käsitys osallisuudesta. Sosiaalipedagogisessa osallisuuskäsityksessä osallisuus ei tarkoita vain mukautumista ennalta määriteltyyn paikkaan yhteiskunnallisessa järjestyksessä, vaan painopiste on ihmisen yksilöllisen kasvun ja omaksi itsekseen kehittymisen tukemisessa (Nivala 2007). Käsittelen myös syrjäytymistä, joka usein mielletään osallisuuden vastakohtaksi. Monien tutkijoiden mielestä osallisuuden ja syrjäytymisen välinen suhde ei kuitenkaan ole näin mustavalkoinen: pyrin siis näiden käsitteenmäärittelyiden kautta myös perustelemaan sen, miksi puhun osallisuuden edistämisestä enkä esimerkiksi syrjäytymisen ehkäisystä. Käsittelen osallisuutta ja syrjäytymistä sekä niiden välistä suhdetta tarkemmin tutkielman neljännessä luvussa.

Tutkielmani tavoitteena on saada mahdollisimman laaja käsitys siitä, millaisilla tavoilla koulunsa keskeyttäneitä nuoria heille tarkoitetuissa palveluissa autetaan ja miten heidän osallisuuttaan edistetään. Olen kiinnostunut myös nuorten osallisuudesta itse palveluprosessissa ja siitä, kuinka aktiivinen rooli heille siinä annetaan (tai on mahdollista antaa). Tutkielmani aineisto koostuu Tampereella tekemästäni haastattelututkimuksesta, jota varten haastattelin erilaisissa organisaatioissa nuorten parissa työskenteleviä ammattilaisia. Tarkoitin tässä tutkimuksessa koulunsa keskeyttäneillä niitä nuoria, jotka ovat jääneet peruskoulun jälkeen ilman opiskelupaikkaa tai keskeyttäneet toisen asteen opinnot. Aineiston kerääminen nuorisopalveluiden ”katutaso” työntekijöitä haastatteleamalla antaa tutkimaani ilmiöön erilaisen näkökulman verrattuna esimerkiksi koulunsa keskeyttäneiden nuorten haastatteleamiseen. Vaikka nuoret ovatkin ilmiön keskiössä ja heidän näkökulmansa aiheeseen olisi myös mielenkiintoinen, on nuorille suunnattujen palveluiden työntekijöillä kuitenkin parhaiten tietoa siitä, mitä ehtoja ja mahdollisia rajoituksia nuorten auttamiseen liittyy. Olen kiinnostunut siitä, miten ammattilaiset kohtaavat nuoret yksilötasolla sekä toisaalta myös laajemmista organisatorisista ja yhteiskunnallista rakenteista, jotka heidän työhönsä vaikuttavat. Heidän näkemyksensä on myös erilainen verrattuna hallinnollisen tason työntekijöihin, jotka eivät välttämättä kohtaa nuoria lainkaan päivittäisessä työssään.

Tutkielman aluksi esittelen nuorisotyötä Suomessa historiakatsauksen myötä sekä myös nykypäivän kontekstissa, jolloin keskityn koulunsa keskeyttäneiden kannalta keskeisiin palveluihin ja poliittisiin linjauksiin. Sen jälkeen esittelen aiempaa koulutuksen keskeytymiseen liittyvää tutkimusta. Seuraavissa luvuissa pureudun tarkemmin osallisuus- ja syrjäytymiskäsitteisiin ja niiden keskinäiseen suhteeseen sekä esittelen tutkimuskysymykseni. Viimeisinä ovat vuorossa tutkimuksen toteutuksen kuvailu ja aineiston analysointi sekä johtopäätökset ja pohdinta.

2. NUORISOTYÖ JA -POLITIikka SUOMESSA

Nuorisotyön tehtävänä on nuorisolain mukaan nuorten kasvun, itsenäistymisen ja osallisuuden tukeminen yhteiskunnassa. (Nuorisolaki 2016/1285). Laissa annettu määritelmä nuorisotyölle tiivistää hyvin sen, mistä olen tutkielmassani kiinnostunut. Tutkielmani tarkoituksena on selvittää, mitä nuorten kasvun, itsenäistymisen ja erityisesti osallisuuden tukeminen yhteiskunnassa käytännössä pitää sisällään koulunsa keskeyttäneitä nuoria tukevissa palveluissa. Nuorisotyön tehtävä on yhteiskunnallisesti merkittävä, varsinkin puhuttaessa vaikeassa asemassa olevista nuorista, joihin myös koulunsa keskeyttäneet nuoret usein kuuluvat. Nämä nuoret saattavat tarvita tavallista enemmän tukea osallisuuden saavuttamiseksi yhteiskunnassa. Pyrin tutkimuksessani selvittämään, millä tavoin erilaisten nuoria tukevien palveluiden toiminta vastaa tähän tarpeeseen.

Nuorisopolitiikka puolestaan asettaa raamit ja laajemmat tavoitteet nuorisotyölle. Nuorisolaissa nuorisopolitiikan tehtäväksi on määritelty nuorten kasvu- ja elinolojen sekä sukupolvien välisen vuorovaikutuksen parantaminen. (Nuorisolaki 2016/1285). Valtakunnallisessa nuorisopoliittisessa ohjelmassa vuosille 2020-2023 määritellään kolme keskeistä nuorisopoliittista tavoitekokonaisuutta, jotka liittyvät syrjäytymisen vähenemiseen, osallistumiseen ja vaikuttamiseen sekä yhdenvertaisuuden ja turvallisuuden vahvistamiseen. Näistä tavoitteista varsinkin syrjäytymisen vähentäminen on keskeinen myös tutkielmani näkökulmasta, koska se koskettaa myös koulunsa keskeyttäneitä nuoria ja heidän tukemistaan. Ohjelmassa mainitaan haastavissa elämäntilanteissa olevia nuoria kohtaavina tahoina Ohjaamot, etsivä nuorisotyö sekä työpajatoiminta. Nämä kaikki kuuluvat myös niihin nuorisotyön työmuotoihin, joiden toimintaa tarkastelen tutkielmassani. Ohjelmassa kerrotaan, että syrjäytymistä ehkäistään parhaiten tarjoamalla jokaiselle nuorelle merkityksellisen elämän edellytykset, joita ovat pääsy koulutukseen ja työhön, taloudellisen turvan ja taloudenhallintataitojen varmistaminen sekä mielenterveyden vahvistaminen. Yhtenä

merkittävistä nuorisopoliittisista työkaluista mainitaan hallituksen kärkihanke nuorisotakuu, jota esittelen tarkemmin tämän luvun toisessa osassa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020.)

Käyn tässä luvussa läpi ensin nuorisotyön historiaa Suomessa. Nuorisotyöllä on Suomessa pitkät, 1800-luvulle asti yltävät perinteet. Kuvaukseni nuorisotyön historiasta antaa yleiskuvan siitä, miten nuorisotyö on Suomessa viimeisen reilun sadan vuoden aikana muuttunut ja kehittynyt sekä millaiset nuorisopoliittiset linjaukset ovat vaikuttaneet sen toimintaan. Historiakatsaus tuo esiin muun muassa sen, kuinka vasta viimeisten vuosikymmenten aikana nuorisotyön painopiste on alkanut siirtyä enemmän huono-osaisten ja syrjäytymisvaarassa olevien nuorten auttamiseen. Historiakatsauksen jälkeen esittelen suomalaisen nuorisotyön keskeisimpiä toimintamuotoja sekä käsitteitä ja nuorisopoliittisia linjauksia, jotka ovat tutkimukseni kannalta tärkeitä.

2.1 Nuorisotyön historiaa

Nuorisotyön juuret Suomessa yltävät aikaan ennen itsenäistymistä, 1800-luvulle asti. Nuorisoseuraliike syntyi 1880-luvun alussa Etelä-Pohjanmaalla vastauksena maaseudun elintason nousun mukanaan tuomaan talonpoikien ja torppareiden sekä palkollisten väliseen eripuraan, joka oli johtanut lieveilmiöihin, kuten tappeluihin ja juopotteluun. Nuorisoseuraliikkeen johtajan Santeri Alkion mukaan nuorisoseurojen tehtävänä oli muodostaa sivistyksestä yleinen, eikä vain tiettyä luokkaa koskeva asia. Vuonna 1881 perustettiinkin Suomen ensimmäinen nuorisoseura Kauhavan nuorisoyhtiö, jonka tarkoituksena oli edistää nuorison sivistystä kaikin tavoin seuranäytelmien, sanomalehtien, kirjaston ja tanssihuvien avulla. 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella vaikuttivat myös esimerkiksi partioliike ja poliittisempi työläisnuorisoliike. Itsenäistymiseen asti myös kristillisellä nuorisotyöllä oli vahva rooli. Tienraivaajana toimi erityisesti NMKY-liike (Nuorten miesten kristillinen yhdistys), joka harjoitti sosiaalistakin toimintaa hankkimalla asuntoja kodittomille nuorille. Kristillistä nuorisotyötä nousi paikkaamaan seurakunnallinen nuorisotyö, jonka sydämessä toimii edelleen rippikoulu. Myöhemmin sota-aikana nuorison kasvatukseen kiinnitettiin huomiota erityisesti maanpuolustusta silmällä pitäen. Tätä varhaista nuorisotyötä hallitsi etenkin nuorten kasvattaminen ”kunnon kansalaisuuteen”, sivistykseen ja raittiuteen. (Telemäki 1984, Nieminen 1995.)

Talvi- ja jatkosotien jälkeen haluttiin tehostaa paikallisen nuorisotyön ja nuorisojärjestöjen yhteistoimintaa. Opetusministeriön aloitteesta alettiin kuntiin perustaa nuorisotyölautakuntia kunnan, nuorisojärjestöjen, kodin, seurakunnan ja koulun yhteistyön edistämiseksi. Syyksi tähän

mainittiin muun muassa kasvava nuorisorikollisuus ja nuorten lisääntyvä alkoholinkäyttö. Lautakuntien tehtäviin kuuluivat paikallisen nuorisotyön tukeminen taloudellisesti sekä tiloja ja välineitä hankkien, yhteyden pitäminen kunnallisiin huolto- ja kouluviranomaisiin nuorisotyötä koskevissa asioissa sekä tukea nuorisojärjestöjä, koteja ja kouluja taistelussa nuorisorikollisuutta ja alkoholinkäyttöä vastaan. 1940-luvulla kansakoulut tekivätkin yhteistyötä nuorisojärjestöjen kanssa: opettajat ottivat osaa nuorisajohtajakoulutuksiin ja koulujen tiloja lainattiin nuoriso- ja sivistysjärjestöjen käyttöön. Koulujen ja nuorisotyön yhteistyö hiipui kuitenkin 1950-luvun alkuun mennessä. Varsinainen kunnallinen nuorisotyö alkoi Suomessa 1950-luvulla, nuoriso-ohjaajakoulutus oli aloitettu vuonna 1945 Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa (Nykyinen Tampereen yliopisto). (Telemäki 1984.) Nuorisotyöntekijöiden korkeakoulutasoisen koulutuksen myötä nuorisotyöntekijöiden ammatti akateemistui, mikä tarkoitti merkittävää käännekohtaa nuorisotyön järjestötoimintaan pohjaavalle perinteelle (Nieminen 1995, 305).

Sotien jälkeen alettiin myös erottaa toisistaan nuorisotyön ja nuorisonhuollon käsitteitä. Julkishallinnollisesti tarkastellen nuorisotyö kuului opetusministeriön ja nuorisonhuolto (sekä lastensuojelu ja raittiustyö) sosiaaliministeriön toimialaan. Tämä lohkoutuminen näkyi myös kunnallishallinnossa, ja siihen vaikutti myös nuoriso-ohjaajakoulutuksen eriytyminen Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa. Nuorisotyö toimi edelleen pitkälti vapaaehtoisuuden varassa, kun taas nuorisonhuoltoa leimasi ammatillisuus. Helsingin kaupungin nuorisonhuoltajana toiminut Kaarlo Helasvuo erotti nuorisonhuollon ja nuorisotyön työmuodot toisistaan seuraavasti: nuorisonhuolto perustui nuoren avuntarpeeseen, vaikeuksiin tai puutteeseen, kun taas nuorisotyö perustui nuorten omaan toiminnan tarpeeseen, harrastuksiin tai sivistyksen kartuttamiseen. (Nieminen 1995, 319–323.)

1950-luvun lopussa ja 1960-luvun alussa nuorisotyön keskiöön nousi puhe ongelmanuorisosta ja jengityöstä. Jengityön olivat kuitenkin aloittaneet Suomessa seurakunnat palkaten ensimmäiset jengityöntekijät jo vuonna 1946. 1960- ja 70-lukujen taitteessa jengityöntekijöitä alettiin kutsumaan erityisnuorisotyöntekijöiksi. (Pihlaja 1997, 25.) Nuorten ryhmäkäyttäytymisen nähtiin olevan yhteydessä yhteiskunnassa tapahtuviin muutoksiin ja erityisesti kasvavaan kuiluun työn ja vapaa-ajan välillä. Nähtiin, ettei lapsilla ollut enää käsitystä siitä, mitä heidän isänsä tekee työkseen, vaan he tunsivat ainoastaan ”vapaa-aika -isän”, joka ryyppäsi, kävi elokuvissa, leikki ja urheili. Jengityön kursseilla 1960-luvun alussa painotettiin perheen merkitystä lapsen ja nuoren kannalta. (Telemäki 1984, 106–107.) Jengityön pyrkimyksenä oli tavoittaa kaduilla ja julkisissa tiloissa

oleilevat ja nuorille tarkoitettuihin vapaa-ajan toimintoihin osallistumattomat nuorisoryhmät. Jengityö oli luonteeltaan etsivää ja siinä työntekijät hakeutuivat nuorten luokse jengien kokoontumispaikkoihin ja pyrkivät luomaan kontakteja nuorisoryhmiin. (Nieminen 1995, 331.)

Samoihin aikoihin kehitettiin nuorisotyön piirissä myös niin sanottuja avoimia työmuotoja. 1950-luvulla oltiin havahduttu siihen, että perinteiset nuorisojärjestöt tavoittavat lähinnä vain jo ennestään hyvinvoivan nuorison ja avoimet työmuodot olivat nuorisotyön vastaus tähän ongelmaan. 1950-luvun lopulla alkoivatkin yleistyä nuorisokahvilat, joiden tarkoituksena oli järjestää järjestöihin kuulumattomalle ”kadun nuorisolle” toimintaa. Perimmäisenä ajatuksena oli ohjata nämä nuoret tätä kautta mukaan nuorisojärjestöjen toimintaan. Nuorisokahvilat saivatkin nuorison keskuudessa innostuneen vastaanoton osaltaan siitäkkin syystä, että niiden toiminta pohjautui nuorten toiveisiin ja mieltymyksiin. Nuorisokahvilatoiminta erosi jengityöstä siinä, että se ei periaatteessa valikoinut osallistujiaan, kun taas jengityö kohdistui suhteellisen pieniin ongelmanuorten ryhmiin. (Nieminen 1995, 324–328, 332.)

1960-luvun puolivälissä syntyi Suomessa uusi nuorisopoliittinen strategia, jonka myötä kasvatuksellista nuorisotyötä muutettaisiin yhteiskuntapoliittiseksi toiminnaksi, jonka avulla parannettaisiin nuorten elinoloja ja kasvumahdollisuuksia kaikilla elämänaloilla. 1970-luvulla alettiin kuntiin luoda myös nuorisopoliittisia suunnitelmia, joiden perusajatuksena oli tarttua nuorten elämän ja elinolojen epäkohtiin rationaalisen kuntasuunnittelun ja kunnallisen päätöksenteon avulla. Myös nuorison yhteiskunnalliseen aktivointiin alettiin panostaa aiempaa enemmän. Varsinkin poliittisille nuorisojärjestöille nuorisopoliittikan läpilyönti oli voitto, sillä se mahdollisti kasvatukseen pohjautuvan nuorisotyökäsityksen murtamisen ja huomion kiinnittämisen poliittisten nuorisojärjestöjen toimintaedellytysten vahvistamiseen. Nuorisopoliitikasta esitettiin kuitenkin myös kriittisempiäkin näkemyksiä ja nähtiin, että suuri nuorten joukko jää kokonaan sen ulkopuolelle. Vuonna 1972 astui voimaan myös Laki kuntien nuorisolautakunnista ja kuntien nuorisotyöhön annettavasta valtioneuvoston päätöksestä. Vuonna 1974 puolestaan astui voimaan laki valtakunnallisen nuorisotyön valtioneuvoston päätöksestä. Nuorisotyötä koskeva lainsäädäntö ei juurikaan sisältänyt uusia ideoita, vaan sen avulla virallistettiin vuosikymmenten kuluessa muotoutuneet käytännöt: esimerkiksi nuorisolautakuntia käsittelevän lain myötä jokaiseen kuntaan tuli perustaa nuorisolautakunta tai muu vastaavia tehtäviä suorittava kunnallinen elin. (Nieminen 1995, 349–351, 360–361.)

Lainsäädäntö lisäsi myös kunnallisen nuorisotyön resursseja ja kuntien nuorisotyöntekijöiden määrä lisääntyi huomattavasti 1970-luvun aikana. Kunnallisen nuorisotyön laajeneminen vauhditti myös jo 1950-luvulla aloitettua avointa toimintaa. Avoimen toiminnan suosituimpia toimintamuotoja olivat pelien pelaaminen, elokuvanäytännöt, diskoillat ja vapaamuotoinen oleskelu nuorisotiloissa. Myöhemmin myös nuorten oma kulttuuri rock-musiikin johdolla tuli entistä vahvemmin nuorisotaloihin. Avoin toiminta onnistuttiin kohdentamaan huono-osaisiin ja järjestöihin kuulumattomiin nuoriin ja onkin selvää, että laajentunut kunnallinen nuorisotyö onnistui tuomaan nuorisotoiminnan piiriin sellaisia nuoria, joita järjestötoiminta ei olisi koskaan tavoittanut. (Nieminen 1995, 367–369.)

1980-luvulla alettiin yleisessä nuorisokeskustelussa kiinnittää enemmän huomiota huono-osaisiin nuoriin ja erityisnuorisotyön (entinen jengityö) merkitys alkoi kasvaa. Lisääntyvää erityisnuorisotyötä toteutettiin usein projektimuotoisesti ja siihen saattoi osallistua useita yhteistyötahoja. Myös nuorisotyöttömyyteen alettiin kiinnittää entistä enemmän huomiota ja ongelmaan haettiin helpotusta perustamalla kuntiin työverstaita ja työpajoja, joiden avulla pyrittiin madaltamaan työhönmenon kynnyksiä, antamaan nuorille töitä ja ohjaamaan heitä ammatinvalintaan. 1980-luvulla avattiin myös nuorille tarkoitettuja informaatiopisteitä, jotka tarjosivat nuorille tietoa muun muassa harrastuksista, julkisista palveluista ja työelämästä. (Nieminen 1995, 374–375.)

1990-luvulla Suomeen iskenyt taloudellinen lama vaikutti myös nuoriin ja nuorisotyöhön. Laman myötä nuorisolautakuntien määrä väheni huomattavasti ja niitä yhdistettiin sivistys- ja vapaa-ajan lautakuntiin. Laman aikana myös nuorten oirehtiminen lisääntyi esimerkiksi kasvaneen alkoholinkäytön muodossa ja toisaalta nuorisotyön henkilöstöä vähennettiin. Nuorisotyön painopiste alkoi entistä enemmän kohdistua vapaa-ajan toiminnan järjestämisen sijasta syrjäytyneisiin ja heikoimmassa asemassa oleviin nuoriin. Nuorten työllistäminen nähtiin keskeisenä keinona syrjäytymisen ehkäisyssä ja 1980-luvulla alkaneen työpajatoiminnan rooli ja pajojen määrä kasvoi 1990-luvulla huomattavasti. Työpajatoiminnan rooli kohdistui ennen kaikkea nuorten työllisyyden edistämiseen. (Telemäki 1999, Tigerstedt 2010.) Esittelen seuraavassa alaluvussa tarkemmin työpajatoimintaa nykypäivän kontekstissa. 1990-luvun aikana myös erilaiset nuorisotyön projektit lisääntyivät, esimerkiksi yhteistyössä yläkoulujen kanssa. Projektit eroavat pysyväisluonteisesta nuorisotyöstä, kuten nuorisotalotoiminnasta siten, että ne ovat hetkellisiä ja kohdistuivat yleensä tiettyyn kohderyhmään, kuten syrjäytymisvaarassa oleviin nuoriin. (Telemäki 1999, 119–121, Nieminen 2007, 30.) Toisaalta projektien kautta voi joskus syntyä myös

pysyvämpiä työmuotoja. Hyvänä esimerkkinä tästä on etsivä nuorisotyö, joka sai Suomessa alkunsa vuosina 1991-1995 toteutetun Etsivän nuorisotyön projektin myötä (Pihlaja 1997). Myös etsivää nuorisotyötä esittelen tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

2000-luvulla nuorisotyö on levinnyt entistäkin laajemmalle. Perinteisten menetelmien lisäksi nuoria pyritään tavoittamaan yhä enemmän siellä, missä he ovat, kuten internetissä ja koulussa. Verkkonuorisotyö voi toteutua esimerkiksi chat-pohjaisesti, jolloin keskustelu tapahtuu joko ryhmässä tai nuoren ja työntekijän välillä. Verkkonuorisotyötä käytetäänkin lähinnä välineellisesti viestimiseen ja yhteydenpitoon nuoren kanssa. (Huttunen 2014, 16.) Esimerkkinä kouluissa toteutettavasta nuorisotyöstä on Tampereellakin neljässä koulussa järjestettävä joustava perusopetus eli JOPO-opetus, jossa opettajan apuna toimii nuoriso-ohjaaja. JOPO-opetus on tarkoitettu peruskoulun yleisopetuksen oppilaille, joilla on vaikeuksia suoriutua peruskoulusta, joten kyse ei ole erityisopetuksesta. (Tampereen kaupunki 2020.)

Huolimatta uusista työmuodoista, ovat myös pitkäaikaisemmat nuorisotyön menetelmät, kuten etsivä työ ja työpajatoiminta edelleen voimissaan. Seuraavaksi esittelen tarkemmin nuorisotyötä ja -politiikkaa suomalaisessa kontekstissa siihen liittyvien keskeisten käsitteiden, toimintamuotojen ja nuorisopoliittisten linjausten kautta.

2.2 Keskeisiä käsitteitä, toimintamuotoja ja poliittisia linjauksia

Tässä alaluvussa esittelen tutkielmani kannalta tärkeitä käsitteitä ja poliittisia linjauksia, joiden lisäksi esittelen suomalaisen nuorisotyön keskeisimmät työmuodot. Osa käsitteistä ja työmuodoista esiintyy varsin tiuhaan myös tutkielmani myöhemmissä osissa, joten siinäkin mielessä on tarpeen antaa tässä vaiheessa lyhyt esittely niiden sisällöstä. Kuten jo tutkielman johdannossa mainitsin, suunnitellaan Suomessa myös toisen asteen koulutuksen liittämistä oppivelvollisuuden piiriin, millä toivotaan olevan alentava vaikutus opintojen keskeyttämisprosenttiin. Tämän uudistuksen vaikutukset näemme kuitenkin vasta tulevaisuudessa, joten en käsittele oppivelvollisuusiän nostamista tarkemmin tässä osiossa.

NEET-nuoret

NEET-nuoret on kansainvälisesti käytetty käsite, jonka käyttö alkoi yleistyä Englannissa 1990-

luvulla (Holte 2017, 5). Nykyään se esiintyy yleisesti myös suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa sekä poliittisissa asiakirjoissa. Sillä tarkoitetaan työelämän, koulutuksen ja harjoittelun ulkopuolella olevia nuoria (not in employment, education or training). John Bynner ja Samantha Parsons (2002) ovat tutkineet NEET-nuoria. He antavat käsitteelle tarkan määritelmän, jonka mukaan NEET-nuoret käsittävät ne nuoret, jotka ovat ikävuosien 16-18 aikana vähintään kuusi kuukautta työelämän, opintojen ja koulutuksen ulkopuolella. Tämän määritelmän mukaan nuori voi siis olla loput 18 kuukautta jossain näistä. (On syytä huomauttaa, että useimmissa tutkimuksissa NEET-nuoria ei rajata näin tiukasti juuri 16-18 -vuotiaisiin). Bynnerin ja Parsonsin mukaan NEET-nuoret eivät yleensä kuitenkaan saavuta aitoa perustaa työllistettävyydelle. Lisäksi tytöillä syynä työelämän, koulutuksen ja harjoittelun ulkopuolella olemiseen on usein raskaaksi tuleminen. (Bynner & Parsons 2002.) NEET-nuoret ovat myös usein leimattu passiivisiksi ja haluttomiksi työntekoon ja opiskeluun. Isossa-Britanniassa tehty tutkimus osoittaa kuitenkin NEET-nuorten olevan halukkaita ja motivoituneita työntekoon siinä missä muutkin. Ongelmaksi muodostuu usein kuitenkin se, että heikoista tiedoista ja taidoistaan johtuen ovat he yleensä pessimistisiä omista tulevaisuudennäkymistään. Tilastot osoittavat myös heillä olevan muita enemmän päihde- ja mielenterveysongelmia tutkimushetkellä ja jo aiemminkin (tutkimusjoukko 18-vuotiaita). (Goldman-Mellor ym. 2016.)

NEET-nuorten tutkimisessa yhtenäisenä ihmisryhmänä on kuitenkin myös ongelmia, koska koulutuksen, työelämän ja harjoittelun ulkopuolella olevat nuoret ovat todellisuudessa heterogeeninen joukko. Tästä johtuen NEETin toimivuutta käsitteenä onkin usein kritisoitu. Esimerkiksi Andy Furlong (2006, 557) kirjoittaa käsitteen ongelmallisuudesta: Se yhdistää aidosti huonossa asemassa olevat nuoret niihin, joilla on oikeasti valtaa päättää omasta elämästään ja siitä, mitä sillä tekee. Esimerkiksi toisen asteen opintojen jälkeen moni nuori pitää välivuoden, eikä sillä ole välttämättä mitään tekemistä huono-osaisuuden tai syrjäytymisen kanssa. Käsite ottaa huomioon vain sen, mitä nuoret *eivät* ole, eikä tavoita niitä moninaisia tilanteita ja haasteita, joita he kohtaavat (Rose, Daiches & Potier 2011, 258). Suomessakin NEET-käsite on yleistynyt, eikä sen käyttö aina ole täysin ongelmatonta. Esimerkiksi nuorten tukipalvelu Ohjaamon asiakkaista monet ovat vain etsimässä työpaikkaa siksi aikaa, kunnes pääsevät opiskelemaan (Aaltonen, Kivijärvi & Myllylä 2019, 307). Erään arvion mukaan 20-24 -vuotiaista NEET-nuorista Suomessa jopa noin 64 % on suorittanut vähintään toisen asteen tutkinnon. Heidän yhdistämisenä samaan kategoriaan aidosti heikossa asemassa oleviin nuoriin jättää huomioimatta sen, kuinka erilaisissa tilanteissa koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevat nuoret ovat. Syrjäytymisriskin huomioiminen vaatii

nuoren elämänpolun läheistä seuraamista, riskitekijöiden tunnistamista ja tukitoimien aloittamista. (Asplund & Vanhala 2016.)

Puhuttaessa NEET-nuorista nuoret määritellään heidän itsensä ulkopuolelta. Käsite kertoo sen mitä yhteiskunta odottaa nuorilta: nuoren paikka koulutuksessa, työelämässä tai harjoittelussa on tavoiteltava ja myönteinen tilanne, kun taas muut tilanteet määrittyvät ongelmallisiksi. (Hiilamo, Määttä, Koskenvuo, Pyykkönen, Räsänen & Aaltonen 2017, 38–39.) NEET-käsitteen käyttö on siis nuoren kannalta ongelmalähtöistä ja pahimmillaan hyvin leimaavaa. Puhuttaessa NEETeistä jäävät nuorten positiiviset ominaisuudet huomioimatta ja heidät määritellään vain tiettyjen toimintojen ulkopuolella olemisen kautta. Kun nuori kohdataan NEETinä, saattaa se pikemminkin vahvistaa nuoren negatiivista identiteettiä ja käsitystä itsestään ongelmana.

Lisäksi on syytä huomioida, että koulutuksen, työelämän ja harjoittelun ulkopuolella olevat NEET-nuoret ja toisaalta yhteiskunnallisesti toivottua koulutuspolkua kulkevat nuoret eivät ole koko kuva nuorista ihmisryhmänä. Näiden ryhmien väliin jää suuri joukko ”tavallisia” nuoria, jotka tavallisesti jäävät huomioimatta tutkimuskirjallisuudessa ja poliittisessa diskurssissa. Nämä nuoret työskentelevät usein koulutusta vaatimattomilla aloilla (esimerkiksi myyntityössä), eikä heillä ole halua hankkia itselleen korkeampaa koulutusta. He eivät ole syrjäytyneitä, mutta toisaalta heidän mahdollisuutensa sosiaaliseen liikkuvuuteen ovat rajalliset ja he ovat ”jumissa” rutiininomaisessa työssä, jossa heillä on vähäinen päätäntävalta ja heikot mahdollisuudet itsensä kehittämiseen. (Roberts 2011.)

Nivelvaihe

Niin kutsuttu nivelvaihe on tärkeä käsite, koska siihen tiivistyy nuorten koulutusuran kenties tärkein ja kriittisin vaihe. Nivelvaiheella tarkoitetaan peruskoulun päättyessä tapahtuvaa siirtymävaihetta, jonka aikana nuoret tekevät omaa elämäänsä koskevia koulutus- ja ammattiurien ratkaisuja ja valintoja. Joillakin nuorilla siirtymä on lineaarista, koulutusasteelta toiselle tapahtuvaa etenemistä, kun taas toisilla se voi kestää useita vuosia, jolloin ollaan työttömänä ja koulutuksen ulkopuolella. (Opetusministeriö 2005, 10–11.) Mitä pidemmäksi nivelvaihe venyy, sitä vaikeampaa on opintojen uudelleenaloittaminen ja loppuunsaattaminen (Ahola & Galli 2009, 395). Monilla nuorilla jatkokoulutuspaikan valinta peruskoulun jälkeen tapahtuu sattumanvaraisesti ja valintaa ohjaavat mielikuvat eri koulutuksista saattavat olla puutteelliset. Nuoret tarvitsisivatkin nivelvaiheessa paljon

ohjausta ja neuvontaa, jotta siirtyminen ammatillisiin opintoihin olisi kestäväällä pohjalla. (Pirttiniemi & Päivänsalo 2001, 14.) Myös vanhemmat kaipaavat tietoa siitä, minkälaisia koulutusvaihtoehtoja heidän lapsilleen on tarjolla peruskoulun jälkeen. Tähän on pyritty vastaamaan esimerkiksi ammattikoulujen opinto-ohjaajien vierailuilla peruskoulujen vanhempainilloissa. (Koivisto 2014, 48.)

Ongelmaksi muodostuu usein myös se, että peruskoulusta valmistuvat opiskelijat eivät ole saavuttaneet tarvittavia tietoja ja taitoja, mikä tuottaa kohtuuttoman suuren paikkausurakan ammatillisille oppilaitoksille. Tämä johtaa usein toisen asteen opintojen keskeyttämiseen heti niiden alkuvaiheessa tai ainakin niiden hidastumiseen. (Nurmi 2009, 141.) Peruskoulun päättötodistusta ei siis tulisi antaa liian helpolla, koska vajavaisilla tiedoilla ja taidoilla varustetuilla oppilailla on heikot mahdollisuudet pärjätä toiseen asteen opinnoissa. Ilpo Kuronen (2010) on tutkinut, kuinka ammatillisesta koulutuksesta syrjäytymisvaarassa olevien nuorten koulusuhde on rakentunut peruskoulussa. Kurosen tekemät haastattelut osoittivat, että koulutyöhön sitoutuminen oli haastateltavilla heikoimmillaan peruskoulun yläluokilla sekä sitä seuranneessa ammatillisessa koulutuksessa. Hänen mukaansa oppilaan sitoutumattomuus opiskeluun yläkoulussa tarkoittaa, että sitoutuminen koulutyöhön tulee olemaan vaikeaa myös ammatillista koulutusta aloittaessa, saati sitten lukiossa. Kuronen näkeekin, että tarvetta on muun muassa opiskelua ja oppimista haittaavien riskien varhaiselle tunnistamiselle ja niihin puuttumiselle, rakenteellisille ratkaisuille kuten ryhmäkokojen pienentämiselle sekä tavoitteelliselle yhteistyölle nuorten työpajojen ja muiden sidosryhmien kanssa. Oppilaiden tuen tarve korostuu erityisesti yläkouluvaiheessa kasvavien oppimistavoitteiden sekä oppilaan kehitysvaiheen takia. Kurosen mukaan koulut lähestyvät oppilaita liikaa oppiaineiden ja arvosanojen kautta, eikä kokonaisvaltaiseen tukeen ja ohjaukseen kiinnitetä tarpeeksi huomiota. Myös usein jo alakoulussa alkanut kiusaaminen lisää syrjäytymisen todennäköisyyttä ja sillä voi pahimmillaan olla traumatisoiva vaikutus lapseen tai nuoreen. (Kuronen 2010, 323–328.)

Nuorisotakuu

1.1.2013 astui Suomessa voimaan nuorten yhteiskuntatakuu eli nuorisotakuu, joka on eittämättä viime vuosien merkittävin ja laajin koulupudokkuuden ehkäisemiseen ja sitä kautta nuorten työllisyyden parantamiseen tähtäävä poliittinen linjaus. Nuorisotakuu tarkoittaa, että jokaiselle alle 25-vuotiaalle nuorelle ja alle 30-vuotiaalle vastavalmistuneelle tarjotaan työ-, työkokeilu-,

opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikka viimeistään kolmen kuukauden jälkeen työttömäksi ilmoittautumisesta (nuorisotakuu.fi). Nuorisotakuuta on vuodesta 2017 alkaen kehitetty edelleen hallituksen kärkihankkeen ”Nuorisotakuuta yhteisötakuun suuntaan” myötä. Valtioneuvoston verkkosivuilla hanketta kuvataan seuraavasti: ”Kehitetään nuorisotakuusta malli, jossa vastuu tukea tarvitsevasta nuoresta on yhdellä taholla ja vahvistetaan etsivää nuorisotyötä. Syvennetään julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välistä yhteistyötä nuorten tukemisessa. Hyödynnetään nuorisotakuun hyvät käytännöt ja hankkeet sekä otetaan käyttöön parhaat elementit laajentamalla ne valtakunnallisiksi.” Tarkoitus on edistää nuorten elämänhallintaa, opintopolkujen rakentumista ja työllistymistä sekä lisätä julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyötä nuorten tukemisessa. Tavoitteena on näin vähentää koulutuksen keskeyttämistä ja työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten määrää. (Valtioneuvosto 2017.)

Nuorisotakuu on laajentunut kaikkia Euroopan unionin jäsenvaltioita koskevaksi hankkeeksi, jolla on pyritty nuorisotyöttömyyden ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Viisi vuotta nuorisotakuun käyttöönoton jälkeen (2018) on ollut havaittavissa positiivisia muutoksia nuorten elämässä koko EU:n alueella. Nuorisotyöttömyys on vähentynyt noin 10 prosenttia, minkä lisäksi myös työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten kokonaismäärä on pudonnut noin kahdella miljoonalla. Parantuneet lukemat johtuvat osaltaan myös Euroopan kohentuneesta taloustilanteesta. (Euroopan komissio.) Suomessa nuorisotyöttömyys (15-24 -vuotiaat) on nuorisotakuun aikana hieman laskenut, mutta on silti EU:n keskiarvon yläpuolella. Koulutuksen, työn ja harjoittelun ulkopuolella olevien nuorten määrä on taas pysynyt Suomessa suunnilleen samanlaisena ja on myös EU-keskiarvoa alhaisempi. (European Commission 2020.)

Nuorisotakuu on kohdannut myös kritiikkiä. Sen on nähty vahvistavan yksipuolista, koulutukseen ja sitä kautta työelämään kiinnittymiseen painottuvaa kuvaa nuorten yhteiskunnallisesta osallisuudesta (Hirvonen 2014). Nuorisotakuun myötä nuorista annetaan myös kuva passiivisina ja joutilaina ja näin ollen tiukemman kontrollin tarpeessa olevina, mutta toisaalta myös haavoittuvassa ja riskialttiissa elämäntilanteessa olevina sekä erityistä huolenpitoa kaipaavina yksilöinä (Brunila ym. 2019, 110). Nuorisotakuun on myös nähty hyödyttävän parhaiten niitä nuoria, jotka ovat tarpeeksi hyvässä kunnossa hyötyäkseen siitä ja osatakseen hyödyntää sen tarjoamia mahdollisuuksia (Alanen 2015, 78). Pelkkä koulutus- tai työpaikan tarjoaminen on hyvä ensiaskel, mutta ei kaikkien nuorien kohdalla vielä riittävä tae onnistumisesta (Ahonen, Torppa, Määttä & Eklund 2013, 110).

Nuorisotakuun tavoitteet ohjaavat osaltaan myös tutkielmani kohteena olevien nuorten palveluiden toimintaa. Nuorten palveluita tutkittaessa onkin mielenkiintoista kuulla, miten niissä työskentelevät ammattilaiset kokevat tämän nuorisotakuustakin läpipaistavan käsityksen nuorten yhteiskunnallisesta osallisuudesta, jossa painottuu erityisesti koulutuksen ja työllistymisen merkitys. Olen tutkielmassani kiinnostunut siitä, mitä koulunsa keskeyttäneiden nuorten yhteiskunnallisen osallisuuden edistäminen nuorten palveluissa käytännössä pitää sisällään, joten on mielenkiintoista selvittää, miten yhteiskunnallinen odotus koulutus- ja työelämäkansalaisuudesta vaikuttaa nuoria auttavien ammattilaisten työhön ja kuinka vahvasti näissä palveluissa nuoria ohjataan takaisin koulutukseen ja sitä kautta työelämään vievälle polulle.

Ammatillisen koulutuksen reformi

1.1. 2018 voimaan astunut ammatillisen koulutuksen reformi (puhekielessä ”amisreformi”) on yksi hallituksen kärkihankkeista, joka leikkaa ammatillisen koulutuksen rahoitusta 190 miljoonalla eurolla. Reformin tarkoituksena on uudistaa ammatillisen koulutuksen ohjausta ja rahoitusta sekä koulutuksen järjestämistä ja tutkintoja. Uudistusta perustellaan sillä, että tulevaisuudessa työelämässä tarvitaan uudenlaista osaamista ja ammattitaitoa, mutta myös sillä, että koulutukseen on käytettävissä aiempaa vähemmän rahaa. Jatkossa ammatillisessa koulutuksessa tulee olemaan vain yksi yhtenäinen rahoitusjärjestelmä, jonka pitäisi kannustaa pitämään huolta jokaisesta opiskelijasta ja näin tukemaan keskeyttämisen vähentämistä. Yhtenäisellä rahoituksella pyritään myös lyhentämään opiskeluaikoja ja suuntaamaan koulutusta aloille, joilla on työvoiman tarvetta. Opiskelijoille pyritään jatkossa luomaan entistä yksilöllisemmät opintopolut ja opiskelu tulee tapahtumaan joustavasti oppilaitoksessa, työpaikalla sekä aiempaa enemmän myös virtuaalisessa ympäristössä. Näin myös opettajien työ muuttuu ja oppilaitosten lisäksi opettajat jalkautuvat myös työpaikoille ohjaamaan opiskelijoita. Tutkintojen määrä vähenee kolmesta ja puolesta sadasta noin sataankuuteenkymmeneen ja niiden sisällöt muuttuvat joustavammiksi, millä pyritään vastaamaan työelämän uusiin osaamistarpeisiin. Myös työelämän edustajat tulevat jatkossa osallistumaan ammatillisen osaamisen arviointiin yhdessä opettajien kanssa ja osaaminen osoitetaan aina työtilanteissa tapahtuvilla näyttötutkinnoilla. Näin työelämä on osaltaan mukana varmistamassa tutkintojen laatua. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018.)

Tuomas Tervasmäki ja Tuukka Tomperi tarkastelevat artikkelissaan kriittisesti koulutusleikkausten ja myös amisreformin vaikutuksia. Heidän mukaansa peruskoulussa vahvasti strukturoituun

lukujärjestykseen tottunutta yksilöä vastuullistetaan liikaa ja liian aikaisessa vaiheessa. Muutos on nuorelle liian suuri ja se ajoittuu muutenkin haasteelliselle ikäkaudelle. Lisäksi monien peruskoulusta valmistuvien oppilaiden opiskeluvalmiudet ovat jo ennestäänkin heikot. Tervasmäen ja Tomperin mukaan ammattikoulujen pitäisi myös tarjota tiedollisissa ja yhteisissä opinnoissa tarvittavan laaja-alaiset valmiudet jatko-opintoihin tai muuten palataan ammattikoulu- ja lukio-opiskelijoiden väliseen koulutuspolkujen jyrkkään kahtiajakoon. (Tervasmäki & Tomperi 2018, 168.)

Ammattikoulujen opettajille tehty kysely (opettaja.fi, 5.4.2019) osoittaa, että uudistus on tuonut mukanaan hyviä ja huonoja asioita. Oppilaiden henkilökohtainen ohjaaminen on opettajien mukaan lisääntynyt, mutta samanaikaisesti opetus on vähentynyt. Opetustuntimäärässä yhtä osaamispistettä kohden on ammattikoulujen välillä suuria eroja. Myöskään työpaikkojen ja oppilaitosten välinen yhteistyö ei ole toiminut parhaalla mahdollisella tavalla. Yli puolet opettajista sanoivat, etteivät pääse riittävän usein ohjaamaan opiskelijoita työpaikoille. Amisreformin perusideat eivät myöskään olleet tuttuja suuressa osassa yritysistä.

Etsivä nuorisotyö

Etsivä nuorisotyö edustaa niin sanottua kaupunkisosaalityötä. Sen ensisijainen tehtävä on tavoittaa alle 29-vuotiaat nuoret, jotka ovat koulutuksen tai työmarkkinoiden ulkopuolella tai joilla on vaikeuksia löytää tarvitsemansa palvelut. Vuonna 2015 555 etsivää nuorisotyöntekijää tavoitti 18900 nuorta. Tavoitetuksi lasketaan sellainen nuori, jonka kanssa etsivä nuorisotyöntekijä on keskustellut henkilökohtaisella tasolla esimerkiksi nuoren elämäntilanteesta ja tuen tarpeista. Tavoitetuista nuorista vajaa kolme neljäsosaa oli tavoittamisen jälkeen mukana jossain toimenpiteessä. Joka kolmas nuori tulee etsivän nuorisotyön asiakkaaksi oppilaitoksen kautta. Erityisesti toisen asteen ammatilliset oppilaitokset ovat tiiviissä yhteistyössä etsivän nuorisotyön kanssa. Osa nuorista ottaa myös suoraan yhteyttä etsiviin nuorisotyöntekijöihin, minkä lisäksi myös sosiaali- ja terveystoimi, nuorisotyön toimijat, työpajat, työ- ja elinkeinohallinto sekä puolustusvoimat tekevät yhteistyötä etsivän nuorisotyön kanssa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016, 7-8, 11.)

Etsivä työ perustuu vapaaehtoisuuteen ja nuoren kanssa tehtävään yhteistyöhön (Nuorisolaki 2016/1285). Sen katsotaankin tavoittavan paremmin sellaiset nuoret, joita tavallinen

palvelutoiminta ei tavoita (Pietikäinen 2007, 67). Etsivä työ on ammatillista toimintaa, joka tapahtuu nuoren omassa elin- ja toimintaympäristössä. Verrattuna sosiaalityön muihin muotoihin, etsivässä työssä korostuvat erityisesti nuorten osallisuus, asiakaslähtöisyys ja asiakasta kontrolloimaton toimintatapa, vaihtelevat työajat ja -ympäristöt sekä vaihtelevasta työn rytmistä johtuva ennakoimattomuus ja ajoittainen intensiivisyys. Etsivässä työssä myös toimijoiden asemat ja roolit limittyvät osittain työntekijöiden pyrkiessä muodostamaan nuorten kanssa mahdollisimman avoimen, luottamuksellisen ja tasa-arvoisen suhteen. Työntekijän ja asiakkaan suhde onkin etsivässä työssä usein lähempänä kaverisuhdetta perinteisen asiakassuhteen sijaan. (Juvonen 2005)

Työpajatoiminta

Valtakunnallinen työpajayhdistys Ry:n verkkosivuilla työpajatoiminnan sisältö tiivistetään seuraavasti: ”Työpaja on yhteisö, jossa työntöön ja siihen liittyvän valmennuksen avulla pyritään parantamaan yksilön valmiuksia hakeutua koulutukseen tai työhön sekä vahvistamaan hänen arjenhallintataitojaan.” Työpajoilla oli vuonna 2016 kaikkiaan 25 770 valmentautujaa, joista 15 870 oli alle 29-vuotiaita nuoria. Työpajatoimintaa toteutetaan yli 90 % Suomen kunnista. Työpajajakson jälkeen lähes 70 prosenttia valmentautujista sijoittuu joko työhön, koulutukseen tai muuhun tarvetta vastaavaan aktiiviseen toimintaan. Työpajatoimintaa toteuttavat kunnalliset organisaatiot sekä yhdistykset ja säätiöt. (Valtakunnallinen työpajayhdistys Ry.) Vuonna 2016 noin 60 prosenttia työpajoilla valmentautuvista oli miehiä (Bamming 2017, 10).

Työpajatoimintaa toteutetaan erilaisissa muodoissa. Toimintamuodot voidaan jakaa starttipajoihin, työpainotteiseen työpajatoimintaan ja pajakoulutoimintaan. Starttipajoilla toiminta on yksilölähtöistä ja niissä kehitetään nuoren kanssa hänen odotuksiensa, vahvuuksiensa ja tarpeidensa pohjalta yksilöity toimintasuunnitelma, minkä lisäksi niissä keskitytään nuoren työ- ja sosiaalisten taitojen tukemiseen. Työpainotteisessa työpajatoiminnassa nuorella on jo motivaatiota työtä kohtaan ja hän saa mahdollisuuden tutustua työelämään, saada työkokemusta ja kehittää taitojaan. Pajakouluja toimii sekä oppilaitoksissa että työpajoissa ja ammattikouluihin verrattuna niiden toiminnassa painotetaan työn kautta oppimista ja elämänhallinnan vahvistamista. Siinä missä starttipajatoiminta ja työpainotteinen pajatoiminta toimivat apuna peruskoulusta toisen asteen koulutukseen sekä koulutuksesta työelämään siirtymisessä, tukevat pajakoulut sen sijaan ammatillisen tutkinnon suorittamista. (Huotelin & Komonen 2006, 16.)

Reetta Pietikäisen (2007, 177) mukaan työpajatoiminta on sektorirajat ja hallinnonalat ylittävää monialaista toimintaa, jossa työvoima-, koulutus-, nuoriso- ja sosiaalipoliittiset tavoitteet limittyvät keskenään. Työpajojen on nähty palvelevan heterogeenistä nuorten joukkoa tarjoten heille laaja-alaisia koulutus- ja työllistymispalveluja ja toimien näin nuorten aktivoijina ja syrjäytymisprosessin katkaisijoina (Laakso 2001). Työpajojen on koettu hyödyttävän asiakkaitaan eniten itseluottamuksen, itsetunnon ja elämänhallinnan kannalta. Pajojen hyötyjä ovat myös aktivoituminen työnhaussa ja työmarkkinavalmiuksien parantaminen. Vaikka työpajoilta siirrytäänkin useammin työelämään kuin koulutukseen, on niillä usein myös opintoihin kannustava vaikutus: konkreettinen kosketus työelämään ja työharjoitteluun synnyttää usein nuorelle innostuksen itselle sopivaan työhön, mikä motivoi ammatillisen tutkinnon suorittamiseen. (Arknil ym. 2004, 95, 98.) Myös Katja Komonen (2008, 170) painottaa työpajojen kasvatuksellista merkitystä. Hänen mukaansa työpajat toimivat nuorille paikkana, jossa opetellaan työelämää ja sen pelisääntöjä. Pajoilla nuoret voivat kokeilla kykyjään ilman oikean työpaikan painetta tai pelkoa epäonnistumisesta. Onnistumisen kokemukset työpajalla voivat myös kompensoida mahdollisia epäonnistumisia aiemmalta koulutaipaleelta.

Ohjaamo-toiminta

Myös Ohjaamo-konsepti on syytä esitellä tässä yhteydessä. Ohjaamoja on Suomessa noin 70 kappaletta. Ne tarjoavat maksutonta apua alle 30-vuotiaille, jotka tarvitsevat tukea erilaisissa elämäntilanteissa, kuten opiskelu- tai työpaikan löytämisessä tai asumiseen liittyvien asioiden hoitamisessa. (Ohjaamot.fi.) Myös Tampereelta toimii Ohjaamo nimellä Nuorten talo Ohjaamo. Ohjaamojen toiminta perustuu monialaisuuteen antaen nuorille mahdollisuuden tavata eri alojen asiantuntijoita. Ohjaamot tarjoavat tietoa, neuvontaa ja ohjausta sekä eri hallinnonalojen peruspalveluita, minkä lisäksi niiden yhteistyöverkostoon kuuluvat muun muassa viranomaistahot, oppilaitokset, työpajat sekä useat kolmannen sektorin toimijat. Ohjaamon on tarkoitus olla nuoren tukena siihen saakka, kunnes tilanteeseen löydetään pitkäaikaisempi ratkaisu yhteistyöverkostoon kuuluvien palveluiden kautta tai nuoren saadessa opiskelu- tai työpaikan. (nuorisotakuu.fi.)

Ohjaamo-toiminnan laajentaminen on osaltaan vastannut Eurooppa 2020 -strategian kansalliseen toimeenpano-ohjelmaan, jossa Suomi on sitoutunut nostamaan 20-64 -vuotiaiden työllisyysastetta sekä vähentämään köyhyyttä ja syrjäytymistä. Ohjelmassa nuoret mainitaan keskeisenä työllisyyspoliittisten toimenpiteiden kohderyhmänä. Nuorille suunnatut palvelut on usein koettu

hajanaisiksi ja huonosti koordinoituiksi ja Ohjaamoiden tarkoituksena onkin vastata kysyntään niin sanotuista yhden luukun palvelusta, jonka myötä nuoren ei tarvitsisi kulkea palvelusta toiseen saadakseen tarvitsemaansa apua. (Kautto, Korpilauri, Pudas & Savonmäki 2017, 14.) Myös Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD:n Suomen nuorisopalveluita arvioivassa raportissa toivottiin enemmän resursseja Ohjaamoille, koska ne onnistuvat tavoittamaan NEET-nuoret ja ohjaamaan heitä hajanaisessa palvelu- ja tukijärjestelmässä (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019, 21).

Seuraavassa luvussa tarkastelen aiemman tutkimuksen valossa opintojen keskeyttämiseen vaikuttavia tekijöitä sekä tukea tarvitsevien nuorten palvelujärjestelmän toimintaa.

3. AIEMPAA TUTKIMUSTA KOULUTUKSEN KESKEYTTÄMISESTÄ

Sekä koulutuksen keskeyttämistä että syrjäytymisvaarassa oleville tai jo syrjäytyneille nuorille suunnattuja palveluita on Suomessa 2000-luvun aikana tutkittu melko laajasti. Koulun keskeyttämiseen on haettu syitä sekä nuorten yksilöllisistä että myös koulutusjärjestelmän sisäisistä tekijöistä. Esittelen tässä luvussa molempia näkökulmia, vaikkakin yksilölliset ja koulumaailmaan liittyvät tekijät usein myös limittyvät keskenään esimerkiksi niin, että yksilölliset tekijät ilmenevät erityisesti koulumaailman sisällä. Luvun lopuksi käsittelen koulunsa keskeyttäneille ja muille tukea tarvitseville nuorille suunnattua palvelujärjestelmää sekä siihen liittyviä haasteita ja ongelmakohtia. En keskity juurikaan yksittäisiin palvelu- tai työmuotoihin, vaan tarkastelen palvelujärjestelmää kokonaisuutena.

3.1 Yksilölliset ja perhetaustaan liittyvät syyt

Tilastot osoittavat koulutuksen keskeyttämisen peruskoulun jälkeen olevan jonkin verran yleisempää miehillä kuin naisilla (Tilastokeskus 2020). Koulumenestys ja oppimistulokset ovatkin Suomessa keskimäärin korkeammat tytöillä poikiin verrattuna. Taloudellisen kehityksen ja yhteistyön järjestö OECD:n viimeisin Pisa-tutkimus osoittaa, että tytöt ovat Suomessa selvästi edellä poikia lukutaidossa ja luonnontieteissä sekä hieman edellä matematiikassa. (Leino ym. 2019.) Tyttöjen ja poikien koulumenestyksen erojen selittäminen puhtaasti sukupuolen perusteella ei ole kuitenkaan täysin ongelmatonta. Vaikka tyttöjen ja poikien koulumenestyksessä onkin eroja, jää

sukupuolten välisessä tarkastelussa piiloon se, että suurimmat erot löytyvät sekä tyttöjen että poikien sisäisistä ryhmistä. Sukupuolieroja korostava diskurssi nostaa pärjäämättömyyden koulussa erityisesti poikien ongelmaksi, vaikka esimerkiksi oppilaan sosioekonomisella taustalla on sukupuolta huomattavasti suurempi vaikutus koulumenestykseen, kuten tuon esille myöhemmin tässä luvussa. Kategorinen yleistys pojista huonoina oppijoina voi myös johtaa siihen, että kouluissa tehtävät muutokset pohjataan oletettuun poikien ominaislaatuun. Tällä voi olla toimijuutta rajaava vaikutus erityisesti niille pojille, jotka eivät istu perinteiseen maskuliinisuuden muottiin, mutta myös tytöille. (Lahelma 2009.)

Päätös koulunkäynnin keskeyttämisestä voi myös osittain selittyä nuoruudelle elämänvaiheena ominaisen, joskus impulsiivisen käyttäytymisen seurauksena. Nuorten päätöksenteko voi usein olla lyhytnäköistä, jolloin huomioon otetaan vain lyhyen aikavälin seuraukset, vaikka nuori olisikin tietoinen päätöksen aiheuttamista pitkän aikavälin negatiivisista vaikutuksista. Tutkimus osoittaaakin nuorten olevan muita ikäryhmiä alttiimpia riskinottoon ”kuumissa” tilanteissa, joissa heitä ohjaavat vahvat tunteisiin liittyvät impulssit ja varsinaisen teon aiheuttama riski on pieni, joskin teon seuraukset voivat kasvaa suuremmiksi (Figner & Weber 2011, 213). Stressitekijät vaikuttavat usein päätöksentekoon niin, että päätöksen aiheuttamat lyhyen aikavälin hyödyt menevät pitkän aikavälin haittojen edelle (Haushofer & Fehr 2014).

Jukka Vehviläinen (1999) huomauttaa, että koulutuksen ulkopuolelle jääneet nuoret ovat toisinaan haluttomia luopumaan tutuista ympäristöistään ja koulutusyhteiskunnasta irtautuminen saattaa toisaalta myös tarkoittaa heidän kohdallaan integroitumista johonkin toiseen kontekstiin. Vehviläisen mukaan nuori voi olla suuntautunut vaihtoehtoisille pärjäämisen kentille, kuten työelämään tai harrastuksiin, mutta jos hän ei integroidu millekään niistä, saattaa se tarkoittaa pärjäämättömyyttä ja elämänhallinnan menettämistä. Vehviläinen pitää työvoimatoimistoa koulutukselle rinnasteisena pärjäämisen kenttänä. Hän toteaa, että kärjistetysti ilmaisten koulutusmyönteiset nuoret asioivat työvoimatoimistossa sovitusti pelisääntöjä noudattaen, kun taas kielteisesti koulutukseen suhtautuvat nuoret jättävät saapumatta sovittuihin tapaamisiin, eivät ole tunne oikeuksiaan, eivätkä tule toimeen virkailijoiden kanssa. Vehviläisen mukaan pärjäämättömyys työvoimatoimistossa ei kuitenkaan kieli koulutuskielteisten nuorten lyhytnäköisyydestä tai epäkohteliaasta käyttäytymisestä, vaan laajemmasta vieraantumisesta koulutusyhteiskunnasta (Vehviläinen 1999, 198–201.) Sellaisille nuorille, joilla on vaikeuksia kiinnittyä viranomaisvetoisiin palveluihin, tarvitaan matalan kynnyksen toiminnallisia ja kuntoutuksellisia palvelupisteitä. Näillä

nuorilla ei ole riittävästi resursseja palvelujärjestelmän käyttämiseen, joten he ovat vaarassa jäädä kokonaan palveluverkon ulkopuolelle. (Pietikäinen 2007, 70.) Tähän ongelmaan on pyritty vastaamaan esimerkiksi jo edellisessä luvussa esittelemäni Ohjaamo-toiminnan laajentamisella.

Yksi usein lopulta koulutusmaailmasta syrjäytymiseen johtava tekijä on jo koulutaipaleen alkuvaiheessa koetut oppimisvaikeudet. Oppimisvaikeudet liittyvät usein lukemisen, kirjoittamisen sekä laskemisen heikkoon suoritustasoon suhteessa ikään, luokkatasoon ja älykkyyteen. Oppimisvaikeuksiin voivat vaikuttaa perinnölliset tekijät sekä biologiset ja ympäristöön liittyvät tekijät, kuten liian varhainen syntymä, liian pieni syntymäpaino tai äidin tupakointi raskausaikana. (Ahonen, Torppa, Määttä & Eklund 2013, 99–101.) Oppimisvaikeudet muodostavat lapselle helposti itseään ruokkivan kielteisen kehän: kun jokin asia, kuten lukeminen tai laskeminen, tuntuu hitaalta ja työläältä, alkaa lapsi välttelemään sitä, eivätkä taidot pääse kehittymään. Lapsen oma käsitys taidoistaan ja kyvyistään (minäpystyvyys) onkin avainasemassa hänen mahdollisuuksissaan selvittää koulutehtävistä, jopa enemmän kuin hänen todelliset taitonsa ja kykynsä. Hyvän minäpystyvyyden omaava oppilas jaksaa yrittää haastavienkin tehtävien äärellä ja usein myös onnistuu niissä, mikä ruokkii hänen uskoaan entisestään. Kielteisen minäpystyvyyden omaavilla oppilailla tilanne taas on päinvastainen ja he luovuttavat helposti vaikealta tuntuvien tehtävien äärellä. Kaikkien oppilaiden olisikin tärkeä saada onnistumisen kokemuksia sopivan haastavissa tehtävissä heidän kykyihinsä nähden. Opettajien haasteena on mahdollistaa tämä ja samalla pysytellä opetus suunnitelman yleisten tavoitteiden raameissa. (Viholainen, Aro, Koponen, Peura & Aro 2013.)

Oppimisvaikeudet ilmenevät eri tavalla eri ikävaiheissa. Esimerkiksi henkilöllä, jolla on vaikeuksia lukemisessa voi olla vaikeuksia myös lukemisen ymmärtämisessä, mikä voi aiheuttaa vaikeuksia hänen aloittaessaan ammatillista koulutusta, jossa hänen on opittava uusia käsitteitä ja ammattitermejä. Oppimisvaikeudet voivat myös ajaa nuoruusiälle tyypilliseen riskikäyttäytymiseen, kuten kokeiluihin alkoholin tai huumeiden kanssa, tupakointiin tai epäsosiaaliseen käyttäytymiseen. Tätä on selitetty sillä, että oppimisvaikeuksistaan tietoiset nuoret hakevat edellä mainitulla, riskikäyttäytymiseksi luokiteltavalla toiminnallaan hyväksyntää ikäryhmältään. Harvoilla oppimisvaikeuksista kärsivillä esiintyy ahdistuneisuushäiriön tai masennuksen kaltaisia, vakavia psyykkisiä oireita, mutta lievemmilläkin psyykkisillä oireilla tai oman toiminnan hallinnan puutteilla voi yhdistettynä oppimisvaikeuksiin olla suurikin merkitys yksilön oppimis- ja kehityspolun muotoutumiselle. Esimerkiksi oppimisvaikeuksiin usein liitetty ahdistuneisuus voi

ohjata oppilaan huomion väärin asioihin, minkä seurauksena oppimistulokset heikkenevät. Toisaalta taas hyvästä keskittymiskyvystä on paljon hyötyä oppimisvaikeuksista kärsivälle oppilaalle. (Viholainen, Aro, Koponen, Peura & Aro 2013.)

Opintojen keskeyttämiseen vaikuttaa usein myös keskeyttäjän sosioekonominen tausta. Taloudellisen kehityksen ja yhteistyön järjestö OECD:n tuorein Pisa-tutkimus osoittaa suomalaisnuorten lukutaidon vaihtelevan huomattavasti sosioekonomisen taustan mukaan niin, että ylimmän ja alimman sosioekonomisen neljänneksen keskimääräinen taitoero vastaa jopa kahden kouluvuoden opintoja (Leino ym. 2019). Tutkittaessa nuorten opintouria ammatillisessa koulutuksessa on havaittu, että noin joka kolmas lapsista keskeyttää opinnot, jos perheen ylin koulutus on perusaste, kun taas opisto- tai korkea-asteen koulutuksen omaavien lapsista noin viidennes keskeyttää ammatilliset opinnot. Myös työttöminä olevien vanhempien lapset keskeyttävät ammatilliset opinnot useammin verrattuna työssäkäyvien vanhempien lapsiin. (Stenström, Virolainen, Vuorinen-Lampila & Valkonen 2012, 54–55.) Vanhempien heikko koulutustaso ja alhainen sosioekonominen asema voivat vaikuttaa lapsen tai nuoren koulunkäyntiin erilaisten mekanismien kautta: Vanhemmat voivat välittää lapsilleen kuvaa, jossa koulutusta ei arvosteta, he eivät kykene tukemaan ja ohjaamaan lastensa koulunkäyntiä ja lisäksi lapsia voivat ohjata samat piirteet ja taipumukset kuin heidän vanhempiaankin aikanaan. (Nurmi 2011, 30.) Vanhemmilta omaksuttu ”koulukielteinen habitus” johtaa usein myös siihen, että tavoitteet koulunkäynnin suhteen asetetaan muita nuoria matalammalle (Vanttaja, Af Ursin & Järvinen 2019, 500). Toisaalta myös koulujen ilmapiiri voi vaikuttaa asiaan: keskeyttämisprosentti on tutkitusti alhaisempi sellaisissa oppilaitoksissa, joissa oppilaita rohkaistaan ja tuetaan korkeiden oppimistulosten saavuttamiseen, vaikka suuri osa oppilaista tulisikin alhaisen sosioekonomisen aseman omaavista perheistä (Jia, Konold & Cornell 2015).

Robert MacDonald, Tracy Shildrick ja Andy Furlong (2020) ovat tutkineet laajemman sosiaalisen kontekstin, kuin vain perheen sisäisten tekijöiden vaikutusta huono-osaisuuteen ja sen periytymiseen. Tutkimus suoritettiin Isossa-Britanniassa Glasgow'n ja Middlesbroughin kaupunkien huonomaineisilla alueilla. Tutkimus osoittaa, kuinka alhaisen sosioekonomisen aseman ja sen periytymisen voi aiheuttaa myös alue, jossa perhe asuu ja olot, jotka siellä vallitsevat. Yleinen sosiaalinen ilmapiiri voi rajoittaa ja heikentää työväenluokkaisten perheiden mahdollisuuksia parantaa elämänlaatuaan köyhillä asuinalueilla. Tutkijat käyttivät esimerkkinä Glasgow'n Parkhillin alueella 1980-luvulla rehottanutta huumekauppaa. Huumeongelman yleistyminen Parkhillissa

vauhditti jo entuudestaan taloudellisesti heikossa asemassa olevan alueen taantumaa. Yksilöiden tasolla se taas aiheutti monille huumeriippuvuuden, mikä taas johti rikollisuuden yleistymiseen ja näin koko alueen maineen huonontumiseen. Tutkimuksesta käy siis ilmi, kuinka heikko sosioekonominen asema ei ole aina pelkästään yksilöistä johtuvaa, vaan siihen vaikuttaa usein myös laajempi sosiaalinen konteksti, kuten perheen elinympäristö. (MacDonald ym. 2020.)

Opintojen keskeytymiseen johtavaan vieraantumiseen koulusta voivat vaikuttaa samanaikaisesti sekä yksilön sisäiset kognitiiviset ja emotionaaliset että myös ulkoisiin suhteisiin liittyvät tekijät. Irlantilaistutkimuksesta käy ilmi, että koulusta vieraantuminen ei ole suoraviivainen prosessi, joka johtuu pelkästään nuoren negatiivisesta suhtautumisesta koulunkäyntiin, vaan se pikemminkin syntyy erilaisten tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Tutkimus osoittaa, että nuoren ihmisen kannalta tärkeiden ihmisten suhtautuminen häneen vaikuttaa suoraan hänen kognitiiviseen ja emotionaaliseen käsitykseen itsestään, joko positiivisesti tai negatiivisesti. Tällaisiksi merkittäviksi ihmisiksi nousevat tutkimuksessa opettajat, ystävät ja vertaiset sekä vanhemmat. Arvioitaessa nuoren päätöstä keskeyttää koulu on syytä kiinnittää huomiota, millaisia nämä tärkeät suhteet ovat sillä hetkellä ja miten ne vaikuttavat nuoren kognitiivis-emotionaaliseen tilaan. Esimerkiksi itseluottamuksen puute, pelko ja huono minäkuva ovat tutkimuksen perusteella merkittävässä yhteydessä suhteisiin, kohtaamisiin ja vuorovaikutukseen niiden ihmisten kanssa, joilla on merkittävä rooli nuoren elämässä. (McGrath 2009.)

Eräs tuoreempi tutkimus vahvistaa käsitystä siitä, että koetulla tuella ja kannustuksella on suuri vaikutus nuoren koulunkäyntiin sitoutumiseen. Tutkimuksessa selvitettiin tarkemmin juuri opettajien, vanhempien ja ystävien taholta tulevan tuen merkitystä todeten, että kaikista suurin painoarvo on opettajilta saadulla tuella. Toiseksi merkittävintä on vanhemmilta saatu tuki ja vähäisin, joskin myös tilastollisesti merkittävä vaikutus on ystäviltä saadulla tuella. Tutkimuksessa tuodaan toisaalta myös ilmi, kuinka varsinkin ystäviltä saatu tuki voi vaikuttaa erilaisten mekanismien kautta. Esimerkiksi oppilaat, joiden kaveriporukassa annetaan suuri painoarvo opinnoille ja akateemiselle menestykselle, ovat todennäköisemmin myös sitoutuneita koulunkäyntiin. Toisaalta ystäviltä saadut vaikutteet ja ”vääränlaiseen” porukkaan kuulumisen voivat vaikuttaa myös tavalla, joka heikentää kouluun sitoutumista. (Ryan, D'Angelo, Kaye & Lorinc 2019.)

Pitkäaikaisten vaikutusten lisäksi myös yksittäiset negatiiviset elämäntapahtumat, kuten vanhempien avioero voivat olla merkittäviä tekijöitä päätöksessä keskeyttää opinnot. Toisaalta negatiivisten elämäntapahtumien merkitys pienenee, jos nuorella on korkea minäpystyvyyden tunne, eli positiivinen käsitys itsestään ja omista kyvyistään. (Samuel & Burger 2019, 10.) Yllättävien riskitekijöiden ilmaantumisella on tosin myös todettu olevan suora yhteys koulutuksen keskeytymiseen huolimatta nuoren taustasta ja pidemmän aikavälin riskitekijöiden olemassaolosta (Dupéré ym. 2018). Myös Kansallinen syntymäkohortti 1987 -seurantatutkimuksen aineistosta nousee esiin erilaisia lapsuuden olosuhteisiin liittyviä riskitekijöitä, jotka lisäävät lasten ja nuorten todennäköisyyttä tulevaisuudessa jäädä työ- ja koulutusjärjestelmän ulkopuolelle ja toimeentulotuen varaan. Vanhempien alhaisen sosioekonomisen aseman ohella muita riskitekijöitä ovat vanhempien toimeentulotuen saanti, mielenterveydelliset ongelmat sekä vanhemman vakava fyysinen sairaus, kuten syöpä. (Paananen, Ristikari, Merikukka, Rämö & Gissler 2012.)

Riskitekijöiden ilmaantuessa korostuu varhaisen tuen ja puuttumisen merkitys. Kun lapsuudenkodissa tapahtuu lapsen tai nuoren arkeen ja elinpiiriin vaikuttavia merkittäviä muutoksia, pitäisi lapsia ja nuoria sekä heidän perhettään pystyä tukemaan jo varhaisessa vaiheessa, ennen kuin ongelmat muuttuvat liian vaikeiksi. Onkin esitetty, että universaaleihin, kaikille tarkoitettuihin palveluihin olisi syytä panostaa entistä enemmän, jotta sosiaalipalveluiden tarvetta voitaisiin vähentää. Esimerkiksi peruskoulu ja harrastukset ovat paikkoja, joissa nuorten tuen tarpeet olisi mahdollista tunnistaa varhaisessa vaiheessa, sillä perheen ja lähiverkoston ohella lähimpiä kosketuspintoja nuorten arkeen ovat opettajat, koulukäyntiavustajat, oppilashuolto, harrastukset sekä vapaa-ajantoiminta. Ne muodostavat osaltaan perustaa lasten ja nuorten normaalille osallistumiselle ja yhteiskuntaan kuulumiselle. Näiden palveluiden huono toimivuus näkyy väistämättä sosiaalipalveluiden ja terveydenhuollon erityispalveluiden tarpeen kasvuna. Peruskouluissa tulisikin olla riittävästi oppilashuollon henkilökuntaa, kuten koulukuraattoreita, koulupsykologeja sekä erityisopettajia suhteessa oppilasmäärään. Näihin palveluihin panostamalla voitaisiin vähentää syrjään jäävien nuorten määrää. Myös siirtymävaiheessa peruskoulusta toiselle asteelle tulisi rakentaa selkeä malli, jolla varmistetaan riittävä tuen määrä niille nuorille, jotka sitä tarvitsevat, eivätkä saa sitä omalta perheeltä tai lähipiiriltä. (Saikkonen, Blomgren, Karjalainen & Kivipelto 2015, 49–52.) Myös toiseen asteen oppilaitoksissa tulisi panostaa riskitekijöiden tunnistamiseen ja niihin reagoimiseen. Opettajien näkökulmasta tämä voi kuitenkin olla haastavaa. Esimerkiksi lukioissa opettajat ovat usein oman oppiaineensa erikoisosaajia, jotka pitävät

oppitunteja suurille ja vaihtuville oppilasryhmille. Heille voi siis käytännössä olla vaikeaa tunnistaa oppilaiden muuttuvia elämäntilanteita. (Dupéré ym. 2018, 118.)

Ennaltaehkäisevää työtä ja varhaista puuttumista on käsitelty myös toisesta näkökulmasta, jossa huomio on haluttu kääntää pois kielteisistä, syrjäytymistä ennustavista tekijöistä. Käsitettä on kutsuttu myönteiseksi tunnistamiseksi, jossa lapsia ja nuoria ei erotella ”tuettaviin” ja ”muihin”, vaan ajatuksena on, että jokainen ihminen kaipaa tunnustuksen saamista. Tunnistetuksi tuleminen positiivisten asioiden kautta kasvattaa itsetuntoa ja itsearvostusta, kun taas negatiivisista asioista tunnistettu lapsi tai nuori kokee epäoikeudenmukaisuuden ja arvottomuuden tunnetta. Tunnistaminen voi kohdistua mihin tahansa nuorelle tärkeään, arkiseenkin asiaan, kuten harrastuksiin. Myönteistä tunnistamista voivat toteuttaa kaikki lapsen tai nuoren elämässä mukana olevat aikuiset, kuten eri ammattilaiset, vanhemmat, sukulaiset tai ystävät. Nuorille ei tarvitse perustaa uusia toimintaympäristöjä tai toimintoja, vaan tärkeää on tukea heitä heidän arkisessa toimintaympäristössään, kuten kotona, koulussa ja harrastuksissa. Negatiivisissakin asioissa (esim. tupakoinnissa) on hyvä ymmärtää lapsen tai nuoren syitä toiminnalle, vaikka toiminta itsessään ei olisikaan hyväksyttävää. Myönteisen tunnistamisen toteutuessa lasten ja nuorten jokapäiväisessä arjessa, voi sillä olla kauaskantoinen, syrjäytymistä ehkäisevä vaikutus. (Kallio, Stenvall, Bäcklund & Häkli 2013.)

3.2 Koulutusjärjestelmään liittyvät syyt

Peruskoulun päättäneistä nuorista suurempi osa hakeutuu lukioon ja ammatillisessa koulutuksessa jatkavien määrä onkin ollut laskussa. (Tilastokeskus 2019). Keskeyttämisongelma onkin yleinen erityisesti ammattioppilaitoksissa. Vaikka toisen asteen ammatillisen koulutuksen keskeyttämisprosentti on pienentynyt viimeisen reilun kymmenen vuoden aikana, on se silti yli kaksi kertaa suurempi lukioihin verrattuna. Lukuvuonna 2017-2018 8,7 prosenttia opiskelijoista keskeytti ammatillisen koulutuksen, kun taas lukiokoulutuksen keskeytti reilut kolme prosenttia opiskelijoista. (Tilastokeskus 2020.) Lukioon ja ammatilliseen koulutukseen suuntautuvien nuorten eroa kuvaa hyvin tutkimus yhdeksäsluokkalaisten tulevaisuudensuunnitelmista ja suhtautumisesta koulunkäyntiin (Vanttaja, Af Ursin & Järvinen 2019, 499). Myönteisesti koulunkäynnistä ajattelevista yhdeksäsluokkalaisista 78 prosenttia aikoi suuntautua lukioon ja vain alle viidennes ammatilliseen oppilaitokseen. Koulukielteisistä oppilaista sen sijaan vajaa kaksi kolmasosaa aikoi jatkaa ammatilliseen oppilaitokseen ja vain viidennes lukioon.

Katja Komonen (2002) kirjoittaa siitä, kuinka keskeyttäminen ei aina ole syrjäytymiseen johtava negatiivinen tapahtuma. Hän jakaakin ammatillisten opintojen keskeyttäjät kahteen ryhmään: toiseen koulutukseen suuntautujiin ja koulutusjärjestelmästä irtaantujiin. Ne, jotka vaihtavat toiseen koulutukseen ovat rationaalisia päätöksentekijöitä, jotka suunnittelevat koulutuspolkuaan uudelleen. Joillakin vaihtaminen saattaa olla tiedossa heti opintojen alkaessa: tarkoitus oli vain aluksi päästä oppilaitokseen sisään, jotta voisi myöhemmin vaihtaa mieluisammalle alalle. Tämä kaikki voi siis olla nuorelle rationaalista toimintaa ja tärkeää itsensä löytämisen aikaa, vaikka se yhteiskunnan näkökulmasta voikin näyttäytyä resurssien tuhlaamisena. Koulutusinstituutiosta irtautumiseen voivat vaikuttaa monenlaiset tekijät, eikä syy aina ole koulutusalaan itsessään. Kyse on usein siitä, ettei koulutusinstituutio onnistu tarjoamaan nuoren kokemusmaailman kannalta validia tietoa, eikä esimerkiksi yleissivistävä koulutus, jota ammatilliseenkin koulutukseen kuuluu, kiinnosta nuorta. Jo peruskoulussa tapahtuneet epäonnistumiset kasvattavat nuorta eroon koulun kulttuurista. Nämä nuoret eivät halua kiinnittyä yhteiskuntaan perinteistä väylää pitkin. Työelämään kiinnittyminen on kuitenkin vaikeaa ilman muodollista pätevyyttä ja monesti koulun penkille myös palataan useankin vuoden tauon jälkeen. (Komonen 2002.)

Myös jo peruskoulun sisäisiä tekijöitä on tutkittu syynä koulutuspolun myöhempään keskeytymiseen. Tuore tutkimus osoittaa, että koululaisten kokemus koulunsa luokkatyörauhasta peruskoulussa oli yhteydessä siihen, että myös toisen asteen tutkinto tuli aikanaan suoritetuksi. Tutkimuksen tekijät tulkitsevat luokkatyörauhan osaksi suurempaa koulun osallisuuden kehystä. Heidän mukaansa luokkatyörauhaan liittyy olennaisesti myös oppilaan ja opettajan välinen vuorovaikutus sekä sosiaalinen osallisuus, eikä siinä ole kyse pelkästään kurista ja järjestyksestä. Heidän mukaansa koulutuksen keskeytymiseen ja toisen asteen tutkinnon puuttumiseen liittyvään keskusteluun tulisikin entistä vahvemmin ottaa mukaan ulkopuolisten asioiden lisäksi myös peruskoulun sisäinen näkökulma. (Merikukka, Ristikari & Kiilakoski 2019.) Onkin osoitettu, että esimerkiksi oppilaan kokemus kouluyhteisöön kuulumisesta sekä opettajan myönteinen tuki parantavat oppilaan osallistumista opetukseen. Koulumaailmasta syrjäytymisen ehkäisystä keskusteltaessa ei siis pitäisi ainoastaan kiinnittää huomiota syrjäytymisen syiden etsimiseen, vaan tutkia myös tekijöitä, jotka lisäävät kiinnittymisen kokemusta kouluyhteisöön sekä motivoivat ponnistelemaan ja asettamaan tavoitteita opiskelussa. (Poikkeus ym. 2013, 113.) Positiivisen ilmapiirin vahvistaminen kouluissa on jo itsessään tavoittelemisen arvoista ja se voi myös osaltaan auttaa keskeyttämisten vähentämisessä (Orpinas & Raczynski 2016).

Lukiomaailmaan sijoittunut tutkimus osoittaa, että keskeyttämisprosentti on alhaisempi niissä oppilaitoksissa, joissa oppilaisiin kohdistetaan korkeat akateemiset odotukset ja opettajat osoittavat tukensa ja huolenpitonsa oppilaille. Korkeat akateemiset odotukset ovat siis tärkeä elementti koulupudokkuuden ehkäisyssä, mutta niilläkään ei toisaalta ole välttämättä positiivista vaikutusta oppilaiden suoriutumiseen, mikäli he eivät koe saavansa tukea opettajiltaan. Opettajan antamat keuhut ja ilmaukset mielenkiinnosta sekä luokkahuoneessa että epävirallisemmassa vuorovaikutuksessa voivatkin olennaisesti parantaa oppilaan käsitystä itsestään sekä vahvistaa sitoutumista luokkatyöskentelyyn, jolloin riski koulun keskeyttämiseen madaltuu. (Jia, Konold & Cornell 2015.)

Myös Anne-Mari Souto (2014) on halunnut siirtää nivelvaiheeseen ja vääriin alavalintoihin keskittyvää yksilöpainotteista keskustelua koulutuksen keskeyttämisestä enemmänkin koulujärjestelmän sisäisiin ongelmiin. Hänen ammatillisen koulutuksen keskeyttäneisiin nuoriin kohdistunut haastattelututkimus osoitti, että ammatilliseen koulutukseen kiinnittymisen ehdot ovat sekä formaaleja että epäformaaleja. Hyvät kaverisuhteet kanssaopiskelijoiden kanssa osoittautuivat tärkeäksi koulutukseen kiinnittymisen tavaksi, mikä toisaalta edellyttää myös hyviä sosiaalisia taitoja. (Souto 2014.) Ammatillisessa koulutuksessa pitäisikin jäädä aikaa sosiaalisten taitojen ja valmiuksien harjoitteluun, eikä niiden hallitsemista tulisi ottaa itsestänselvyytenä (Herranen, Määttä & Souto 2015, 65).

Soudon mukaan myös ”sukupuolelle vastakkaisella” alalla (esim. tyttö autopuolella) opiskelu saattoi tuottaa vaikeuksia. Sukupuolen vastaista alavalintaa joutui usein selittelemään niin kotona, kaveripiirissä kuin oppilaitoksessakin. Helpommalla pääsi myös, kun sulautui massaan eikä erityisemmin erottautunut joukosta. Toisaalta kuitenkin itseohjautuvuutta ja hyviä sosiaalisia taitoja korostettiin ja ne nähdäänkin tärkeinä työelämätaitoina alasta riippumatta. Itseohjautuvuutta olisi tarvittu myös, jotta olisi päässyt oppilaitoksen opinto-ohjaajan puheille, mikä tarkoitti sitä, että opinnot keskeyttäneet nuoret jäivät usein yksin ongelmiansa kanssa. Ammattikouluissa myös opiskelijoita pyritään kasvattamaan itsekuriin ja aikataulujen noudattamiseen, eikä nuorten herkkyuden ja pahoinvoinnin kohtaamiselle jää tilaa. Tälle oli myös annettu työelämälähtöiset perustelut sanomalla opiskelijoille, ettei työelämässäkään kukaan soittele heidän peräänsä ja äärimmillään opiskelijoiden auttamista saatettiin kutsua jopa hyysäämiseksi. Souto toteaa, että yrittäjämäisyyttä ja itseohjautuvuutta ihannoivan ammatillisen koulutuksen kriteerit ovat hankalasti

toteutettavissa niille nuorille, jotka ovat sosiaalisesti arkoja ja joilla on työväenluokkainen perhetausta, jossa usein arvostetaan palkkatyöläisyyttä. Vaikka työelämän ja käytännönläheisyyden korostaminen ammatillisessa koulutuksessa voikin toimia syrjäytymistä ehkäisevänä tekijänä, tarkoittaa se usein myös samalla nuoruuden moninaisuuden huomioimisen ja tukemisen ohittamista. (Souto 2014.)

Koulupudokkuuteen johtavia syitä on toki tutkittu myös koulunsa keskeyttäneiden nuorten näkökulmasta. 2000-luvun alussa tehdyssä australialaistutkimuksessa yhdeksi suurimmaksi keskeyttämissyyksi nousee se, että nuoret kokevat suuren osan oppivelvollisuuden jälkeisestä koulutuksesta (=Suomen toinen aste) hyödyttömäksi. He eivät uskoneet yleiseen poliittiseen retoriikkaan, jonka mukaan ahkera työskentely koulussa palkitaan ja myöhempi työelämään siirtyminen sujuu kuin itsestään. He myös kokivat, ettei koulutusjärjestelmä auttanut heitä löytämään omaa polkuaan kohti aikuisuutta ja työelämää. Monilla tämä johtikin opintojen keskeyttämiseen ja itsenäistymispyrkimyksiin koulun ulkopuolella töitä etsien. Toinen suuri syy keskeyttämissiin oli erilaiset yhteentörmäykset oppilaiden ja opettajien välillä. Nuoret eivät enää kunnioita opettajien auktoriteettia samalla tavalla, mihin opettajat kenties olivat menneisyydessä tottuneet ja monet nuorista kokevat, että opettajilla on liian suuri valta komennella oppilaitaan, eivätkä oppilaat saa ääntänsä kuuluviin. Monet nuorista kokivatkin, että heitä kohdeltiin epäkunnioittavasti, ”kuin lapsia”. Heitä ärsytti erityisesti se, että opettajat olivat koko ajan kertomassa mitä he saavat ja eivät saa tehdä. Eräs nuorista kertoikin, että nautti töissä käymisestä paljon enemmän, koska työpaikalla häntä kohdeltiin kuin aikuista. (Smyth & Hattam 2004.)

Myös Ilpo Kuronen (2011) on tutkinut ammatillisen perustutkinnon keskeyttäneiden opiskelijoiden kertomuksia opintojen keskeyttämisen syistä ja taustatekijöistä. Tutkimus osoittaa, että keskeyttämiseen voivat johtaa monenlaiset syyt, jotka vaikuttavat usein samanaikaisesti. Syyt eivät aina ole pelkästään yksilöstä tai koulumaailmasta johtuvia, vaan usein keskeyttämispäätöksissä nämä ulottuvuudet yhdistyvät toisiinsa. Kuronen jakoi kertomusten perusteella keskeyttäneet viiteen ryhmään. Keskeyttämiskiarteeseen ajautuneet olivat keskeyttäneet toisen asteen opintonsa useampaan otteeseen. Heille ominaista olivat epäselvät tulevaisuudensuunnitelmat, joihin he saivat niukasti ulkopuolista tukea. Joillekin keskeyttäminen saattaa muodostua jopa tavaksi, kun taas joillekin siihen liittyy jähkailua ja päättämättömyyttä, jotka yhdistyvät heikkoon sitoutumiseen opiskelussa. Osalla tutkittavista keskeyttämispäätökseen johtivat masennus ja muut mielenterveydelliset ongelmat. Kuronen toteaa, että nuorilla on korkea kynnyksensä ottaa ongelmiaan

puheeksi oppilaitoksissa, minkä vuoksi niissä pitäisi panostaa enemmän varhaisten signaalien tunnistamiseen. Kaksi tutkittavista sai keskeyttämisuhan alaisinakin lopulta vietyä opintonsa päätökseen tehostetun tuen avulla. Heillä oli vaikeuksia elämönhallintansa ja opinnoissa jaksamisensa kanssa, jolloin tarvittiin oppilaitoksen tavallisista toimintatavoista poikkeavia tehokeinoja, jotta opinnot saatiin vietyä maaliin. Keskeyttäminen saattaa tapahtua myös oppilaitoksen aloitteesta. Näissä tapauksissa taustalla on usein ongelmia opettajan ja opiskelijan välisessä suhteessa ja opiskelijan sitä kautta saama kielteinen leima. Myös väärä alavalinta voi olla keskeyttämisen syynä, joskin Kuronen epäilee, että hänen esimerkkitapauksessaan taustalla vaikuttivat alavalinnan ohella muutkin tekijät, kuten keskittymisvaikeudet. (Kuronen 2011.)

3.3 Koulutuksen keskeyttäneiden palvelujärjestelmä

Myös tukea tarvitsevien nuorten palvelujärjestelmän toimivuus on ollut tutkimuksen kohteena. Kati Närhi, Tuomo Kokkonen ja Aila-Leena Matthies (2014) ovat artikkelissaan tarkastelleet nuorten aikuisten kanssa työskentelevien katutason työntekijöiden näkemyksiä asiakkaidensa osallistumisesta ja osallisuudesta sekä niiden esteistä palvelujärjestelmässä. Lisäksi artikkeli tarkastelee työntekijöiden mahdollisuutta käyttää harkintavaltaa toteuttaessaan osallisuuspolitiikkaa työssään. Haastatelluilla työntekijöillä oli kaikilla kriittinen näkemys asiakkaan osallisuudesta palvelujärjestelmässä. Asiakas nähdään lähinnä passiivisena toimijana, jota kehoitetaan tai vaaditaan osallistumaan erilaisiin toimintoihin. Palvelujärjestelmän tarjoama osallisuus on työntekijöiden mukaan pitkälti ennalta määriteltyä, eikä asiakas pääse vapaasti määrittelemään tapaansa olla osallisena palvelujärjestelmässä tai yhteiskunnassa laajemmin. Työntekijöiden mukaan myös sääntöihin liittyvä byrokraattinen harkintavalta oli usein ristiriidassa ammatilliseettisiin arvoihin liittyvän harkintavallan kanssa. Asiakkaan tarpeisiin vastaavia yksilöllisiä palveluja on vaikea toteuttaa, kun samalla palveluiden pitäisi olla kaikille yhdenvertaisia. (Närhi, Kokkonen & Matthies 2014.) Ristiriita työn sääntöjen noudattamisen ja nuorten yksilöllisen auttamisen välillä on noussut esille jo aiemmissakin nuorten palveluihin kohdistuneissa tutkimuksissa (esim. Pihlaja 1997, 38).

Kumuloituneista ongelmista kärsivien nuorten palvelujärjestelmää ovat arvioineet artikkelissaan myös Anne Määttä ja Elsa Keskitalo (2014). Myös koulunsa keskeyttäneet nuoret saattavat kärsiä samanaikaisesti monenlaisista ongelmista (esim. mielenterveys-, talous- ja päihdeongelmat), jolloin voidaan puhua kumuloituneista ongelmista. Avun tarve saattaa tällöin pirstoutua eri sektoreille, mikä voi pahimmillaan tarkoittaa sitä, ettei mikään taho varsinaisesti ota vastuuta nuoresta. Laissa

asiakkaan kokonaistilanteen määrittämistä ei ole säädetty minkään yhden toimijan vastuulle. Useista ongelmista kärsivien nuorten voi olla vaikea tietää, minkä tahon suuntaan heidän tulisi ongelmineen kääntyä. Myös yhden viranomaisen antama päätös tai lausunto saattaa ratkaisevasti olla määrittämässä muiden viranomaisten myöhempiä lausuntoja tai päätöksiä. Määttä ja Keskitalo jakavat palvelujärjestelmän ulko- ja sisärinkeihin. Ulkoringillä toimivat niin sanotut etulinjan asiakaspalvelutyöntekijät, jotka päättävät esimerkiksi peruspalvelueteuksista. Asiakas on ensimmäiseksi yhteydessä heihin ja heihin kuuluvat esimerkiksi Kelan etuuskäsittelijät. Ulkoringin peruspalveluista voidaan asiakas tarvittaessa ohjata sisäringin erityispalveluiden piiriin. Erityispalveluita ovat esimerkiksi psykiatriset palvelut tai Kelan kuntoutuspalvelut. Onkin tärkeää, että työntekijä ymmärtää asemansa ja merkityksensä nuoren kannalta. Mikäli he eivät tunnista asiakkaan avun tarvetta, ongelmat pahenevat ja auttaminen viivästyy tai jopa estyy. Määttä ja Keskitalo nostavatkin keskeiseen rooliin eri palveluntuottajien välisen yhteistyön. Heidän mukaansa olisi hyvä suosia ”No Wrong Door” -periaatetta, jossa jokainen asiakkaan kohtaama toimijataho olisi tietoinen olemassa olevista palveluista ja tukimuodoista. Näin asiakas ei tulisi torjutuksi ottaessaan yhteyttä väärään paikkaan, vaan hänet ohjattaisiin oikean palvelun luo. (Määttä & Keskitalo 2014.)

Nuorisolaissa on pykälä monialaisista palveluista. Sen mukaan kunnissa on oltava ohjaus- ja palveluverkosto tai muu vastaava yhteistyöryhmä, jonka kohderyhmänä on kaikki kunnassa asuvat nuoret. Sen tulee vastata paikallisten viranomaisten monialaisen yhteistyön yleisestä suunnittelusta ja toimeenpanon kehittämisestä. Verkoston tai muun toimijan tarkempi tehtävä on koota tietoja nuorten kasvu- ja elinoloista ja arvioida niiden pohjalta nuorten tilannetta paikallisen päätöksenteon ja suunnitelmien tueksi. Lisäksi sen tehtävänä on edistää nuorille suunnattujen palvelujen yhteensovittamista, yhteisiä menetelmiä nuorten palveluihin ohjaamisessa sekä tiedonvaihdon sujuvuutta. (Nuorisolaki 2016/1285.)

Myös OECD:n raportissa nuorten palveluista Suomessa nostetaan esiin sektoroitunut palvelujärjestelmä. Siinä kehoitetaan erillään toimivien palveluiden vahvempaan integrointiin, mistä olisi hyötyä varsinkin kaikkein heikoimmassa asemassa oleville nuorille. Sen mukaan työvoimapalveluiden tulisi muun muassa tehdä enemmän yhteistyötä koulujen kanssa ammatilliseen koulutukseen tai työelämään siirtymiseen helpottamiseksi sekä tarjota jatkotukea palvelusta lähteville. Raportissa nostetaan esiin myös Ohjaamo-palvelukeskukset tärkeänä palveluna, jossa tuetaan ja ohjataan nuoria hajanaisessa palvelujärjestelmässä. Siinä kehoitetaan Ohjaamojen

resurssien lisäämiseen niin, että kaikilla nuorilla olisi Suomessa mahdollisuus Ohjaamon palveluihin asuinpaikasta riippumatta. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019, 18–21.)

Lisäksi raportissa neuvotaan yksinkertaistamaan hajanaista tukijärjestelmää tarjoamalla nuorille vähemmän tukia. Näin vähennettäisiin nuorten riippuvuutta tuista ja kannustettaisiin heitä työntekoon, kouluttautumiseen ja kuntoutumiseen. Sen mukaan olisi tärkeää poistaa tukiloukut ja tehdä työstä kannattavaa myös alhaisemman osaamistason ja siten heikommalla ansaintamahdollisuudet omaaville nuorille. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019, 18.) Tätä ohjetta tukee osaltaan myös norjalaistutkimus, jossa tutkittiin, millainen vaikutus sosiaaliturvan saamisen tiukemmilla ehdoilla on lukion keskeyttäneiden määrään. Tutkimuksessa vertailtiin keskeyttämisprosentteja vuosina 1994–2004, jolloin tukien saamisen ehdot muuttuivat Norjassa tiukemmiksi. Tutkimuksen tuloksista selviää, että tiukemmat ehdot vaikuttivat negatiivisesti tuen saajien määrään ja positiivisesti lukiosta valmistuneiden määrään. Etuksien varassa eläminen osoittautuu vähemmän houkuttelevaksi vaihtoehdoksi koulunkäynnille, kun niiden saaminen vaatii nuorelta enemmän ponnistelua. Tutkimuksesta kävi lisäksi ilmi, että tiukemmat ehdot tukien saamiselle olivat yhteydessä aikaisempaan korkeakouluopintojen aloittamiseen tai nopeampaan siirtymiseen työmarkkinoille. (Hernæs, Markussen & Røed 2016.)

Vastauksena sektoroituneen palvelujärjestelmän hajanaisuuteen ja vaikeaselkoisuuteen on myös esitetty yhden työntekijän mallia, jossa yksi työntekijä ottaa nuoren asioista vastuun ja kulkee nuoren mukana kaikissa tilanteissa, joissa nuori toivoo hänen olevan mukana. Tukea tarvitsevalla nuorella olisi hyvä olla yksi luotettava työntekijä, jonka puoleen hän voi aina kääntyä apua tarvitessaan. Yhden, päävastuun kantavan työntekijän lisäksi nuorelle pitäisi tehdä vain yksi, nuoren tarpeista lähtevä suunnitelma, jota muokataan nuoren muuttuvien elämäntilanteiden mukaan. Eri palveluissa tehtävät omat suunnitelmat vaikeuttavat nuoren kokonaistilanteen hahmottamista ammattilaisten näkökulmasta. Yksi suunnitelma myös ehkäisisi päällekkäisen työn syntymistä ja ohjaisi resurssien tehokkaampaan hyödyntämiseen. (Määttä & Määttä 2015.)

Olen tässä luvussa esitellyt nuorten koulutuksen keskeyttämiseen sekä tukea tarvitsevien nuorten palvelujärjestelmään liittyvää tutkimusta. Koulun keskeytyminen voi johtua monenlaisista tekijöistä ja usein eri tekijät myös vaikuttavat samanaikaisesti. Vaikka jaottelinkin keskeyttämiseen johtavat syyt yksilöllisiin ja koulumaailmaan liittyviin tekijöihin, eivät nämä kaksi ulottuvuutta ole kuitenkaan toisistaan erillisiä. Esiin nousi erityisesti se, että opettajilla ja oppilaitosten muulla

henkilökunnalla tulisi olla herkkyyttä tunnistaa nuorten ongelmia, jotta niihin olisi mahdollista puuttua ajoissa. Tällä on nähdäkseni myös suora vaikutus tutkimukseni kohteena olevien nuorten palveluiden toimintaan: mitä vaikeammiksi nuoren ongelmat ovat ehtineet kehittyä ilman, että kukaan olisi niihin puuttunut, sitä hankalamman ”paikkausurakan” edessä nuorten palvelut ovat. Olenkin tässä luvussa tuonut esiin myös sen, että koulunsa keskeyttäneet nuoret kärsivät usein monenlaisista ongelmista, mikä tarkoittaa, että heidän palveluntarpeensa myös pirstoutuu eri sektoreille. Eri palveluntuottajien välinen, monialainen yhteistyö onkin avainasemassa tukea tarvitsevien nuorten auttamisessa.

Seuraava luku käsittelee osallisuutta, joka on tutkielmani teoreettinen viitekehys. Esittelen osallisuuden erilaisia määritelmiä ja pyrin näin tuomaan esiin käsitteen moniulotteisuuden ja -tulkintaisuuden. Painotukseni on kuitenkin tutkielmani kannalta keskeisessä, sosiaalipedagogisessa osallisuuden määritelmässä. Lisäksi käsittelen myös syrjäytymisen käsitettä ja sen suhdetta osallisuuteen. Teoreettisten määritelmien lisäksi esittelen lyhyesti myös tutkimustietoa siitä, millä tavoin yksilöt itse kokevat osallisuuden ja syrjäytymisen ja kuinka tämä kokemus välillä myös eroaa teoreettisista määritelmistä.

4. TEOREETTINEN VIITEKEHYS: OSALLISUUS JA SOSIAALIPEDAGOGINEN OSALLISUUSKÄSITYS

Osallisuudesta on tullut tärkeä yhteiskunnallinen tavoite, jonka avulla on haettu ratkaisuja moninaiisiin yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin haasteisiin (Närhi, Kokkonen & Matthies 2014, 228). Osallisuutta voi jäsentää ja määritellä monin eri tavoin ja sitä voidaan tarkastella erilaisista näkökulmista. Yksi klassinen osallisuusmääritelmä on Erik Allardtin 1970-luvulla kehittänyt kolmijakoinen jaottelu hyvinvoinnin osa-alueisiin: toimeentuloon, yhteisyyteen ja itsensä toteuttamiseen (*having, loving, being*). Toimeentulo (*having*) viittaa materiaalisiin resursseihin, jotka ovat välttämättömiä selviytymiselle ja kurjuuden välttämiseksi. Yhteisyydellä (*loving*) tarkoitetaan suhteita muihin ihmisiin ja tarvetta sosiaalisen identiteetin muodostamiseen. Itsensä toteuttaminen (*being*) viittaa tarpeeseen integroitua yhteiskuntaan ja elää sopusoinnussa luonnon kanssa. Itsensä toteuttamisen osa-alueen täyttymättä jääminen yksilön elämässä voi pahimmillaan johtaa syrjäytymiseen yhteiskunnasta. (Allardt 1993.) Allardtin jaottelua on kritisoitu irralliseksi ja sanottu, ettei se ota kunnolla huomioon hyvinvointia tuottavien suhteiden ja kokonaisuuksien

dynaamista luonnetta. Jaottelu ei huomioi eri ulottuvuuksien välillä liikkuvaa toimijuutta, eikä sen ulottuvuuksien keskinäistä suhdetta. (Isola ym. 2017, 9.)

Amartya Senin 1980-luvulla esittelemässä ja Martha Nussbaumin myöhemmin jatkokehittämässä toimintamahdollisuusteoriassa (*capability approach*) sen sijaan toimijuus korostuu. Toimintamahdollisuusteoria keskittyy siihen, mitä ihmiset voivat tehdä ja olla, toisin sanoen heidän kykyihinsä. Senin mukaan ihmiselämän voi ajatella joukkona toimintoja (*functionings*), jotka tekevät elämästä arvokasta. Keskeiset toiminnot voivat vaihdella hyvinkin paljon ihmisten elinolojen ja tarpeiden mukaan: joillekin ne tarkoittavat aivan perusasioita, kuten vapautta nälänhädästä, kun taas joillekin ne voivat olla abstrakteja tai poliittisia asioita, kuten itsekunnioituksen saavuttamista tai mahdollisuutta yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Poliittisten käytäntöjen ja linjausten tehtävänä on varmistaa ihmisten elämän arvokkuus takaamalla keinot tai resurssit näiden toimintojen saavuttamiseen, esimerkiksi pitämällä huolen siitä, että kaikilla on mahdollisuus hankkia itselleen haluamansa koulutus. Pohjimmiltaan toimintamahdollisuusteoriassa siis arvioidaan ihmisten hyvinvointia tarkastelemalla heidän vapauksiaan ja mahdollisuuksiaan toteuttaa itselleen tärkeitä toimintoja. (Sen 1990.) Martha Nussbaum kehitti toimintamahdollisuusteoriaa painottuen Seniin verrattuna enemmän oikeuksiin. Hän muodosti kymmenen kohdan yleisen listan keskeisistä toimintavalmiuksista, joiden toteutuminen pitäisi kuulua kaikkien ihmisten perustuslaillisiin oikeuksiin kotimaastaan riippumatta. Lista kattaa elämän itsessään, ruumiillisen terveyden, ruumiillisen eheyden, aistit, mielikuvituksen ja ajatukset, tunteet, järjen, yhteyden muihin ihmisiin ja eliölajeihin, leikin sekä vaikuttamisen omaan elinympäristöön ja yhteiskuntaan (Nussbaum 1997.)

Allardtin, Senin ja Nussbaumin osallisuusteoriat ovat klassikoita, joten ne jo sinällään ansaitsevat maininnan osallisuudesta puhuttaessa. Ne antavat kuitenkin hyvän perustan osallisuuden viitekehykselle myös tämän tutkielman kontekstissa. Näkisin, että nuorten palveluiden toiminta voi osaltaan vahvistaa teorioissa määriteltyjä hyvinvoinnin osa-alueita, toimintamahdollisuuksia ja oikeuksia vaikeassa asemassa olevien nuorten elämässä. Esimerkkinä voi ottaa Allardtin itsensä toteuttamisen ulottuvuuden, jolla viitataan yksilön tarpeeseen integroitua yhteiskuntaan. Tähän tarpeeseen pyritään myös nuorten palveluissa vastaamaan. On toki huomioitava, että nämä teoriat esittävät varsin idealistisen näkökulman yhteiskunnasta, jossa yksilöllä on mahdollisuus integroitua yhteiskuntaan itselleen merkityksellisellä tavalla. Vaikka merkityksellinen yhteiskuntaan integroituminen lienee tavoitteena myös nuorten palveluissa, voi arki niissä kuitenkin olla

toisenlaista ja osallisuuden edistämisen mahdollisuudet saattavat todellisuudessa olla tätä kapeammat. Tämän vuoksi onkin mielenkiintoista tarkastella, millaisista lähtökohdista koulutuksen keskeyttäneiden nuorten osallisuutta heille tarkoitetuissa palveluissa edistetään ja millaisen roolin saa sosiaalipedagogisen osallisuuden ihanteen mukainen kasvatuksellinen työ, jossa nuorten yhteiskuntaan integroitumisen keskiössä on heidän sosiaalisen ja persoonallisen kasvunsa tukeminen. Esittelen sosiaalipedagogisen osallisuusmääritelmän myöhemmin tässä luvussa.

Osallistuminen nähdään usein osallisuuden itsestään selvänä lähikäsitteenä ja niitä käytetäänkin monesti lähes jopa synonyymeina. Tutkijat ovat kuitenkin luoneet käsitteiden välille eroa käyttäen erilaisia perusteita. Martti Siisiäisen (2010, 12-13) mukaan osallistuminen on ideaalityyppisesti oma-aloitteista ja osallistujan itsensä generoimaa. Hän kuitenkin toteaa, että siinäkin voi joskus olla myös kyse (Pierre Bourdieuta mukaillen) ”ehdollisesta ja rajoitetusta spontaanisuudesta”, jossa toimintaa ohjaavat ja kanavoivat erilaiset agentit yhteiskunnallisilla kentillä. Elina Nivalan ja Sanna Rynänen käyttämän sosiaalipedagogisen käsityksen mukaan osallisuus on ensisijaisesti yksilön ominaisuus, eikä yksilön toimintaa. Osallisuus kuuluu ihmisen sosiaaliseen perusluonteeseen ja se tarkoittaa Nivalan ja Rynänen sanoin ”kuulumista johonkin, olemista, elämistä ja toimimista yhteydessä muihin ihmisiin”. Osallistuminen sen sijaan on toimintaa, joka mahdollisesti edistää osallisuutta, mutta ei itsessään voi tarkoittaa samaa kuin osallisuus. Osallisuus edellyttää, että yksilöllä on toiminnassa myös jokin oma intressi mukana, eikä hän vain ole mukana muiden määrittämässä toiminnassa ilman omakohtaista panosta. Osallistumisen edistäminen ei näin ollen siis automaattisesti edistä osallisuutta. (Nivala & Rynänen 2013.)

Osallisuus voidaan siis nähdä myös toiminnallisena käsitteenä, kunhan toiminta on lähtöisin yksilön omista intresseistä. Nuorten palveluita tutkittaessa onkin tärkeää tarkastella, kohdataanko nuoret niissä ongelma- tai diagnoosilähtöisesti, vai korostetaanko heidän toimijuuttaan. Nuori saattaa palveluissa helposti identifioitua ongelmansa kautta esimerkiksi päihdeongelmaiseksi, työttömäksi tai koulupudokkaaksi, millä voi olla rapauttava vaikutus hänen toimijuuteensa. (Alanen 2015, 79, 81.) Toisaalta nuoria ei myöskään tulisi pakottaa aktiivisen toimijan rooliin, vaan ammattilaisten tulisi arvostaa heidän tietoaan ja kokemuksiaan (Peltola & Moisio 2017, 23). Näitä asioita käsittelen myös tutkimuksessani: mitä nuorille tarkoitettut palvelut oikeastaan edistävät ja onko nuorilla itsellään mahdollisuutta määritellä osallistumistaan vai täytyykö heidän vain passiivisesti mukautua ammattilaisten määrittelemään osallisuuden (tai osallistumisen) kehykseen. On mielenkiintoista selvittää, miten nuorten palveluiden työntekijät tämän kokevat: onko heillä vapaat kädet työssään

vai joutuvatko he mukautumaan byrokratian ja yhteiskunnallisten rakenteiden puristuksissa tiukkoihin raameihin sen suhteen, millä tavoin nuorten osallisuutta edistetään.

Osallisuuden vastapooliksi määrittyy tavallisesti syrjäytyminen. Yhteiskuntatieteellisessä kirjallisuudessa osallisuudesta ja syrjäytymisestä käytetään usein myös englannin kielestä johdettua inklusio- ja eksklusio -vastinparia. Lyhyesti ilmaistuna inklusio tarkoittaa mukana olemista, yhteisöön liittymistä tai liittämistä, kun taas eksklusiolla viitataan syrjään joutumiseen tai poissulkemiseen. (Romakkaniemi & Rätty 2017, 23.) Aivan kuten osallisuuttakin, voidaan myös syrjäytymistä määritellä erilaisista lähtökohdista käsin. Nuorten syrjäytymisestä puhuttaessa on usein kyse haitallisten tekijöiden kasautumisesta ja usein myös ketjuuntumisesta. Esimerkiksi epävakaa koti- ja elinolot ennustavat vaikeuksia lapsen sopeutumisessa kouluympäristöön, mikä taas voi vaikuttaa tulevaan koulutus- ja työuraan. Varsinkin yläkoulun heikko koulumenestys vaikeuttaa nuoren pääsyä häntä kiinnostavalle alalle, mikä aiheuttaa toisen asteen opinnoissa motivaatio-ongelmia, jotka johtavat usein opintojen keskeyttämiseen. (Ristolainen, Varjonen & Vuori 2013, 11–13.)

Nuorten syrjäytymisilmiötä on usein myös pilkottu eri ulottuvuuksiin, kuten koulutukselliseen, työmarkkinalliseen, sosiaaliseen, vallankäytölliseen ja normatiiviseen ulottuvuuteen (esim. Lämsä 2009, 32). Leena Suurpää ja kumppanit (2009, 6) toteavat, että tällainen jaottelu on tarpeellinen, koska se osoittaa syrjäytymisilmiön moniulotteisuuden. He kuitenkin muistuttavat, että näitä luokitteluja käytettäessä tulee arvioida, vastaavatko ne nuorten omaa syrjäytymiskokemusta ja syrjäytymisen eri ulottuvuuksia, kuten syrjimistä, ulkopuolisuutta, merkityksettömyyttä tai yksinäisyyttä. Tämä jännite nuorten käsitysten ja hyvinvointipoliittisten jaottelujen välillä luo oman haasteensa nuorten syrjäytymisestä tuotettavan tiedon muodostamiseen ja arviointiin. Esimerkiksi Nuorisotutkimusseuran tuottaman ilman työtä koulutusta ja harjoittelupaikkaa olevien nuorten kokemuksia ja käsityksiä käsitelleen tutkimuksen perusteella juuri ystävien puute ja sitä kautta syntynyt yksinäisyyden tunne on nuorten mielestä merkittävin syrjäytymistä aiheuttava tekijä. Ulosjääminen sosiaalisesta elämästä on nuorille siis tärkein syrjäytymisen kokemuksen aiheuttava tekijä. Toisaalta noin puolet NEET-nuorista kokee itsensä vain vähän tai ei ollenkaan syrjäytyneiksi, joten työn, koulutuksen ja harjoittelun ulkopuolelle jääminen ei aina aiheuta nuorille kokemusta syrjäytymisestä. (Gretschel & Myllyniemi 2017, 13, 32, 35.)

Nuoria koskevan syrjäytymistiedon keräämiseen liittyykin erilaisia haasteita. Yksi haaste liittyy siihen, että vain pieni osa nuorista kertoo kenellekään aikuiselle syrjäytymiseen ja yksinäisyyteen liittyvistä ongelmistaan. Nuorisotutkimusseuran syrjäytymistietoa koskevassa raportissa annetaan kolme lähtökohtaa, jotka olisi hyvä ottaa huomioon syrjäytymistiedon tuottamisessa. Suomessa perinteisesti sosiaalipoliittisesti virittynyttä syrjäytymisilmiötä tulisi tutkia monitieteisemmin niin, että huomioon otetaan myös nuorisokulttuurintutkimukselle tyypillisiä teemoja, kuten vapaa-ajan osallistumisen mahdollisuudet ja esteet. Monikenttäiseen syrjäytymisilmiöön tulisi myös kehittää monipuolisempia tiedontuotannon tapoja, kuten etnografisia menetelmiä. Näin olisi mahdollista saada tutkimustietoon mukaan myös tilastollisen tiedontuotannon näkökulmasta katveeseen jäävät ryhmät (esim. romaninuoret). Lisäksi nuorisotutkijoiden, nuorisoalan koulutuksesta vastaavien tahojen sekä käytännön nuorisotyötä tekevien toimijoiden yhteistyötä olisi parannettava. Nuorten syrjäytymistä koskevan hiljaisen tiedon näkyväksi tekeminen vaatii eri toimijoilta avointa asennetta ja valmiutta yhteistoiminnallisuuteen sekä myös resursseja verkostomaisen toimintakulttuurin vahvistamiseksi. (Suurpää ym. 2009, 62–63.)

Jukka Vehviläinen ja Petri Paju (2001) ovat jäsentäneet syrjäytymiskeskustelua jakamalla suomalaiset nuoret kolmeen ryhmään sen mukaan, kuinka vapaasti he voivat rakentaa ja määritellä omaa elämänsä kulkuaan. Jaottelun perustana on yhteiskunnallisen väliintulon tarve nuoren elämässä: mitä suurempi nuoren avuntarve on, sitä merkittävämpää ja kokonaisvaltaisempaa väliintuloa tarvitaan. Ensimmäisessä ryhmässä ovat ne nuoret, jotka ovat oman elämänsä asiantuntijoita ja työستävät omaa elämänsä kulkuaan rakentamalla tulevaisuuspolkuja, jotka merkitsevät oman itsensä toteuttamista. Toisessa ryhmässä olevat nuoret eivät ehkä pärjää koulussa, eivät harrasta mitään eikä käyttävät päihteitä. He osaavat kuitenkin käyttää taitavasti yhteiskunnallisia konsulttipalveluja peruskoulun oppilaanohjauksesta aina työvoimatoimiston työnhakukoulutukseen asti. Näiden nuorten asiantuntijuus ei siis ehkä riitä oman elämän hallitsemiseen, mutta heillä on kuitenkin asiantuntemusta oikean asiantuntijan etsimiseen. Kolmannessa ryhmässä ovat sitten ne nuoret, joita täytyy eri tavoin ohjata yhteiskunnallisten tukipalveluiden piiriin. Heidänkin kohdallaan tavoitteena on kuitenkin saavuttaa kyky toimia oman elämänsä asiantuntijoina ilman turvautumista yhteiskunnan tukipalveluihin. (Vehviläinen & Paju 2001, 208–209.) Tutkimukseni näkökulmasta voisi siis ajatella, että nuorten palveluiden tehtävänä on viedä syrjäytyneet nuoret ”syrjäytymisestä osallisuuteen” saattamalla heidät takaisin yhteiskunnan valtavirtaan. Tällaisessa tilanteessa työntekijällä on suuri valta: hän edustaa ja määrittelee sitä normiyhteisyyttä, johon nuori pyritään liittämään. Asiakkaana oleva nuori konstruoituu syrjäytymisvaarassa olevaksi tapaukseksi, jonka

tulee hyväksyä ympäröivän yhteiskunnan normit, jotta syrjäytyneisyys purkautuu. (ks. Raitakari 2002, 48–49.) Toisaalta esimerkiksi etsivässä nuorisotyössä pyritään valtasuhteen häivyttämiseen siten, että työntekijän ja nuoren suhde olisi mahdollisimman avoin ja tasavertainen, jopa kaverisuhdetta muistuttava (Juvonen 2005).

Osallisuus ja syrjäytyminen nähdään siis usein toistensa vastakohtina. Ne voidaan nähdä kahtena ääripäänä modernin yhteiskunnan ydinalueilla, joilla ihmiset rakentavat elämäänsä. Näitä alueita ovat esimerkiksi koulutus, toimeentulo, työelämä, perhe-elämä, sosiaaliset suhteet ja yleinen hyvinvointi. Normatiivinen oletus on, että ihmiset jatkuvasti kamppailevat säilyttääkseen osallisuutensa näillä alueilla välttääkseen syrjäytymisen. Osallisuus ja syrjäytyminen ovat kuitenkin myös subjektiivisia käsitteitä: monet ihmiset tai ihmisryhmät eivät koe itseään syrjäytyneiksi, vaikka he sitä ulkopuolisen silmin tai yhteiskunnan määritelmän mukaan olisivatkin. (Matthies 2014, 8.) Elina Nivala (2008, 10–11) tekee myös eroa osallisuuden vahvistamisen ja syrjäytymisen ehkäisyn välille. Osallisuuden vahvistamisen hän näkee sosiaalipedagogisen ajattelutavan mukaisesti olevan erityisesti ihmisen persoonallisen ja sosiaalisen kasvun kokonaisvaltaista tukemista. Syrjäytymisen ehkäisy sen sijaan tarkoittaa huomion kiinnittämistä niihin toimenpiteisiin, joilla negatiivista kehitystä pyritään hidastamaan, pysäyttämään ja kääntämään positiiviseksi. Tämä erottelu on tutkielmani kannalta olennainen: olen kiinnostunut selvittämään, pyritäänkö nuoria tukevien palveluiden toiminnassa nuorten persoonallisen ja sosiaalisen kasvun kokonaisvaltaiseen tukemiseen vai haetaanko niissä pikemminkin nopeita ratkaisuja, joilla nuoret saataisiin takaisin osaksi koulutusjärjestelmää.

Suomalaisen sosiaalipedagogisen tutkimuksen uranuurtajan Juha Hämäläisen (2003, 76) mukaan sosiaalipedagogiikka keskittyy yksilöiden kasvuprosesseihin, jotka kytkevät heidät heidän hyvinvointinsa ja elämänhallintansa kannalta tärkeisiin yhteiskunnallisiin järjestelmiin, instituutioihin ja yhteisöihin. Vuonna 2008 julkaistussa artikkelissaan Hämäläinen käsittelee nuorten osallisuutta sosiaalipedagogisesta näkökulmasta. Hänen mukaansa osallisuus ei ole syntymälahja, vaan nuoren on kasvettava siihen. Osallisuus yhteiskunnan toimintajärjestelmiin ja yhteisöihin saavutetaan tiettyjen kasvuprosessien kautta ja näiden prosessien edistäminen on osallisuuden edistämistä. Yhä monimutkaisemmaksi muuttuvassa yhteiskunnassa nämä prosessit muuttuvat koko ajan haastavammiksi. Osallisuuden edistäminen läpäisee kaikkien koulutuksen muotojen lisäksi myös koulutusjärjestelmän ulkopuoliset kasvatuksen muodot. Esimerkiksi ammatillinen koulutus ei ole vain ammattitaidon edistämistä, vaan myös nuorten osallisuuden

edistämistä kasvattamalla heitä yhteiskunnan jäsenyyteen. Osallisuuteen siis kasvetaan ja kasvatetaan, mutta se vaatii myös yhteiskunnassa osallisuuden mahdollistavia rakenteita, lainsäädäntöä ja instituutioita. Osallisuus vaatii siis sekä nuorten että yhteiskunnankin kehittämistä, sisäistä ja ulkoista vaikuttamista. (Hämäläinen 2008.) Sosiaalipedagogiikalla voidaan tällä tavoin käsitettynä viitata siis yhteiskunnassa tapahtuvaan kasvatukselliseen työhön, joka tulee näkyväksi esimerkiksi nuorten palveluissa (Cameron & Moss 2011, 10).

Sosiaalipedagogisesta näkökulmasta tarkasteltuna nuorten yhteiskunnallisen osallisuuden edistämässä ei siis ole kyse vain nuorten sopeuttamisesta yhteiskuntaan, vaan myös heidän yksilöllisen kasvun ja omaksi itsekseen kehittymisen tukemisesta. Pyrkimyksenä on taata yksilön paras mahdollinen kehitys huomioiden samalla ympäröivässä yhteiskunnassa vallitsevat ehdot. Paikan löytäminen yhteiskunnassa vaatii siis tiettyjen ehtojen ja yleisesti hyväksytyjen toimintaperiaatteiden hyväksymistä, mutta se ei tarkoita sopeutumista johonkin ennalta määrättyyn kohtaloon ja paikkaan sosiaalisessa järjestyksessä. (Nivala 2007.) Koulunsa keskeyttäneitä nuoria tukevia palveluita tarkasteltaessa onkin mielenkiintoista selvittää, millä tavoin tämä sosiaalipedagoginen osallisuuden ihanne palveluiden toiminnassa toteutuu ja miten ympäröivän yhteiskunnan realiteetit ohjaavat niiden toimintaa. Sosiaalipedagogiseen ammatilliseen toimintaan voikin toisaalta liittyä myös kriittinen tarkastelu yhteiskunnan rakenteiden ja yhteiskunnan yksilöille tarjoamien mahdollisuuksien välillä. Tällöin konkreettiseksi kysymykseksi voi nousta se, palvelevatko yhteiskunnan rakenteet ja palvelukäytännöt avun tarpeessa olevan yksilön etua tarkoituksenmukaisella tavalla. (Ranne 2005, 16–17.) Yhtä lailla sosiaalipedagogisen työn tarkoituksena on myös kasvattaa asiakkaina olevia yksilöitä kriittisyyteen omaa ympäristöään ja omaksuttavia asioita kohtaan. Tällä tavoin yksilöiden tietoisuus itsestään kasvaa ja he tulevat kykeneväisiksi hyödyntämään voimavarojaan ja löytämään oman kutsumuksensa. (Kurki 2002, 119, Nivala 2007, 80.)

Vaikka sosiaalipedagoginen tutkimus ja sosiaalipedagogiikan korkeakoulutasoinen opetus ovatkin vakiintuneet Suomessa vasta 2000-luvun aikana, voidaan edellä esittelemieni sosiaalipedagogisten käytäntöjen silti nähdä olleen nuorisoalan ammattilaisten käytössä jo pidempään niin sanottuna hiljaisena tietona huolimatta siitä, ettei sosiaalipedagogiikka varsinaisesti olisikaan sisältynyt heidän koulutukseensa (Sosiaalipedagogiikka 2020, Ranne 2005, 14). Sosiaalipedagogisia piirteitä onkin tunnistettavissa monissa nuorisoalan työmuodoissa, vaikka työn yhteydessä ei käytettäisikään sosiaalipedagogisia käsitteitä (Nivala & Ryyänen 2017, 75). Tästäkin johtuen on perusteltua

tarkastella nuorten palveluiden toimintaa sosiaalipedagogisesta näkökulmasta. Nuorten parissa työskentelevät ”katutaso” työntekijät eivät voi vaikuttaa yhteiskunnan rakenteisiin, joten heidän tehtäväkseen jää Juha Hämäläisen (2008) sanoin sisäinen vaikuttaminen, eli nuorten auttaminen käytännön tasolla ja heidän yksilöllisen kasvunsa tukeminen. Pyrin tutkielmani analyysivaiheessa selvittämään, millä tavoin sosiaalipedagogisen ideaalin mukainen kasvatuksellinen lähestymistapa näkyy nuorten palveluissa työskentelevien ammattilaisten työssä.

Aivan kuten syrjäytymisestä, myös osallisuudesta puhuttaessa on hyvä muistaa, että tieteelliset määritelmät eivät aina vastaa sitä, miten nuoret itse kokevat osallisuuden. Isossa-Britanniassa toteutetussa tutkimuksessa haastateltiin koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevia nuoria ja selvitettiin heidän käsityksiään ja kokemuksiaan osallisuudesta. Nuorten osallisuusmääritelmät jaoteltiin kolmeen pääteemaan. Ensimmäinen teema liittyi hyväksynnän tunteeseen, johon saattoivat vaikuttaa pienetkin eleet, kuten se, että nuorta kuunneltiin ja häntä kohtaan oltiin ystävällisiä ja kunnioittavia. Nuorten puheessa oli kuitenkin eroja sen suhteen, tuliko hyväksyntä läheisiltä vai viranomaisilta, kuten opettajilta ja nuorisotyöntekijöiltä. Läheisten osalta hyväksyntä liittyi persoonallisiin ominaisuuksiin, kuten esimerkiksi huumorintajuun, kun taas viranomaisilta saatu hyväksyntä tuli taitojen ja saavutusten kautta. Toisaalta myös viranomaisilta saatu ”epävirallinen” huomio ja hyväksyntä lisäsi nuorten osallisuuden tunnetta. Osallisuuden tunteeseen (tai sen puutteeseen) vaikutti myös se, että nuoret kokivat, etteivät he olleet täyttäneet yhteiskunnallisia odotuksia ja tehneet sitä, mitä heiltä odotetaan, kuten suorittaneet koulua loppuun ja sitä kautta siirtyneet työelämään. He tunsivat, että nämä ”epäonnistumiset” määrittivät heitä sosiaalisten instituutioiden silmissä ja saivat heidät tuntemaan itsensä merkityksettömiksi. Kolmas teema liittyi yhteiskunnan valtavirtaan kiinnittymiseen. Nuoret kokivat, että oleminen osana ”hyväksytyä” yhteiskuntaa antaisi heille vallan rakentaa oma tulevaisuutensa mieleisekseen. Monet nuorista haaveilivatkin itsenäisyydestä, taloudellisesta vakaudesta, avioliitosta ja perheestä. Toisaalta tunne siitä, ettei kuulunut yhteiskunnan valtavirtaan aiheutti nuorille paineita, merkityksettömyyden tunnetta tai jopa mielenterveydellisiä ongelmia. Nuorten osallisuuden tunteen kannalta tärkeää on siis sekä mukautuminen yhteiskunnallisiin odotuksiin että myös informaalimpi hyväksytyksi tuleminen tunne. (Rose, Daiches & Potier 2011.)

Osallisuudessa voi siis nuorille olla kyse muustakin, kuin yhteiskunnallisiin odotuksiin vastaamisesta, vaikka nekin eittämättä muovaavat nuorten käsityksiä itsestään. Osallisuuden tunne voi nuorilla kuitenkin syntyä myös vertaisryhmään kuulumisen kautta, mikä on varsin kaukana

aikuisten nuorille luomasta osallisuuskäsitteistöstä. Nuoret voivat määrittää omaa osallisuuttaan valitsemalla, mihin ryhmiin he kuuluvat ja myös mihin ryhmiin he eivät kuulu. Vertaisryhmä voi muodostua jonkin tietyn elämäntapaan liittyvän tyylin tai vaikkapa musiikkimaun kautta, mutta ne voivat muodostua myös väljempien kriteereiden kautta. Esimerkiksi koulumaailmassa koulumenestys tai suhde päihteisiin voi muodostaa kulttuurisen koordinaatiston, jonka avulla nuoret paikantavat itseään ja toisiaan. Nuoren kuuluminen useampaan ryhmään kasvattaa hänen ”osallisuuspääomaansa” ja vähentää osattomuuden ja syrjään jäämisen riskiä. Osallisuus vertaisryhmässä merkitsee toisaalta usein myös erontekoa muihin ryhmiin ja vertaisryhmien toiminta saattaa monesti olla sisäänpäin kääntynyttä ja muita nuoria jäsenyytensä ulkopuolelle sulkevaa. Nykypäivänä myös virtuaaliset suhteet mahdollistavat ylitraajaisen kommunikoinnin ja haastavat näin perinteisiä luokittelun rajoja. (Korkiamäki 2013, 299, 315.)

Nuorten osallisuudesta puhuttaessa osallisuus nähdään usein juuri syrjäytymisen tai osattomuuden vastakohtana. Osallisuudesta voidaan kuitenkin puhua myös poliittisen aktiivisuuden yhteydessä ja silloin sen vastakohtana toimii ennemminkin passiivisuus. Varsinkin nuorten kohdalla kannetaan huolta siitä, että poliittinen järjestelmä elää omaa elämäänsä ja nuoret omaansa. Tällöin ongelmana pidetään enemmänkin poliittisen vaikuttamisen järjestelmien etäisyyttä nuoriin sekä nuorten tahdon ja kiinnostuksen puutetta kuin sitä, etteivät nuoret pärjäisi yhteiskunnassa. (Paju 2007, 13.) Tutkimukseni kannalta tämä näkökulma osallisuuteen ei kuitenkaan ole olennainen, koska keskityn osallisuuteen nimenomaan oman elämän hallinnan kysymyksenä suhteessa syrjäytymiseen ja osattomuuteen. Erästä jaottelua mukaillen voikin sanoa, että olen tutkimuksessani kiinnostunut nuorten sosiaalisesta osallisuudesta, enkä niinkään heidän poliittisesta osallisuudestaan (esim. Merikukka, Ristikari & Kiilakoski 2019, 404–405). Nämä näkökulmat eivät toki sulje toisiaan pois ja nuorten vaikuttamismahdollisuuksien lisääminen voi myös kohentaa nuorten yleistä hyvinvointia (Vehviläinen 2006, 76). Ongelmana on kuitenkin se, että poliittisesti ja yhteiskunnallisesti aktiiviset nuoret ovat yleensä hyväosaisia nuoria, joilla on edellytyksiä ja rohkeutta osallistumiseen. Heidän kokemusmaailmansa on siis usein kaukana vaikeammassa asemassa olevien nuorten arkitodellisuudesta. (Alanen 2015, 79, ks. myös Gretschel & Myllyniemi 2017, 26.)

Tutkimuskysymykseni pohjautuu tässä luvussa esiteltyihin teoreettisiin näkökulmiin osallisuudesta ja syrjäytymisestä painottuen erityisesti sosiaalipedagogiseen osallisuusmääritelmään, jossa korostuu yksilölähtöinen, sosiaaliseen ja persoonalliseen kasvuun tähtäävä ote. Yhteiskunnallisen osallisuuden tulisi nuorten kohdalla olla enemmän kuin vain toimimista ulkopuolisten tahojen

määrittämässä osallistumisen kehyksessä. Elina Nivalan ja Sanna Ryytäsen (2013) sanoin nuorten osallisuus edellyttää sitä, että heillä on myös jokin oma intressi toiminnassa mukana. Lähtökohtainen ajatukseni on siis, että nuorille annettu rooli ja nuorten yksilöllinen huomiointi ovat avainasemassa tässä palveluprosessissa. On tärkeää, ettei osallisuuden edistäminen jää käytännön tasolla siihen, että nuoria pyritään ”yhteiskunnallistamaan” sovittamalla heidät ennalta määriteltyyn ja yleisesti hyväksytyyn yhteiskunnallisen osallisuuden muottiin. Palveluprosessin tulisi edistää nuorten osallisuutta tukemalla heidän yksilöllistä kasvuaan sekä mahdollistamalla heidän tasaveroisen toimijuutensa työntekijöiden rinnalla, jolloin he itse voivat suunnitella ja määritellä omaa tulevaisuuttaan.

5. TUTKIMUSKYSYMYS JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Esittelen tässä luvussa tutkimuskysymykseni sekä kerron, kuinka tutkimuksen teko eri vaiheineen eteni. Olen siis tutkielmassani kiinnostunut koulutuksen keskeyttäneille nuorille suunnatuista palveluista ja siitä, kuinka niissä edistetään heidän yhteiskunnallista osallisuuttaan. Haastatteleamalla nuorten parissa työskenteleviä ammattilaisia pyrin selvittämään, millaisin keinoin ja työmenetelmin koulunsa keskeyttäneitä nuoria heille tarkoitetuissa palveluissa autetaan sekä millaiset tavoitteet palveluiden toimintaa ohjaavat. Olen kiinnostunut myös nuorten osallisuudesta palveluprosessin aikana: ovatko nuoret itse prosessissa aktiivisia toimijoita vai onko heidän roolinsa ennemminkin passiivinen ja ammattilaisten ohjeita vastaanottava? Nämä ovat mielestäni erityisen tärkeitä kysymyksiä koulunsa keskeyttäneiden kohdalla. Aiempi tutkimus (esim. Järvinen & Vanttaja 2006) osoittaa koulutuksen keskeyttäneiden nuorten olevan heterogeeninen joukko ja että keskeyttäminen voi johtua monenlaisista syistä. Koulunsa keskeyttäneiden tilanteet ja taustat ovat siis erilaisia ja tältä pohjalta onkin mielenkiintoista selvittää, kuinka yksilöllisesti heidän oma, henkilökohtainen elämäntilanteensa otetaan nuorten palveluissa huomioon. Tutkimuskysymykseni on siis seuraava:

Miten koulutuksen keskeyttäneiden nuorten yhteiskunnallista osallisuutta edistetään nuorten palveluissa?

Seuraavaksi kerron tarkemmin tutkimukseni toteutuksesta. Aluksi esittelen tarkemmin tutkimusaineistoni sekä aineistonkeruumenetelmäni, minkä jälkeen esittelen analyysimenetelmäni ja kerron, kuinka analyysiprosessi eteni. Lopuksi käsittelemme tutkimuseettisiä näkökulmia.

5.1 Aineisto

Tein tutkimustani varten seitsemän teemahaastattelua syksyn 2019 aikana. Kaikki haastattelut toteutettiin haastateltavien omalla työpaikalla. Haastattelujen kestot vaihtelivat melko paljon: haastatteluista lyhyin kesti noin puoli tuntia, kun taas pisimmän kesto oli noin tunnin ja kymmenen minuuttia. Haastatteluiden jälkeen litteroin kaikki haastattelut tekstimuotoon. Tekstiaineistoa kertyi kaikkiaan noin 130 sivua. Ensimmäisen ja viimeisen haastattelun välillä oli aikaa noin kolme ja puoli kuukautta. Aineiston keräämisen hitaus johtui osittain siitä, että suoritin samaan aikaan opintoihini kuuluvaa kolmen kuukauden mittaista työharjoittelujaksoa, mikä aiheutti jonkin verran aikataulullisia haasteita. Työaikani olivat onnekseni kuitenkin sen verran joustavia, että onnistuin toteuttamaan kaikki haastattelut syksyn aikana. Myös tutkimusluvan saaminen Tampereen kaupungilta kesti hieman odotettua pidempään, mikä myös viivästytti haastattelujen aloittamista kaupungin alaisuudessa toimivien yksiköiden osalta.

Aineistonkeruuta aloittaessani minulla ei ollut ajateltuna tiettyä seitsemää nuorten palvelua, joista aion kysyä haastateltavia tutkimukseeni, vaikka toki muutama työmuoto minulla oli etukäteen mielessäni. Haastateltavia löysin internetin avulla Tampereen kaupungin nuorten palveluihin sekä myös järjestöpuolen toimijoihin tutustuen. Lisäksi sain haastattelujen yhteydessä haastateltavilta vinkkejä, mitkä ovat sellaisia työmuotoja, joiden työntekijöitä minun kannattaa kenties vielä haastatella. Lähestyin kaikkia haastateltavia puhelimitse ja/tai sähköpostitse. Osassa tapauksista otin yhteyttä organisaatiossa esimiesasemassa olevaan henkilöön, joka välitti viestin alaisilleen. Yhteyttä ottaessani esittelin aina tutkimukseni pääpiirteissään, mikä oli tärkeää, koska siten varmistin, että haastateltavat olivat sopivia. Minulla ei ollut kovinkaan tiukkoja kriteerejä haastateltavien suhteen, vaan tärkeintä oli, että heidän asiakkanaan oli myös koulunsa peruskoulun jälkeen tai toisella asteella keskeyttäneitä nuoria. Kahdesta paikasta minulle vastattiinkin, että koulunsa keskeyttäneet nuoret eivät tavallisesti kuulu heidän asiakaspiiriinsä, joten heidän työntekijänsä eivät ole kaikista sopivimpia haastateltavia tutkimukseeni.

Haastattelemistani henkilöistä neljä työskenteli Tampereen kaupungin alaisuudessa ja loput kolme järjestöpuolella. Neljä heistä työskenteli valmentajan tai ohjaajan nimikkeellä erilaisissa pajatoiminnoissa, yksi teki etsivää työtä (myös valmentajan nimikkeellä), yksi oli opettaja eräässä Tampereen seudun ammattiopisto Tredun palvelussa ja yksi työskenteli TE-asiantuntijana. TE-

asiantuntijana toimiva henkilö työskenteli haastatteluajankohtana Nuorten talo Ohjaamossa, joten sain häneltä tietoa myös Ohjaamon toiminnasta. En kysynyt haastateltavilta erikseen heidän ikäänsä, mutta heidän työhistoriansa ja niiden pituus vaihtelivat melko paljon. Kaksi heistä oli työskennellyt nuorten parissa jo hieman päälle kaksikymmentä vuotta ja kahden työura oli vasta muutaman vuoden mittainen. Yhdellä haastateltavista oli myös jo mittava työura takanaan, mutta nuorten parissa hän oli alkanut työskentelemään vasta vanhemmalla iällä. Tutkimusaineistoni näkökulmasta haastateltavien (oletettavasti) suhteellisen laaja ikäjakauma ja ero työkokemuksissa on mielestäni rikkaus. Haastateltavista pisimmän työkokemuksen omaavat osasivat kertoa muun muassa siitä, kuinka nuorisopalveluiden asiakkaat ja heidän tarpeensa ovat muuttuneet vuosien aikana. Toisaalta nämä pisimmän työuran omaavat myös hieman valittelivat, kuinka he ovat jo ”pudonneet kelkasta”, eivätkä enää tiedä, mikä nykynuorten elämässä on tärkeää. Näkisin, että nuoremmat haastateltavista sen sijaan ovat varmasti hyvin perillä niistä asioista, jotka vaikuttavat nuorten elämään nykypäivänä.

Vaikka haastattelemani henkilöt työskentelevätkin (muiden muassa) koulutuksen keskeyttäneiden nuorten kanssa, eivät he silti tee samaa työtä. Etsivä työ ajoittuu yleensä koulunsa keskeyttäneen nuoren palveluprosessin alkuvaiheeseen. Sen ehkä keskeisimpänä tehtävänä on tavoittaa koulutuksen, työelämän ja palveluiden ulkopuolella olevat nuoret ja ohjata heidät sopivan palvelun piiriin. Tällaisia palveluita ovat muun muassa työpajat. Haastattelemistani työpajalla työskentelevistä henkilöistä useampi kertoikin, että heille tulee asiakkaita myös etsivän työn kautta. Myös työpajat eroavat toisistaan. Hannu Huotelin ja Katja Komonen (2006, 16) ovat jakaneet työpajatoiminnan starttipajoihin, työpainotteisiin työpajoihin sekä pajakouluihin. Starttipajatoiminta ja työpainotteinen pajatoiminta eroavat niiden asiakkaiden kuntoisuuden mukaan niin, että työpainotteisessa ollaan jo lähempänä työelämään siirtymistä. Pajakoulut sijoittuvat työpaikoille ja oppilaitoksiin ja ne tukevat ammatillisen tutkinnon valmiiksi suorittamista. Haastattelemieni tahojen toimintaa ei ole luokiteltu tämän jaottelun mukaan, mutta sanoisin, että aineistoni kattaa kaikki nämä pajatoiminnan muodot. Lisäksi haastattelin alle 30-vuotiaiden nuorten kanssa työskentelevää TE-asiantuntijaa. Työ- ja elinkeinotoimisto on myös alkuvaiheen palvelu, kuten etsivä työkin, mutta sen asiakkaat eivät ole aina syrjäytymisvaarassa. Sielläkin asioi myös koulunsa keskeyttäneitä nuoria, mutta heidän tilanteensa vaihtelevat enemmän ja osalla keskeyttäminen saattaa johtua esimerkiksi vain halusta vaihtaa toiselle alalle. Ne koulunsa keskeyttäneet, joilla opintojen jatkaminen tai työllistyminen ei ole vielä ajankohtaista saatetaan tekemäni haastattelun perusteella

ohjata TE-palveluista kuitenkin juuri työpajatoiminnan tai muun sopivan palvelun, kuten kuntouttavan työtoiminnan piiriin.

Haastateltavia kartoittaessani ja aineistoa kerätessäni minulle valkeni, että Tampereella toimii loppujen lopuksi varsin paljon sellaisia organisaatioita ja palveluita, joiden asiakkaina voi olla myös koulunsa keskeyttäneitä nuoria. Aineistoni ei siis kata kaikkia Tampereella toimivia koulunsa keskeyttäneitä auttavia palveluita, eikä minun toisaalta olisikaan ollut tämän tutkimuksen puitteissa edes mahdollista haastatella kaikkia mahdollisia tahoja. Tavoitteenani oli saada kuitenkin monipuolinen aineisto, jossa ääneen pääsevät erilaiset toimijat ja erilaiset näkökulmat nousevat esiin. Tämä tavoite täyttyikin varsin hyvin, sillä aineisto kattaa tutkielman toisessa luvussa esittelemäni keskeiset nuorisotyön toimijat, joiden lisäksi mukana on myös ammatillisen oppilaitoksen sisäisen tukipalvelun sekä työ- ja elinkeinotoimiston työntekijöiden näkökulma.

5.2 Aineistonkeruumenetelmä: Teemahaastattelu asiantuntijahaastattelun elementtejä hyödyntäen

Teemahaastattelussa on perusajatuksena, ettei siinä ole tarkkoja, lukkoon lyötyjä kysymyksiä, vaan se etenee keskustelunomaisesti ennalta määriteltyjen teemojen mukaan. Toisaalta haastattelun aikana saattaa esiin nousta myös jokin tema haastateltavan toimesta ja haastattelijan onkin hyvä reagoida joustavasti ja ottaa kiinni haastateltavan puheeseen. (Hyvärinen 2017, 21–22.) Koska olen tutkimuksessani erityisesti kiinnostunut koulunsa keskeyttäneiden nuorten kanssa työskentelevillä ammattilaisilla olevasta tiedosta tutkimusaiheeseen liittyen, hyödynsin niihin valmistautuessani myös elementtejä asiantuntijahaastattelusta, joka useimmiten on tapana toteuttaa teemahaastattelun muodossa (Alastalo, Åkerman & Vaitinen 2017).

Asiantuntijahaastatteluisissa ollaan kiinnostuneita ensisijaisesti asiantuntijalla olevasta tiedosta, eikä niinkään asiantuntijasta itsestään (Alastalo & Åkerman 2010, 373). Asiantuntijuus ei ole synnynnäinen kyky tai pysyvä ominaisuus, vaan se määrittyy ammatillisten tehtävien ja/tai institutionaalisen aseman kautta. Tutkimuksen teon kannalta on tärkeää määritellä sellaiset henkilöt, joilla on tutkimuksen aihealueesta sellaista tietoa, jota muilla ei ole tai jota on hyvin harvoilla. Tämän vuoksi on tutkijalla oltava selkeä näkemys oman tutkimuksensa kannalta olennaisesta asiantuntijuudesta ja pohdittava, miten se vaikuttaa tutkimuskysymyksiin, haastatteluihin ja tuloksiin. On myös hyvä muistaa, ettei asiantuntijatietokaan ole aina objektiivista, vaan sekin on

tilanteista, arvosidonnaista ja yhdessä tuotettua. (Alastalo, Åkerman & Vaittinen 2017.) Haastattelemani henkilöt voisi määritellä Tampereen alueen nuorisopalveluiden asiantuntijoiksi, mutta kuten jo aiemmin mainitsin, eivät he ole ainoat henkilöt, keillä on tutkimukseni kannalta olennaista tietoa, vaan sopivia asiantuntijatahoja olisi ollut paljon enemmänkin.

Asiantuntijahaastattelut voivat kohdistua myös muihinkin, kuin organisatorisesti korkeimmassa asemassa oleviin henkilöihin. Usein alemman tason viranomaisilla on sellaista käytännöllistä ja yksityiskohtaista tietoa, jota ei voi tavoittaa haastattelemalla korkeamman tason asiantuntijoita. (Alastalo, Åkerman & Vaittinen 2017.) Olenkin tutkielmassani kiinnostunut nimenomaan niiden henkilöiden näkemyksistä, joilla on käytännön kokemusta koulutuksen keskeyttäneiden nuorten kanssa työskentelemisestä. Uskon, että he osaavat parhaiten kertoa niistä haasteista, joita koulunsa keskeyttäneiden auttamiseen liittyy, koska he käytännön työssään työskentelevät heidän kanssaan ja pääsevät näin lähemmäksi heitä, kuin mitä hallinnollisen tason työntekijät.

Asiantuntijahaastatteluissa valmistautumisen merkitys korostuu. Jo haastattelua sopiessa on tärkeää, että tutkija osaa esitellä itsensä asiantuntijana ja perustella tutkimuksensa merkittävyyden haasteltavalle. Asiantuntijahaastattelut edellyttävät usein räätälöityjä kysymyksiä ja haastattelurungon muokkaamista haastattelukohtaisesti. Haastattelijan on hyvä myös omaksua aktiivinen ja argumentoiva tyyli pitäen kuitenkin huolen siitä, ettei se käänny vastakkainasetteluksi tai haastateltavan vastausten kritisoimiseksi. Varsinaisen tietäjän roolin tulee säilyä haastateltavalla. Asiantuntijoita haastatellessa on tärkeää päästä myös niin sanotulle episteemiselle kentälle, mikä tarkoittaa sitä, että haastattelijan on osoitettava olevansa perillä tutkimastaan ilmiöstä. Tämä taas edellyttää haastattelijalta huolellista valmistautumista. Kun haastattelijalla on tuntevansa ilmiön, jota hän tutkii, paranevat mahdollisuudet siihen, ettei haastateltava anna pelkkiä ”pr-vastauksia”, joissa hän kertoo organisaatiostaan vain yleisellä tasolla. Joissain tapauksissa ongelmaksi voi kuitenkin muodostua niin kutsuttu ammatillismuuri, jolloin haastateltava ei ole halukas puhumaan organisaation sisäisistä toimintatavoista. Onkin tärkeää vakuuttaa haastateltava siitä, ettei tutkimukseen osallistumisesta koidu hänelle tai hänen organisaatiolleen haittaa. (Alastalo, Åkerman & Vaittinen 2017.)

Onnistuinkin haastatteluihin valmistautumisessa mielestäni varsin hyvin. Koen, että minulla oli sopivasti yleisen tason tietoa tutkimusaiheeseeni liittyen, jotta pystyin tarvittaessa osallistumaan keskusteluun ja kommentoimaan haastateltavan sanomisia. Haastateltavien työpaikoista ja niiden

toimintatavoista otin selvää kuitenkin vain pintapuolisesti (yleensä tietoa oli muutenkin varsin niukasti saatavilla). Näin asiantuntijan rooli säilyi haastateltavalla, koska pääpaino kysymyksissäni oli aina haastateltavien omassa työssä. Usein haastattelut etenivätkin niin, että siinä vaiheessa, kun olin käynyt haastattelurunkoni kysymykset läpi, keskustelimme haastateltavan kanssa syrjäytymisvaarassa olevien nuorten auttamisesta ja muista tutkielmani aiheeseen liittyvistä asioista vielä yleisemmällä tasolla, jolloin minäkin osallistuin keskusteluun vahvemmin. Mitä enemmän haastatteluja olin tehnyt, sitä luontevammaksi keskusteleminen minun osaltani muuttui, koska jokaisen haastattelun myötä opin aiheesta lisää. Siinä mielessä myös pitkät, välillä jopa yli kuukauden mittaiset tauot haastattelujen välillä auttoivat minua, koska ehdin sinä aikana litteroida edellisiä haastatteluja ja jo tutustua aineistooni ennen seuraavaa haastattelua.

Ainoastaan TE-asiantuntijana toimivan henkilön haastattelun jälkeen minulle jäi olo, etten täysin päässyt Alastalon, Åkermanin ja Vaittisen (2017) mainitseman ammatillismuurin yli. Haastattelu oli kyllä hyvin informatiivinen ja sain paljon tietoa TE-palveluiden toiminnasta ja yhteistyötahoista. Emme kuitenkaan päässeet haastattelussa samalla tavalla kiinni koulutuksen keskeyttäneiden nuorten ongelmiin ja heidän auttamiseensa, kuin muissa haastatteluissa. Tähän vaikutti varmasti osaltaan se, että verrattuna muihin haastateltaviini oli TE-asiantuntijana toimivan henkilön asiakaskunta huomattavasti monipuolisempi. Hänen asiakkaansa olivat useammin esimerkiksi sellaisia, jotka harkitsivat alanvaihtoa tai olivat valmistumassa koulusta ja etsivät työpaikkaa. Ne nuoret, joilla taas koulut olivat kesken eikä työllistyminen ollut vielä ajankohtaista, ohjattiin muihin palveluihin, luultavasti myös sellaisiin, joiden työntekijöitä minäkin haastattelin. Kyseessä on siis niin sanottu ulkoringin palvelu, josta asiakkaita tarpeen vaatiessa ohjataan sisäringin palveluihin (ks. Määttä & Keskitalo 2014). Yhden viranomaistyyppisen palvelun työntekijän haastatteleminen oli tärkeää aineistoni monipuolisuuden kannalta, mutta kenties minun olisi pitänyt huomioida paremmin työn erilainen luonne ja asiakaskunta muuhun aineistooni verrattuna ja valmistautua haastatteluun hieman erilaisin kysymyksin, jotta olisin saanut vielä paremmin tutkimusaiheeseeni liittyviä vastauksia.

5.3 Analyysimenetelmä: Teoriaohjaava sisällönanalyysi

Analyysimenetelmänäni käytin teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi menettelytapana mahdollistaa dokumenttien analysoinnin systemaattisesti ja mahdollisimman objektiivisesti (Kyngäs & Vanhanen 1999). Dokumenttina voi olla esimerkiksi kirja, artikkeli, päiväkirja, puhe,

haastattelu, kirje, keskustelu, raportti tai muu kirjalliseen muotoon saatettu materiaali. Sisällönanalyysin tavoite on kuvata tutkittava ilmiö tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Sisällönanalyysin avulla pyritään järjestämään aineisto johtopäätöksiä varten ja esitellä järjestetty aineisto ikään kuin valmiina tuloksina. Sisällönanalyysin ja diskurssianalyysin ero on siinä, että sisällönanalyysissä etsitään tekstin merkityksiä, kun taas diskurssianalyysissä pyritään selvittämään, miten nämä merkitykset on tuotettu. Sisällönanalyysi tulee myös erottaa sisällön erittelystä. Sisällönanalyysissä pyritään kuvaamaan dokumenttien sisältöä sanallisesti, kun taas sisällön erittelyssä kuvailu on kvantitatiivista. Tämä erottelu on merkittävä siinä mielessä, että kun puhutaan aineiston kvantifioinnista mahdollisena analyysimenetelmänä, ei puhuta sisällönanalyysistä, koska kvantifiointi kuuluu sisällön erittelyn piiriin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105–108.)

Sekä teoriaohjaava että aineistolähtöinen sisällönanalyysi etenevät kumpikin aineiston ehdoilla. Ero menetelmien välillä tulee siinä, millä tavoin käsitteellistämisen vaiheessa eli abstrahoinnissa teoreettiset käsitteet tuodaan analyysiin mukaan. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä ei luoda uusia käsitteitä, vaan käytetään valmiita, ilmiöstä jo ”tiedettyjä” käsitteitä, kun taas aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä teoreettiset käsitteet muodostetaan aineistosta. Ensimmäinen vaihe teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä on redusointi eli aineiston pelkistäminen, joka tarkoittaa sitä, että aineistosta etsitään tutkimuskysymyksen kannalta olennaiset ilmaukset. Tarkoituksena on karsia tutkimuksen kannalta epäolennainen materiaali pois. Seuraava vaihe on aineiston klusterointi eli ryhmittely, jossa käydään läpi redusointivaiheessa löydetyt alkuperäisilmaukset ja etsitään niistä samankaltaisuuksia. Samaa asiaa kuvaavista ilmauksista muodostetaan luokkia ja luokat nimetään niiden sisältöä kuvaavilla käsitteillä. Kolmas ja viimeinen vaihe on abstrahointi, joka teoriaohjaavan sisällönanalyysin tapauksessa tarkoittaa siis valmiiden teoreettisten käsitteiden mukaan tuomista. Abstrahoinnissa aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin ja tuloksissa esitetään aineistosta muodostettu malli, käsitejärjestelmä, käsitteet tai aineistoa kuvaavat teemat. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110–116.)

Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä siis tunnustetaan aikaisemman tiedon vaikutus, mutta tarkoitus ei ole testata teorian toimivuutta (kuten teorialähtöisessä sisällönanalyysissä), vaan tarkoitus on ennemminkin aukoa uusia ajatusuria. Teorian rooli on siis auttaa analyysin tekemisessä. Teoriaohjaavan sisällönanalyysin päättely on abduktiivista, mikä tarkoittaa sitä, että tutkijan päättely tapahtuu sekä aineistolähtöisesti että valmiiden mallien ohjaamana. Tutkija pyrkii

yhdistämään näitä toisiinsa pakolla, puolipakolla ja joskus luovasti. Yhdistelyn tuloksena voi joskus syntyä jotain uuttakin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 98–99.)

5.4 Analyysiprosessi

Aloitin analyysin teoriaohjaavan sisällönanalyysin ohjeiden mukaisesti redusoinnilla eli aineiston pelkistämällä. Kävin siis läpi kaikki litteroimani haastattelut ja erittelin niistä ilmaisut, joissa käsiteltiin koulutuksen keskeyttäneiden nuorten osallisuuden edistämistä. Kuten aavistelinkin, ei osallisuus-käsite juurikaan esiintynyt haastateltavien puheessa sellaisenaan, vaan minun piti itse tulkita, milloin puhe liittyi osallisuuteen. Otinkin siis mukaan kaikki ilmaisut, jotka edes jollain tavalla liittyvät aiheeseen. Materiaalia tulikin tässä vaiheessa paljon ja osa tekstikatkelmista oli myös varsin pitkiä.

Seuraavassa vaiheessa etsin aineistosta samankaltaisuuksia ja ryhmittelin samoja asioita tarkoittavat ilmaukset omaksi luokakseen. Kaiken kaikkiaan luokkia muodostui neljä kappaletta. Tämän jälkeen tein varsinaisen analyysin teoreettisia käsitteenmäärittelyitä apuna käyttäen. Käytännössä nämä kaksi viimeistä vaihetta myös välillä sekoittuivat toisiinsa, koska ensimmäisen, persoonallisen kasvun tukemista käsittelevän luokan muodostin ”teoria edellä”, jolloin minulla oli jo valmiina mielessä teoreettinen käsitteenmäärittely, jonka pohjalta etsin aineistosta samankaltaisuuksia. Muut analyysiluokat ovat kuitenkin suoraan aineistosta muodostettuja, eivätkä ne edes suoraan liity mihinkään osallisuus-käsitteen teoreettiseen määritelmään. Osallisuuden käsite (painottuen sosiaalipedagogiseen osallisuuden ideaaliin) toimikin minulla ennen kaikkea analyysin apuvälineenä auttaen havaintojeni tulkitsemisessa ja selittämisessä, mikä onkin myös tarkoitus tehtäessä teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Sidoin ja vertailin havaintojani myös aiempaan tutkimustietoon.

Teoriaohjaava sisällönanalyysi oli toimiva analyysimenetelmä, koska se ei kahlinnut millään tavalla tutkimuksen tekoani, vaan antoi siihen sopivasti väljyyttä niin, että pystyin muodostamaan analyysini aineistolähtöisesti. Tosin ensimmäisen seuraavaksi esittelemistäni aineistoluokista keksin aiemmin lukemani osallisuus-käsitteen teoreettisen määritelmän kautta, kuten jo edellä mainitsin. Muutoin kuitenkin teorian rooli oli toimia ennen kaikkea analyysin apuvälineenä ja tukena, mikä toimi hyvin, sillä haastateltavien puhe koski suurimmaksi osaksi heidän käytännön työtään, josta olen myös tutkielmassani kiinnostunut. Teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla pääsin

analysoimaan haastateltavien puhetta liittyen juuri heidän työnsä sisältöön ja etsimään siitä yhteneväisyyksiä.

5.5 Tutkimukseni eettisyydestä

Vaikka en tutkimuksessani haastatellutkaan erityisen haavoittuvassa asemassa olevaa ihmisryhmää, kuten esimerkiksi syrjäytyneitä nuoria, liittyi aineistonkeruuseeni silti tiettyjä tutkimuseettisiä seikkoja, jotka tulee ottaa huomioon. Koska osa haastattelemistani tahoista toimii Tampereen kaupungin alaisuudessa, täytyi minun näitä haastatteluita varten hakea ensiksi tutkimuslupa kaupungilta. Eräs tulevista haastateltavistani suostui toimimaan kaupungin puolelta tarvittavana yhteyshenkilönä tutkimuslupahakemustani varten. Tutkimusluvan hakeminen etenikin lopulta suhteellisen mutkattomasti ja sain luvan tutkimukselleni Tampereen kaupungin nuorisopalveluiden sekä psykososiaalisen tuen yksiköiltä.

Haastateltavia lähestyttäessä on tärkeää antaa heille riittävästi tietoa tutkimuksesta. Lisäksi on tärkeää kertoa heille, mitä tutkimukseen osallistuminen käytännössä tarkoittaa, eli kuinka paljon tutkimukseen osallistuminen vie aikaa tutkittavilta ja onko osallistuminen kertaluontoista. Näiden tietojen valossa tutkittavat voivat tehdä riittävin perustein vapaaehtoisen päätöksen tutkimukseen osallistumisesta tai osallistumatta jättämisestä. (Kuula 2011, 61–62.) Pidinkin huolen haastateltavien riittävästä informoinnista. Suurimpaan osaan heistä olin yhteydessä sähköpostitse, jolloin liitin viestiini noin sivun mittaisen tiivistelmän tutkimussuunnitelmastani, josta kävi pääpiirteissään ilmi tutkielmani sisältö ja tavoitteet. Kerroin viestissä myös, että haastattelut tullaan tallentamaan, eivätkä haastateltavat tule olemaan tunnistettavissa lopullisesta tutkimusjulkaisusta. Annoin myös arvion haastatteluiden kestosta. Kahden haastateltavan kanssa sovin haastattelusta puhelimitse ja annoin tarvittavat tutkimusta koskevat tiedot suullisesti.

Vaikka olinkin kaikkiin haastateltaviin myös henkilökohtaisesti yhteydessä, tein osan ”rekrytoinneista” olemalla yhteydessä ensiksi kyseisen organisaation yksikönjohtajaan tai muuhun esimiesasemassa olevaan henkilöön, joka yhteydenottoni jälkeen välitti tiedon haastattelupyynnöstä (sekä liitteenä olleen tutkimussuunnitelman) alaisilleen. Kun organisaation ylempi johto antaa luvan tutkimukselle, voi se aiheuttaa ongelmia vapaaehtoisuuden periaatteen näkökulmasta: työntekijät saattavat kokea, että tutkimukseen organisaation tasolta annettu suostumus velvoittaa heidät osallistumaan tutkimukseen (Kuula 2011, 145). En voi puhua haastateltavien puolesta, mutta

ainakin haastattelutilanteissa minulle välittyi sellainen kuva, että he kaikki olivat mukana omasta tahdostaan ja aidosti kiinnostuneita osallistumaan tutkimukseeni. Ymmärsin sekä esimiesten että työntekijöiden kanssa käymistäni sähköpostikeskusteluista, että haastatteluun osallistuva henkilö valittiinkin halukkuuden ja sopivuuden perusteella, eikä ketään määrätty osallistumaan.

Allekirjoitettu kirjallinen sopimus tutkimukseen osallistumisesta on laillisesti pätevä tutkimussuostumus (Kuula 2011, 100). Annoinkin ennen haastattelujen aloittamista haastateltaville allekirjoitettavaksi tutkimussopimuksen. Sopimuksessa luvataan haastateltavalle aineiston salassapito ulkopuolisilta niin, että aineistoa tarkastelevat minun lisäksi vain tutkielman ohjaaja sekä tutkielmaseminaariin osallistuvat opiskelijat ja että tällöinkin osallistujien identiteetti on suojattu. Lisäksi sopimuksessa luvataan, että tutkimusjulkaisussa ei käy ilmi haastateltavan nimi, asuinpaikkakunta tai muut tunnistamista mahdollistavat tiedot. Sopimuksessa on myös kohta, jossa tutkittava antaa luvan aineiston käyttämiseen mahdollisissa jatko-opinnoissani. Vaikka tutkimusjulkaisustani ei tutkittavia voikaan tunnistaa *helposti ja kohtuuttomitta kustannuksitta* (ks. Kuula 2011, 112), on toki haastateltavieni organisaatioissa ollut useimmissa tapauksissa yleisessä tiedossa heidän osallistumisensa tutkimukseeni. On siis mahdollista, että haastateltavat ovat tutkimuksestani tunnistettavissa heidän työyhteisönsä jäsenille, mutta en usko tästä koituvan heille haittaa, koska haastateltavat eivät antaneet kriittisiä kommentteja koskien heidän omaa työpaikkaansa, vaan mahdollinen kritiikki kohdistui laajempiin rakenteisiin, jotka vaikuttavat heidän työhönsä. Muutoin olen käyttänyt tutkielmani analyysivaiheessa sellaisia tekstikatkelmia, joista haastateltava ei ole ulkopuolisen henkilön helposti tunnistettavissa.

Lisäksi sopimuksessa on erillinen kohta, jossa tutkimukseen osallistuja antaa luvan tutkimusmateriaalin arkistointiin Yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon, jossa se on anonymisoituna muiden tutkijoiden mahdollisesti käytettävissä. Tutkimusaineistoa anonymisoitaessa ei lähtökohtana tarvitse kuitenkaan olla sama anonymiteetin taso, kuin tutkimusjulkaisussa ja osittain tunnistettavista aineistosta voi käyttää tieteellisen tutkimuksen tarpeisiin. Aineistosta on kuitenkin hävytettävä tutkittavaa koskevat suorat sekä harkintaa käyttäen myös epäsuorat tunnisteet. Suorat tunnisteet tarkoittavat asioita, joista tutkittava on suoraan tunnistettavissa, kuten tutkittavan nimi tai henkilötunnus (Kuula 2011, 109, 209). Minun aineistossani suorien tunnisteiden poistaminen tarkoittaa vain haastateltavan nimen häivyttämistä osasta litteraatioita, koska muita suoria tunnisteita ei haastattelutilanteissa noussut esille. Nimitietojen anonymisointi ei tässä tapauksessa tuota kovinkaan paljon töitä, koska tutkimukseni ei

liity suoraan haastateltavien elämään, mistä johtuen heidän nimensä esiintyvät aineistossa korkeintaan kerran, haastattelun alkuvaiheessa. Koska nimi esiintyy aineistossa vain kerran, ei sille tarvitse keksiä pseudonyymia, vaan sen voi vain korvata merkkijonolla (esim. xxx) (Kuula 2011, 113, 215.)

Aineistostani löytyy kuitenkin epäsuoria tunnisteita, kuten tietoja haastateltavien työpaikasta, ammatista ja työhistoriasta. Lisäksi tutkielmani kontekstin myötä on tiedossa, että haastateltavat työskentelevät Tampereen alueella. Tampereella toimii kuitenkin sen verran paljon erilaisia nuorille suunnattuja palveluita, etteivät haastateltavat ole työpaikkakuntansa perusteella helposti tunnistettavissa. Muutoin käytän epäsuorien tunnisteiden anonymisoinnissa Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston ohjeistusta. Esimerkiksi niissä kohdissa, kun haastateltava mainitsee työpaikkansa nimeltä, tulee minun luokitella se yleisempään muotoon, kuten ”työpajaksi” tai ”nuorisopalveluksi”. (fsd.tuni.fi.) Aion suorittaa tutkimusaineiston anonymisoinnin tutkielmani valmistuttua.

6. TUTKIMUSTULOKSET

Analyysini muodostuu neljästä luokasta, jotka käsittelevät nuorten elämänhallinnan vahvistamista, nuorten tarvitsemien tukipalveluiden kartoittamista ja yhteistyötä näiden palvelutahojen kanssa, nuorten jatkopoluttamista sekä nuorten osallisuutta palveluprosessissa. Analyysiluokat eivät ole toisistaan erillisiä, vaan ne limittyvät vahvasti toisiinsa ja liittyvät kaikki nuorten osallisuuden edistämiseen. Varsinkin sosiaalipedagoginen näkökulma osallisuudesta persoonallisen ja sosiaalisen kasvun prosessina säilyy kantavana teemana analyysin jokaisessa vaiheessa. Nuorten persoonallisen ja sosiaalisen kasvun tukeminen näyttäytyy sekä koulumaailmassa ja työelämässä tarvittavien taitojen harjoitteluna että myös henkilökohtaisempana kasvuprosessina ja ”oman jutun” etsimisenä. Nuorten palveluissa tehtävä nuorten yhteiskunnallisen osallisuuden edistäminen näyttäytyykin aineistoni valossa ennen kaikkea kasvatuksellisen prosessina.

6.1 Kiinni säännöllisen elämänrytmiin - nuorten elämänhallinnan vahvistaminen

Juha Niemisen (2007) mukaan yksi nuorisotyön keskeisistä tehtävistä on ohjata nuorten kasvua omaksi itsekseen. Tämän tehtävän toteutumisen edellytyksenä on nuorten vapaaehtoinen mukanaolo, jonka myötä myös nuorten tarpeiden kuuleminen ja kunnioitus muodostuu osaksi työtä.

Lähes kaikkien haastateltavien puheessa nousikin esiin, että heidän tehtävänä on tukea heidän asiakkainaan olevien nuorten yksilöllistä kasvua ja elämänhallintaa ja että toimivan työskentelyn edellytyksenä on se, että nuoret itse ovat myös toiminnassa tosissaan mukana, eivätkä he ole kyseisen palvelun piirissä vasten tahtiaan. Nuorten oman motivaation merkitys palveluprosessin onnistumisessa on tunnistettu myös aiemmassa tutkimuksessa: joskus nuorten passiivinen suhtautuminen palvelujärjestelmän heille asettamiin tavoitteisiin vaikeuttaa asiakassuhteen luomista (Harkko, Lehtikoinen, Lehto & Ala-Kauhaluoma 2016, 115). Elina Nivalan ja Sanna Rynänen (2013) mukaan osallisuus edellyttääkin sitä, että yksilöllä on toiminnassa myös jokin oma intressi mukana. Myös haastateltavat painottivat paljon sitä, että toiminnan ensimmäisenä edellytyksenä on asiakkainaan olevien nuorten oma halu ottaa apua vastaan ja olla toiminnassa mukana.

H3: ”No meillä (työpajalla) on odotuksena se että on semmonen kiinnostus ja halu tehdä asioita. Jaksaminen on asia erikseen, kaikki ei aina jaksu yhtä hyvin ja siihen on tukea olemassa. Mutta tää on jo lähtökohtasesti, tehään selväksi siinä jo haastattelussa, tää on jo lähtökohtasesti sellanen paikka, et me ajatellaan tätä niinku työpaikkana. Ja meillä on ensin työhaastattelut. Tänne ei voi tulla niin, että joku on pakottanu sut tulee, koska sen niinku haistaa kilometrien päähän, et ei toi halua oikeesti itte tänne. Vaikka joku jossain on sanonu et ”mee nyt tonne”, nii tääl on, kaikkein tärkeintä on oma motivaatio ja oma halu olla täällä.”

Elina Nivala (2008, 10–11) on kuvannut osallisuuden edistämisen olevan ihmisen persoonallisen ja sosiaalisen kasvun kokonaisvaltaista tukemista. Sama näkökulma oli vallalla myös haastateltavien puheessa. Monelle haasteltavalle tämä tarkoitti nuorten tarpeiden yksilöllistä huomioimista, mutta myös perusasioiden opettelua, kuten aikataulujen noudattamista, sovituista asioista kiinni pitämistä ja yleisemminkin omien asioiden hoitamista. Jatkuvat luvattomat poissaolot ovatkin yksi tyypillisistä koulun keskeytymiseen johtavista ongelmista (Happo 2012). Palveluprosessin yhtenä tavoitteena onkin, että nuoret alkaisivat sen aikana ottamaan enemmän vastuuta omasta elämästään. Myös Juha Hämäläinen (2008) kirjoittaa, että osallisuus yhteiskunnan toimintajärjestelmiin ja yhteisöihin saavutetaan tiettyjen kasvuprosessien kautta ja että näiden prosessien edistäminen on osallisuuden edistämistä. Haastattelut osoittivat tämän työn olevan erityisen tärkeässä roolissa koulunsa keskeyttäneille suunnatuissa palveluissa.

H4: *”Joo sekin vähän riippuu asiakkaasta, mut se, kyl se pääsääntöisesti on niin että se läsnäolo, paikallaolo on, et sitä haetaan sitä säännöllistä rytmiä, et ollaan ajoissa paikalla, ei myöhästyä. Ja ollaan niinku, jos myöhästyään niin ollaan sairaana, niin ilmoitetaan. Elikkä se sellanen, haetaan sitä semmosta rytmiä ja säännöllisyyttä ja semmosta. Elikkä käydään silloin kun sovitaan ja hoidetaan sovitut asiat kun ne sovitaan.”*

Vaikka nuorilta näissä palveluissa vaaditaankin tiettyjä asioita, kuten aikataulujen noudattamista ja sovittujen asioiden hoitamista, painottui etenkin pajamuotoisissa palveluissa työskentelevien haastateltavien puheessa myös se, että näissä paikoissa näitä taitoja vasta harjoitellaan tulevaisuuden varalle. Katja Komonen (2008, 170) kirjoittaakin, kuinka työpajoilla nuoret voivat saada onnistumisen kokemuksia ja pääsevät kokeilemaan kykyjään ilman paineita ja epäonnistumisen pelkoa. Koulutuksen keskeyttäneillä nuorilla on usein aiemmalta koulu-uraltaan taustalla epäonnistumisen kokemuksia, jotka ovat kasvattaneet heitä eroon koulun kulttuurista (Komonen 2002). Sen takia onkin tärkeää, että nämä nuoret voivat harjoitella koulunkäynnissä ja työelämässä vaadittavia taitoja mahdollisimman turvallisessa ja paineettomassa paikassa. Näin myös nuoren persoonallisen ja sosiaalisen kasvun kokonaisvaltainen tukeminen helpottuu.

H7: *”Ja sit tavallaan sehän se koko, mun mielest tämmösen homman idea on et sä niin kun, sua valmistellaan niin kun siihen seuraavaan vaiheeseen jotta sua voidaan haastaa vähän lisää ja tavallaan et sä saat sellasta positiivista.”*

Koulutuksen keskeyttäneiden nuorten yhteiskunnallisen osallisuuden edistäminen nuorten palveluissa lähtee usein siis liikkeelle siitä, että heidät saadaan kiinnostuneiksi omasta tulevaisuudestaan, minkä ensimmäisenä edellytyksenä on heidän sitoutumisensa palveluun. Kun nuori itse on halukas ottamaan apua vastaan, kykenevät työntekijät heitä myös auttamaan. Koulunsa keskeyttäneiden parissa työskentelevien ammattilaisten työnkuva näyttäytyikin tekemieni haastattelujen valossa varsin kasvatuksellisena. Säännöllistä läsnäoloa vaativat työpajat ovat hyvä esimerkki palvelusta, jossa nuorille tarjotaan turvallinen mahdollisuus päästä kiinni takaisin säännölliseen elämänrytmiin ja opetella samalla hyödyllisiä taitoja. Persoonallisen kasvun tukeminen on siis tärkeä osa koulunsa keskeyttäneiden nuorten yhteiskunnallisen osallisuuden edistämistä ja se kytkeytyy myös vahvasti seuraaviin analyysiluokkiin.

6.2 Palveluverkko haltuun – nuorten saattaminen tukipalveluiden piiriin ja ammatillinen yhteistyö muiden toimijoiden kanssa

Tukea tarvitsevat nuoret voivat saada samanaikaisesti palveluita palvelujärjestelmän eri toimijoilta (Harkko, Lehikoinen, Lehto, Ala-Kauhaluoma 2016, 112). Myös tekemissäni haastatteluissa kävi ilmi, että nuorisopalveluiden asiakkaiden palvelukirjo on usein hyvinkin laaja, eikä kyseinen palvelu yleensä ollut ainoa, jonka piirissä he ovat. Onkin tyypillistä, että koulun kesken jääminen on seurausta muista ongelmista, kuten masentuneisuudesta ja oppimismotivaation puutteesta (Nurmi 2011, 28). Jos nuori oli päässyt putoamaan palveluverkon ulkopuolelle, kuului haastattelemiini henkilöiden tehtäviin myös etsiä nuoren kanssa hänen tarvitsemiaan, esimerkiksi päihde- tai mielenterveyspuolen palveluita. Varsinkin etsivän työn asiakkaat ovat usein sellaisia, jotka ovat miltei kokonaan palveluverkon ulkopuolella. Nuoren saattaminen tarvitsemiensa palveluiden piiriin onkin yksi etsivän työn päätehtäviä (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016, 7). Palveluiden kartoittaminen ja etsiminen nousi kuitenkin esiin myös muillakin, kuin etsivää työtä tekevällä haastateltavalla. Myös yhteistyön sujuminen nuoren elämään kuuluvien tukipalveluiden kanssa nousi esiin tärkeänä asiana. Osa haastateltavista myös huomautti, että yhteistyön onnistuminen muiden ammatillisten toimijoiden kanssa edellyttää avoimuutta ja rehellisyyttä myös nuorilta. Esimerkiksi pajaohjaajien on hyvä tietää ne palvelutahot, joiden piirissä hänen pajallaan käyvät nuoret ovat.

Petri Paju ja Jukka Vehviläinen (2001) ovat jakaneet suomalaiset nuoret kolmeen ryhmään sen mukaan, kuinka vapaasti he voivat rakentaa ja määritellä omaa elämänsä kulkuaan (ks. luku 4). Tätä, kenties hieman kankeaa, jaottelua mukailien voisi todeta, että haastattelemiini tahojen asiakkaina olevat nuoret kuuluvat tavallisesti joko toiseen tai kolmanteen ryhmään: he kaikki tarvitsevat yhteiskunnallisia tukipalveluita ja osa heistä täytyy ohjata näiden palveluiden piiriin. Haastatteluissa kävikin ilmi, että nuorten tilanteet vaihtelevat: osa heistä on tukipalveluiden piirissä jo entuudestaan, kun taas osalle tarvittavat palvelut täytyy etsiä yhdessä nuoren kanssa. Joskus nuoret myös tarvitsevat palveluiden etsimiseen apua sen takia, että he ovat muuttaneet Tampereelle toiselta paikkakunnalta, jolloin heillä ei ole läheisten muodostamaa tukiverkkoa kaupungissa, eivätkä he tunne kaupungin palveluita.

H4: ”Mut sitten siellä rinnalla hoidetaan niitä muita asioita, et just sitä talousasiaa, terveysasiaa ja ohjataan. Ohjataan, neuvotaan ja haetaan yhdessä niitä paikkoja, et mistä

esimerkiks apua Tampereelta saa johonkin mielenterveyspuolen asioihin. Et vaikka on niinku, meilläkin on aikuisia meidän ryhmässä tällä hetkel, kaikki yli kaksikymppisiä aika lailla, niin se, niil ei esimerkiks oo tietoa et jos sä oot ollu kaks vuotta masentuneena kotona niin mitä tehdä, mihkä mä otan yhteyttä. Sit mä lähen täst ihan konkreettisesti vaikka käsi kädessä ensimmäiselle käynnille, ohjaan sen oikeeseen paikkaan.”

Myös yhteistyön sujuminen muiden nuoren elämässä mukana olevien ammatillisten toimijoiden kanssa nousi esiin tärkeänä asiana haastateltavien puheessa. Vaikka nuori olisikin jo entuudestaan tarvitsemiensa palveluiden piirissä, on nuorten asioiden hoitamisen kannalta tärkeää, että kommunikaatio eri tahojen välillä toimii. Haastateltavien kokemus yhteistyön sujumisesta oli suurimmaksi osaksi positiivinen. Osa heistä kertoi myös lähtevänsä nuoren mukaan tarvittaessa, esimerkiksi terapiakäynneille, jolloin he voivat tarvittaessa kertoa oman ammatillisen näkemyksensä nuoren tilanteesta. Palveluihin kiinnittymättömät nuoret tuleekin tarpeen vaatiessa auttaa palveluihin, mikä tarkoittaa mukaan menemistä nuoren kanssa paikan päälle (Saikkonen, Blomgren, Karjalainen & Kivipelto 2015, 39). Yhteistyö edeltävän palvelutahon kanssa nousi myös haastatteluissa esiin tärkeänä asiana. Nuoret tulevat esimerkiksi työpajoille usein vaikkapa etsivän työntekijän ohjaamana, joten hänen ammatillinen arvionsa nuoren tilanteesta voi myös olla arvokas jatkoa ajatellen.

H7: ”No se riippuu aina vähän tyyplistä, mut kyl me koitetaan ja on ihan järkeväkin, jos vaikka meidän nuori tulee etsivän ohjaamana, niin sit meillä on yhteistyötä sen etsivän kanssa, ja sit mä yritän sitä aina niinku meidän tyypeillekin sanoo, että koska täs hoidetaan sun asioita, niin sun pitää tietää missä sun asiat menee, eikä niin että mä sanon täällä yhtä ja etsivä sanoo toista ja sosiaalityöntekijä kolmatta ja lääkäri neljättä ja sit se tyyppi on ihan sekasin et mitä mun pitää tehdä. Niin sit aina ne jotka liittyy jotenkin, jos sillä on vaikka tukihenkilö, niin sen kanssa yleensä nähdään ja sovitaan vähän et kuka hoitaa ja mitä. Tai sitten tota lääkärin kanssa se on selvä ja sosiaalityöntekijänkin kans. Mut kyl mä aina meen mukaan jos vaan on mahdollisuus, näille tapaamisille, koska se on ihan hyväkin. Ja tota, terapeutillakin mä oon ollu, viime perjantaina olin yhdellä käynnillä. Et kaikki ketä siihen liittyy siihen nuoren elämään.”

Sektoroituneen palvelujärjestelmän ongelmaksi on aiemmassa tutkimuksessa nostettu se, etteivät nuoren eri auttajatahot tunne toisiaan ja toistensa työtä, eivätkä välttämättä aina arvosta toistensa

ammattillisia näkemyksiä (Alanen 2015, 82). Kaksi haastateltavista kertoikin monipuolisen ja -tahoisen palveluverkon tuottavan välillä ongelmia. Toinen heistä myönsi suoraan, ettei ole aina täysin tietoinen nuorten kaikista palveluista, mikä vaikeuttaa huomattavasti heidän auttamistaan. Hän nosti pääsyyksi tähän kuitenkin sen, etteivät nuoret aina kerro hänelle kaikista auttajatahoistaan tai, että nuoret saattavat kertoa eri työntekijöille eri tarinaa. Vaikka palvelujärjestelmä saattaa itsessäänkin olla melko kankea, ovat nuoret siis myös omalta osaltaan vastuussa palveluprosessin onnistuneisuudesta. Kaikki lähtee heidän halustaan ottaa apua vastaan, kuten jo aiemmin totesin. Näkisin, että kyse on myös siitä, kuinka luottamuksellisen suhteen työntekijä onnistuu nuoren kanssa luomaan. Kyseinen haastateltava valittelikin tähän liittyen myös ajan ja resurssien puutetta ja toivoi, että pajalla, jossa hän työskentelee olisi enemmän henkilökuntaa, jolloin jäisi enemmän aikaa yksilökeskusteluille ja nuorten henkilökohtaisemmalle huomioimiselle ylipäätään.

H2: *”Mutta kyllä siis tehään (yhteistyötä), osalla nuorilla saattaa olla tosi paljon erilaisia tukia, mikä on oikeesti aika hankala.”*

MR: *”Niin, pysyttekste itekään aina ihan kärryillä siitä?”*

H2: *”Ei. Ja siis, sitten niinku semmonen ihan selkee, mä en tiää mistä se edes johtuu vai onks se joku opittu tapa, mut nuorilla saattaa olla monta eri auttajaa ja tahoa joista hän ei edes kerro kun hän tulee tänne. Ja sitten ehkä niinku saattaa kertoo kaikille eri tarinaa. Että se on, kaikkennäkösiä ongelmia.”*

Yhteistyön tärkeys korostuu myös eräässä aiemmassa tutkimuksessa, jossa haastateltiin muiden muassa etsivää työtä ja pajatyötä tekeviä ammattilaisia (Harkko, Lehikoinen, Lehto & Ala-Kauhaluoma 2016). Tutkimuksessa peräänkuulutettiin verkostomaista yhteistyötä niihin tilanteisiin, joissa nuoren palvelutarvetta ei voida tarkoituksenmukaisesti täyttää yksittäisellä palvelulla. Verkostoyhteistyö auttaisi jakautuneen palvelujärjestelmän mukanaan tuomaan rakenteelliseen kankeuteen. Tutkimuksen mukaan myös esimerkiksi pajaohjaajien on välillä toimittava nuorten tukihenkilöinä ja ”asianajajina” laajemmassa asiantuntijoiden verkostossa, jotta esimerkiksi uuden ajan saaminen tarvittavaan palveluun helpottuu. Tutkimuksessa nousi esiin myös palvelujen hitaan saatavuuden mukanaan tuomat ongelmat. Sektoroitunut palvelujärjestelmä aiheuttaa pitkiä jonotusaikoja palveluihin, mikä tarkoittaa sitä, että nuoren motivaatio palvelun hakemiseen saattaa olla ratkaisevasti heikentynyt odotusajan aikana. (Harkko ym. 2016.) Yksi haastateltavista puhui

myös samasta ongelmasta. Pitkät jonotusajat aiheuttavat sen, että nuori ei aina saa tarvitsemaansa apua sillä hetkellä, kun hän olisi valmis ottamaan sitä vastaan.

H1: *”No sit ihmisiä on paljon niin on jonoja. On vaikee päästä, niinku saattaa olla useemman viikon, kuukaudenkin jonoja. Mut se on varmaan sellanen yleinen mist tietysti paljon keskustellaan, ja sit esimerkiks kun aattelee noita mielenterveyspalveluita nii tota sinne on aika paljon jonoa. Ja sitten tavallaan, vaik sen niinku täysin ymmärtää, nii se on tämmönen oma haasteensa ku hetken tulee semmonen ajatus nuorella et nyt, nyt mä voisin olla valmis ottaa vastaan, nii sit sitä pitää odottaa sitä aikaa, nii sit se saattaa ollakin jo että, et sinne onkin jo taas kahta vaikeempi mennä.”*

Myös OECD:n Suomen nuorten palveluita koskevassa raportissa kannustetaan vahvistamaan usein erillään toimivien nuorten palveluiden integraatiota. Raportissa nostetaan myös esiin mielenterveysongelmien yleisyys ja niiden tunnistamisen tärkeys. Sen mukaan kaikkien julkisten viranomaisten tapauksittelijöiden tulisi saada parempaa koulutusta mielenterveysongelmien osalta, jotta he pystyvät tunnistamaan ongelmat ja ohjaamaan asiakkaat nopeasti sopiviin tukipalveluihin. Diagnosoimatta jääneet mielenterveysongelmat ovat merkittävä este parempien työllisyys- ja koulutustuloksien saavuttamiselle. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019, 19–20.) Aineistooni ei sisällynyt esimerkiksi Kelan tapauksittelijän haastattelua, joten en voi aineistoni kautta ottaa kantaa heidän työnkuvaansa. Työntekijät, joita haastattelin eivät juurikaan puhuneet mielenterveydellisten tai muiden ongelmien tunnistamisesta heidän työnkuvaansa kuuluvana asiana. Yleensä ongelmat tulevat esiin esitietolomakkeessa tai alkuhaastattelussa, jonka jälkeen nuori tarvittaessa ohjataan sopivan palvelun piiriin. Yksi haastateltava otti asiaan kuitenkin yleisemmin kantaa ja painotti varhaisen tunnistamisen tärkeyttä.

H7: *”Että nyt esimerkiks mä juttelin tossa viime viikolla yhen tyypin kans joka tota, silloin ollu masennus varmaan jo lukioikäsenä, yläasteella, tai se on kirjottanu päiväkirjaan kolmentoista vanhana et hän halua tappaa itensä. Niin miten on mahdollista, et se on nyt 26 ja sillä nyt alko terapia.”*

Ohjaamo-palvelukeskukset on nähty yhtenä vastauksena nuorten palvelujärjestelmän hajanaisuuteen. OECD:n raportissa toivottiin myös lisää resursseja Ohjaamoille, jotka auttavat nuoria hajanaisessa palvelu- ja tukijärjestelmässä. Raportin mukaan Ohjaamot ovat onnistuneet

hienosti NEET-nuorten tavoittamisessa, mutta eivät yhtä hyvin heidän työllistämisen tukemisessa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019, 21.) Yksi haastattemistani henkilöistä työskenteli Tampereen Ohjaamossa ja hänen kokemuksensa mukaan Ohjaamot toimivat hyvin vastauksena nuorten palveluiden integroimisen haasteeseen. Niissä nuori saa niin sanotulla yhden luukun periaatteella tarvitsemaansa apua usein jo paikan päällä, esimerkiksi työllisyys-, asumis- tai raha-asioihin.

H6: ”Mm, no... Mun mielest Ohjaamot on ehkä just yks sellanen mikä just vastaa siihen, et tehään enemmän niinku yhdessä tavallaan että. Et kyllähän niinku kaikkineen, palvelut ku se on niin laaja kenttä, niin niin ennen asiakkaille on tavallaan tarvinnu niinku hakea aina yks palvelu yhdestä, yhdeltä luukulta ja siel on toki niinku ohjeistettu sitten aina et mistä kannattaa seuraavaksi lähteä tai jotain tiettyä, et kysellä. Mutta totaa, et Ohjaamo on tavallaan siihen niinku sitten vastaa, on yksi vastaus tavallaan. Me ollaan niinku, et tääl on niinku koottu just samaan yhteen tilaan ja et tänne voi niinku soittaa tai laittaa whatsappia jos tarttee tiettyyn asiaan neuvoa tai sitten on niin monta asiaa mihkä niinku tarvii, tarvis niinku laittaa kuntoon.”

Koulutuksen keskeyttäneiden nuorten ongelmat harvoin siis rajoittuvat vain koulun keskeytymiseen itsessään, vaan rinnalla kulkee usein muitakin ongelmia, jotka saattavat olla syy koulun keskeyttämiseen tai seurausta siitä. Haastateltavien puheessa nuorten tyypillisimpinä ongelmina nousivat esiin päihde- ja mielenterveysongelmat, jotka ovat myös aiemman tutkimustiedon valossa yleisiä ammatillisesta koulutuksesta syrjäytyneiden tai syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kohdalla (esim. Happo 2012, 21). Erilaisia palveluita siis tarvitaan ja yksi haastateltavista totesikin osuvasti, ettei kolmen kuukauden pajajakso ole parantanut kenenkään päihdeongelmaa. Usein nämä rinnalla kulkevat palvelut ovatkin välttämättömiä jo siihen, että nuorten toimintakyky riittää vaikkapa pajajaksosta selviämiseen. Palvelujärjestelmän pirstoutuneisuus tuottaa myös omat ongelmansa esimerkiksi tiedonkulun kannalta. Poliitikkasuosituksissa onkin esitetty, että useita palveluita tarvitseville nuorille pitäisi laatia yksi, nuoren tarpeista lähtevä suunnitelma, jota voitaisiin muokata nuoren muuttuvien tarpeiden ja elämäntilanteiden mukaan. Yhtenäinen suunnitelma helpottaisi kokonaisuuden hahmottamista ja eri palveluntuottajien yhteistyötä. (Saikkonen, Blomgren, Karjalainen & Kivipelto 2015, 42.)

Syrjäytyneet nuoret voivat pahimmassa tapauksessa pudota kaikkien yhteiskunnallisten tukipalveluiden ulkopuolelle (Määttä & Keskitalo 2014, 197). Osallisuuden edistämiseen kuuluukin

yhteiskunnan reunoilla tai sen ulkopuolella elävien ihmisten ohjaaminen eri palvelujen piiriin (Leemann & Hämäläinen 2016, 589). Tekemäni haastattelut osoittivat, että nuorten ohjaaminen tukipalveluiden piiriin kuuluu myös osana koulutuksen keskeyttäneiden nuorten yhteiskunnallista osallisuutta edistävään työhön. Nuorten kiinnittyminen tukipalveluihin vahvistaa omalta osaltaan myös heidän kokonaisvaltaisempaa elämänhallintaansa, jota käsittelin edellisessä analyysiluokassa. On hyvä kuitenkin muistaa, että vaikka haastattemieni tahojen asiakkaat yleensä ovat näitä nuoria, jotka tarvitsevat mahdollisesti useitakin eri tukipalveluita, ei palveluiden tarve päde kuitenkaan kaikkiin koulunsa keskeyttäneisiin. Opintojen keskeyttäminen voi olla nuorelta myös tietoinen, esimerkiksi alanvaihtoon liittyvä valinta ilman, että siihen liittyy sen suurempia elämänhallinnan vaikeuksia (Komonen 2002).

6.3 Katse tulevaisuudessa – jatkolutus nuorten tarpeiden mukaan

Kaikkia niitä palvelutahoja, joiden työntekijöitä haastattelin, leimaa väliaikaisuus. Joissain niistä palvelujakson pituus on määritelty tarkasti (esim. kolme kuukautta tai yksi lukuvuosi), kun taas osassa jakson kestoa katsotaan enemmän tarpeen mukaan. Nuoren jatkopaikan miettiminen ja vaihtoehtojen kartoittaminen yhdessä nuoren kanssa on joka tapauksessa tärkeä osa koulunsa keskeyttäneiden nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten työtä. Jotkut palveluista ovat sellaisia, joista nuoret saattavat siirtyä takaisin opiskelemaan ja haastattemistani tahoista etenkin ammattiopisto Tredun koulunsa keskeyttäneille suunnattujen palveluiden tähtäimenä on saada nuoret takaisin tutkintoon johtavalle linjalle. Opiskelu- tai esimerkiksi työkokeilupaiikkaa kartoitettaessa ovat tutustumiskäynnit eri oppilaitoksiin, aloihin ja työpaikkoihin tärkeässä osassa. Osassa palveluista asiakkaiden kuntoisuus ei kuitenkaan ole tavallisesti vielä sillä tasolla, että siirtyminen opiskelemaan olisi seuraava askel. Jos nuoren jaksaminen esimerkiksi työpainotteisella työpajalla ei riitä, voi nuori siirtyä myös ”taakse päin” matalamman kynnyksen palveluihin, kuten kuntouttavaan työtoimintaan. Muista haastattemistani tahoista sekä etsivä työ että TE-palvelut ovat taas enemmänkin alkuvaiheen palveluita, joista nuori tarpeen mukaan siirtyy hänelle sopivaan palveluun, esimerkiksi juuri työpajatoimintaan. TE-palveluiden asiakkaina olevien nuorten tilanteet tosin vaihtelevat enemmän ja osalla heistä saattaa olla mielessä esimerkiksi vain alanvaihto tai uuden työpaikan etsiminen ilman, että tilanteeseen liittyisi esimerkiksi pelkoa syrjäytymisestä.

Suurin osa haastattemistani henkilöistä kertoi, että heidän työmuodossaan palvelujaksoon kuuluu tutustumiskäynnit nuorten mahdollisiin jatkopaikkoihin, yleensä opiskelu- tai työkokeilupaikkoihin.

Oppilaitoksiin suuntautuvien tutustumiskäyntien tarkoituksena on löytää nuorille mielekäs ala, jossa he voisivat suorittaa puuttuvan (yleensä ammatillisen) tutkinnon. Ammatillisten opintojen keskeytymisen osasyynä onkin usein juuri peruskoulun jälkeen yhteishaussa tehty väärä ja mahdollisesti myös osittain sattumanvarainen alavalinta (Linnakangas & Suikkanen 2004, 34). Seuraavassa lainauksessa haastateltava painottaakin erityisesti sitä, että uutta alavalintaa tehtäessä tärkeintä on alan kiinnostavuus nuoren näkökulmasta.

H4: *”Elikkä käydään niitä eri ammattialoja läpille ja käydään tutustumassa eri ammattialoihin. Elikkä ois sitä näkemystä ja löytyis se oikea ala mistä sais sen hyvän fiiliksen, mikä niinku oikeesti on mun juttu. Ja se et se ois niinku, et se ei ois vaan että mä teen nyt jonkun tutkinnon, vaan se ois oikeesti semmonen minkä haluan tehdä loppuun.”*

Yhdessä Tampereen seudun ammattiopisto Tredun palvelussa työssäoppiminen sisältyy jo itse palvelujaksoon. Hekin käyvät tutustumassa eri ammattialoihin ja etsivät näin mielekästä tutkintoalaa nuorille. Kiinnostavan alan löytyessä opiskelijalle yritetään löytää sopiva työssäoppimispaikka, jossa hänen on tarkoitus työskennellä kahtena päivänä viikossa. Tarkoituksena on, että työssäoppimisjaksoja olisi useammallakin eri alalla ja kun mielekäs ala löytyy, voi nuori siirtyä tutkintoon johtavalle alalle opiskelemaan kyseistä alaa. Haastateltava painotti kokeilemisen tärkeyttä sekä sitä, että useampi työssäoppimisjakso antaa nuorelle mahdollisuuden myös erehtyä. Käytännön työtä kokeilemalla nuori saa hyvän käsityksen siitä, onko kyseinen ala hänelle sopiva. Eräs toinenkin haastateltava oli sitä mieltä, että tulevaisuudestaan epävarmojen nuorten on hyvä rohkeasti kokeilla erilaisia pajoja ja aloja, eikä ajatella, että sen hetkinen valinta määrittää heidän koko loppuelämänsä.

H5: *”Sit jos löytyy mielenkiintonen ala, esimerkiks parturi-kampaamo, niin sitten yritetään saaha opiskelija sinne, sinne sit viikoks tutustumaan, opiskelua plus sitten työssäoppimiset. Et meil on vähintään kaks päivää per viikko työssäoppimista, mielellään alalla minne haluaa mennä opiskelemaan, eli pääsääntöisesti torstait ja perjantait, ihan vuoden loppuun asti. Ja näitä on pyritty, et näitä aloja voi, et niihin niinku menee töihin ja työssä oppimaan, et niitä vähintään olis se neljä, mielellään vähän enemmänkin. Et sitä kautta yritetään löytää sit se opiskelijalle se ala mikä oikeesti kiinnostaa. Ja sä saat erehtyä, sit se on semmonen et sä saat erehtyy. Sä voit elokuussa päättää et sust tulee parturi-kampaaja, ja sä*

oot käyny tutustumassa sielä ja sit on mahollisuus todeta et ei se ookaan mun juttu, must tuleekin palomies ja mä haluun päästä palo-opistoon tutustuu.”

Palvelujakson aikana nuori saattaa siis parhaassa tapauksessa löytää ”oman juttunsa” ja suunnan, jota kohti pyrkii tulevaisuudessa. Edellä mainitussa palvelussa suunta voi löytyä työssäoppimisjakson kautta, mutta haastateltavien kertoman perusteella mieluinen ala saattaa valjeta nuorelle esimerkiksi myös pajajakson aikana. Ne kerrat, kun nuori löytää jonkun mielekkään suunnan ja tavoitteen, jota kohti kulkea, ovatkin samalla onnistumisen kokemuksia myös työntekijöille.

H2: ”No kyllä mä tota, kyl mä oon ihan tyytyväinen kun nuoret löytää jonkun oman juttunsa. Ja sitä kohti niinku, mul ei oo kellekään niinku mitään, mä en ehdota, tai ehdotan jos ei mitään tuu, mut sitten tota en koskaan sano ”älä mee artesaaniksi, niil ei oo töitä”, vaikka se on niinku ehkä totuus (naurahtaa). Mutta silleen et yritän aina kannustaa et nuori löytää. Ja sit, just eilen yks tyttö sano, hän on ollu täällä yli puoli vuotta ja ollu pitkään silleen että en tiedä mitä. Eilen ilmotti että hän aikoo yrittää eläinklinikalle niinku työkokeiluun, et se kiinnostaa häntä. Sit vaan käytiin se keskustelu et miten sinne voi päästä, ja niinku sellases kohtaa, siin tulee tyytyväinen. Et joku löytää oikeesti kiinnostavan edes ajatuksen (naurahtaa).”

Haastateltavien työhön kuuluu toisaalta myös välillä ”palauttaa maan pinnalle” ne nuoret, joiden tulevaisuudensuunnitelmat olivat heidän mielestään epärealistisia. Nuoren ajatukset omasta tulevaisuudestaan ja työntekijän oma ammatillinen arvio ajatusten realistisuudesta saattavat välillä olla ristiriidassa keskenään. Seuraavat sitaatit osoittavatkin, että on paljon työntekijästä (ja ehkä myös organisaation käytänteistä) kiinni, kuinka hienovaraisesti nuorelle kerrotaan, että hänen ajatuksensa ja toiveensa ovat epärealistisia.

H1: ”Kyllä. Ja siis hyvin vahvastikin, että kyl mul on sellasiakin ollu että, että vaikka mun ajatus siitä, taikka ammatillinen arvio on se että se ehkä, ei oo hirveen realistinen ajatus tässä kohtaa, esimerkiks täyspäiväsen työn hakeminen välttämättä, lähtökohtasesti on aika haastava saada ammattikouluttamattomana työtä, niin tai että on ajaukset jollain tavalla ehkä vähän epärealistiset sen suhteen että millasta työtä haluaa saada tai millasta työtä on mahdollista saada. Mut kyl niinku pääsääntö on se et siitä lähetään liikkeelle. Toki sit

herätellään ehkä sitä keskustelua sillain, että voisko olla joku muu vaihtoehto tai näin. Etenkin jos sit osoittautuu että se ei tuota tulosta.”

H5: *”Se on päivittäistä unelmien murskaamista ja uusien unelmien löytämistä.”*

Osalla haastateltavista kokemus oli myös päinvastainen: he kokivat nuorten tulevaisuudennäkymät usein turhankin pessimistisiksi ja he yrittivätkin luoda nuorille uskoa omiin kykyihinsä ja kannustivat heitä tavoittelemaan unelmiaan. Yksi haastateltavista myös epäili, että nuorten vähäinen usko omiin mahdollisuuksiinsa kumpuaa usein jo kauempaa, omasta perhetaustasta. Hänen siteerasi yhtä nuorta, joka oli sanonut, että ”ei meikäläiset mee opiskelee ammattikorkeekouluun”. Koulun keskeyttäneen nuoren sosioekonominen tausta onkin usein vahva koulupudokkuutta ennustava tekijä. Ilman korkeakoulututkintoa olevien vanhempien lapset keskeyttävät ammatilliset opinnot huomattavasti useammin korkeakoulutettujen lapsiin verrattuna (Stenström, Virolainen, Vuorinen-Lampila & Valkonen 2012, 54–55). Heikon koulutustason ja alhaisen sosioekonomisen taustan omaavat vanhemmat saattavat myös välittää lapsilleen koulutuskielteistä kuvaa, eivätkä ole kykeneväisiä tukemaan ja auttamaan heitä opinnoissaan (Nurmi 2011, 30).

H3: *”Että mä ehkä törmäisin enemmänkin täällä meillä siihen että on niinku haaveita joista on vähän silleen että, et ite on ”joo joo, totta kai sä voit mennä sinne”. Siis että enemmänkin niin päin että, että on niinku vähän, ehkä on vähän elämän kolhima tässä kohtaa ja ei ehkä uskalla mennä sinne mihkä ihan selvästi olis kykyjä.”*

Näkisin, että ”kipinän” ja sitä kautta mielekkään jatkopolun löytyminen nuorelle on kytköksissä aiemmassa vaiheessa käsittelemääni persoonallisen kasvun edistämiseen. Monesti nuoret saattavat palvelujakson alkaessa suhtautua varsin pessimistisesti omaan tilanteeseensa ja tulevaisuudennäkymiinsä. Yksi haastateltavista sanoikin, että heidän pajallaan ”keskitytään siihen et kaikille löytys joku toivo.” Nuorten tilanteet ja kuntoisuus vaihtelevat palveluiden välillä, mutta yksi koulunsa keskeyttäneiden palveluiden tehtävistä on selkeästi saada myös ”toivonsa menettäneet” nuoret jälleen kiinnostuneiksi omasta tulevaisuudestaan. Näin myös heidän järkevä ja mielekäs jatkopoluttamisensa mahdollistuu.

Jatkopaikka tulee aina miettiä nuoren sen hetkisen palvelutarpeen pohjalta. Joskus tilanne voi olla myös sellainen, että nuoren jaksaminen ei vielä riitäkään esimerkiksi työpainotteiseen pajaritöskentelyyn. Tällöin nuoren voi olla järkevää siirtyä ”taakse päin” ja kokeilla jaksamistaan jossain matalan kynnyksen toiminnassa, kuten kuntouttavassa työtoiminnassa. Jos nuori pärjää matalamman kynnyksen toiminnassa, on sieltä mahdollisuus palata takaisin aiempaan paikkaan tai siirtyä johonkin muuhun vaativampaan toimintaan.

H3: ”Niin mennään läpi niinku sitä, mikä olis oikeesti se seuraava järkevä paikka. Joskus se tapahtuu niin, että huomaa täällä, että ei jaksa oikeesti vielä kunnolla, niin sitten saattaa olla että katotaan jopa vähän niinku toiseen suuntaan, mun näkökulmasta toiseen suuntaan. Eli sitten vaikka katotaan joku kuntouttavan työtoiminnan joku työpaja, jossa käydään kolmena päivänä viikossa ja sitten kerätään voimia ja ehkä taas uudestaan sitten, uuteen nousuun.”

Puhuttaessa palvelusta toiseen siirtymisestä on Suomessa jo pitkään käytetty saattaen vaihtamisen käsitettä. Saattaen vaihtamisen ajatuksena on, että tärkeät tiedot asiakkaasta (esim. taidot ja kehittämisen kohteet) siirtyvät lähtöpaikasta vastaanottavalle taholle. (Mänty 2000, 95.) Haastateltavat puhuivat kuitenkin melko vähän saattaen vaihtamisesta. He puhuivat kyllä jonkin verran yhteistyöstä edellisen palvelutahon kanssa, joka vaikutti olevan yleistä varsinkin niissä tapauksissa, kun nuori oli tullut palveluun etsivän työn työntekijän ohjaamana. Muutoin vain yksi haastateltava kertoi, että palvelujakson päättyessä hän vielä pysyy nuoren elämässä mukana.

H4: ”Ja tota, et tosiaan meillähän nää nuoret pystyy oleen, siis niin kun tän lukuvuoden kerrallaan maksimissaan. Tästä osa voi lähtee jo aikasemminkin. Se riippuu niin siitä tapauksesta. Et osa voi olla vaan jouhuun asti ja sit siirtyy tutkintoalalle, taikka sitten on koko vuoden ja sit siirtyy toiselle tutkintoalalle sitten syksyllä. Mutta meidän saattelemana vähän niin kun, et me ei tyrkätä ovesta ulos vaan me, niinku ollaan sit siinä mukana viel rinnallakulkijoina niinku sen jälkeen kun tästä lähtee.”

Syrjäytymisvaarassa olevien tai syrjäytyneiden nuorten palvelut voidaan jakaa ulko- ja sisäringin palveluihin. Nuori on ensiksi yhteydessä ulkoringin palveluiden työntekijöihin, joihin kuuluvat esimerkiksi Kelan asiakaspalvelutyöntekijät. Ulkoringiltä nuori voidaan tarvittaessa ohjata sisäringin erityispalveluihin, kuten psykiatriisiin palveluihin tai Kelan kuntoutuspalveluihin. (Määttä

& Keskitalo 2014.) Ulko- ja sisäringin lisäksi voidaan puhua vielä erillisestä nuoren lähiyhteisöringistä, johon kuuluvat myös muun muassa perhe, ystävät ja harrastukset. Haastattelemistani tahoista etsivän työn voi nähdä toimivan näiden kolmen ringin toimijoiden välissä ohjaten ja opastaen haavoittuvassa asemassa olevia nuoria heidän erityistarpeidensa mukaan. (Määttä 2015, 28–29.) Muutoin aineistostani TE-palvelut kuuluu selkeästi ulkoringin palveluihin ja loput voidaan tutkielmani kontekstissa määritellä kuuluviksi sisäringin palveluihin. Kysyessäni haastateltavilta, kuinka nuoret päätyvät kyseisen palvelun piiriin kävikin ilmi, että osaan sisäringin palveluista tullaan usein juuri TE-palveluiden tai etsivän työn ohjaamana. Kuten jo aiemmin totesin, kaikki TE-palveluiden asiakkaat eivät kuitenkaan ole syrjäytymisvaarassa, eivätkä näin ollen aina tarvitse erityisen vahvoja tukitoimia. Nuori voi siis TE-palveluiden kautta siirtyä myös vaikka suoraan opiskelemaan tai työelämään. Tämä erottaa TE-palveluiden asiakkaat etsivän työn asiakaskunnasta, jota taas yleensä yhdistää palvelujen ulkopuolella oleminen. Etsivässä työssä työntekijän ja nuoren välistä valta-asemaa pyritään häivyttämään ja sen työntekijät ovat enemmänkin nuorten rinnalla kulkijoita ja heidän elämäntilanteensa asiantuntijoita, kun taas TE-palveluiden työntekijöillä on selkeämpi viranomaisstatus. Vaikka TE-palvelut ja etsivä työ ovatkin siis luonteeltaan ja toimintatavoiltaan erilaisia, näkisin kuitenkin, että molempien keskeisimpänä tehtävänä on asiakkaan palvelutarpeen määrittäminen ja hänen ohjaamisensa oikean palvelun piiriin.

H6: ”Että sitten jos se tosiaan on siellä, se on niin kun niin kaukana siitä, että on vaikka se kuntouttava työtoiminta, että on vaikka elämänrytmiin tai siihen tarvii tukea, niin sitten voi mennä siihen. Et kyl niinku, et vaihtoehtoja löytyy asiakkaille ja se että voidaan ohjata asiakkaita niihin ja kannustaa tosiaan että näitä palveluita on, on että tosiaan.”

Koulutuksen keskeyttäneille nuorille suunnatuissa palveluissa katse on aina myös tulevaisuudessa ja heidän valmistelemissään seuraavaa vaihetta varten. Samalla, kun huomio on nuoren sen hetkisissä ongelmissa ja avuntarpeissa, on mietinnässä aina myös seuraava paikka, johon nuori palvelusta jatkaa. Siinä missä nuorten poluttamiseen kohti seuraavaa vaihetta kuuluu käytännön tasolla mahdollisten jatkopaikkojen kartoittaminen ja niihin tutustuminen, kytkeytyy silti tämäkin vaihe myös henkilökohtaisempaan persoonallisen ja sosiaalisen kasvun vahvistamiseen. Haastateltavien puheessa toistuikin, että palvelujakson tarkoituksena on auttaa nuoria saamaan selville se, mikä heitä kiinnostaa ja mitä he haluavat tulevaisuudessa tehdä. Tämä ulottuvuus nuorten palveluissa tehtävässä työssä liittyy siis myös vahvasti sosiaalipedagogiseen

osallisuuskäsitykseen, jonka mukaan osallisuuden edistämisessä on pohjimmiltaan kyse ihmisen yksilöllisen kasvun ja omaksi itsekseen kehittymisen tukemisesta (Nivala 2007). Eräs haastateltava tiivistä asian osuvasti sanomalla tekevänsä ”työtä mielen kanssa”. Työntekijät siis neuvovat nuoria omasta asiantuntijuudestaan käsin, mutta lopullisen päätöksen tekee aina nuori itse. Seuraavaksi käsittelen tarkemmin nuorten roolia palveluprosessissa.

6.4 Oman elämänsä asiantuntijat – nuorten osallisuus palveluprosessissa

Ennen aineistonkeruun aloittamista olin erityisen kiinnostunut siitä, millainen rooli nuorilla itsellään on heille tarkoitetuissa palveluissa ja kuinka paljon he voivat tuoda omaa ääntänsä esiin palveluprosessin aikana. Aiempi tutkimus osoittaa, että nuorten kanssa työskentelevät ammattilaiset eivät aina pääse toteuttamaan omaa ammatillista harkintavaltaansa niin vapaasti kuin haluaisivat, vaan he joutuvat työssään noudattamaan byrokraatiaan ja sääntöihin perustuvaa harkintavaltaa. Koska nuoret pyritään liittämään ennalta määriteltyyn osallistamisen alueeseen, voi heidän roolinsa palveluprosessissa helposti jäädä passiiviseksi, eikä osallisuuden kokemusta pääse syntymään. (Närhi, Kokkonen & Matthies 2014.)

Keräämäni aineiston valossa tilanne ei ole kuitenkaan näin synkkä, joskin palveluiden välillä on eroja. Kaikki haastateltavat kyllä painottivat, että tavoitteena on lähestyä jokaista nuorta heidän henkilökohtaisesta tilanteestaan käsin. Erot palveluiden välillä eivät johtuneet niinkään säännöistä tai byrokratiasta, vaan lähinnä siitä, kuinka paljon työntekijöillä oli aikaa nuorten henkilökohtaiselle huomioimiselle, esimerkiksi yksilökeskusteluiden muodossa. Osa ohjaustyötä tekevästä haastateltavista valittelikin resurssi- ja henkilöstövajetta todeten, että ryhmäohjauksen lomassa on välillä vaikea löytää aikaa myös yksilöohjaukselle. Tämä analyysiluokka on vahvasti sidoksissa aiempiin luokkiin, joten toistolta ei täysin voida välttyä. Nuorten roolilla palveluprosessissa on kuitenkin selvä yhteys heidän osallisuutensa edistämiseen, minkä takia on mielestäni perusteltua tarkastella nuorten osallisuutta palveluprosessissa myös omana, erillisenä ilmiönään.

Koulutuksen keskeyttäneet ovat heterogeeninen ryhmä, mikä tarkoittaa, että heidän taustat, elämäntilanteet ja tulevaisuudennäkymät voivat olla hyvin erilaisia (Järvinen & Vanttaja 2006). Tämän takia myös palveluilta vaaditaan kykyä tunnistaa nuorten erilaiset ongelmat ja reagoida niihin. Aineistoni perusteella voikin sanoa, että nuorten palveluissa asiakkaiden moninaisuus

pyritään aina ottamaan huomioon. Tavoitteet palvelujaksolle sekä tulevaisuudensuunnitelmat laaditaan aina nuoren henkilökohtaisen tilanteen pohjalta.

H4: *”Mutta se että, mites täällä sitten muuta. Niin tosiaankin se, sit ruvetaan kattoon sen kanssa miten se, se on hyvin yksilökohtasta ja henkilökohtasta nimenomaan se et mitä täällä ruvetaan tekemään. Et se vähän riippuu niinku asiakkaasta kuka meille tulee. Että kukaan ei oo samanlainen, mikään polku ei oo samanlainen mitä lähetään eteneen, vaan se on aina hyvin, kun taustat on niin erilaisia.”*

Palveluissa on kuitenkin eroja sen suhteen, kuinka paljon niissä jää aika nuorten yksilölliselle huomioimiselle. Yksi haastateltavista painotti useampaankin otteeseen erityisesti sitä, kuinka heillä palveluprosessi pystytään aina muokkaamaan vastaamaan asiakkaana olevan nuoren tarpeita. Palveluprosessin joustavuuden hän kertoi mahdollistuvan erityisesti siksi, koska heillä ei ole tiukkoja rajoituksia asiakasmäärien suhteen, jolloin esimerkiksi tapaamisvälien tiheys ja tapaamisten kesto voidaan sopia joustavasti nuoren tarpeiden mukaan. Joustavuus mahdollistaa myös sen, että palvelussa pystytään reagoimaan nopeasti nuoren akuuttiinkin palvelutarpeeseen.

H1: *”No just se että kun ei oo sellasia tiukkoja raameja sen suhteen että pitää vaikka tavata... Tai että mul on aikaa tunti. Mä saan varata niinku sen mukaan mikä sen nuoren tarve on sen ajan pituuden ja esimerkiks että. Me pystytään joustavasti räätälöimään sitä työskentelyä sen mukaan mitä se nuori tarvii ja haluaa. Elikä se semmonen joustavuus ja semmonen... Siitä (olen ylpeä palvelussamme).”*

Kyseinen haastateltava totesi kuitenkin myös, että heidän palvelulleen ominainen joustavuus on jopa poikkeuksellista, eikä se ole kaikissa paikoissa mahdollista. Osa muista haastateltavista valittelikin juuri resurssi- ja henkilöstöpulaa sekä sitä, kuinka tiukat kaupungin asettamat tulostavoitteet asiakasmäärien suhteen rajoittavat toimintaa. Nuorten henkilökohtaisen tilanteen huomioiminen on haastavaa, jos samaan aikaan täytyy vastata isomman ryhmän ohjaamisesta. Kuten jo aiemmatkin analyysiluokat osoittavat, otetaan kaikissa palveluissa nuorten henkilökohtainen tilanne huomioon, mutta toisissa paikoissa siihen käytetään enemmän aikaa kuin toisissa. Tämä ei johdu kuitenkaan nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten tahtotilasta, vaan erilaisista työmuodoista ja niiden erilaisista realiteeteista. Nuorten palveluihin olisikin tärkeää taata

riittävät henkilöstöresurssit, jolloin nuorten yksilö- ja ryhmäohjauksen yhdistäminen sekä ylipäättään tarpeisiin vastaaminen mahdollistuisi paremmin (Herranen, Määttä & Souto 2015, 70–71).

H7: *”Ja sit yhtä lailla pajojen pitäis olla sellasia et siellä sais oikeesti sellasta valmennusta, et se valmentaja osais kattoo et okei, toi tarviis ehkä tohon enemmän ja toi tohon ja. Ja ohan se sit taas, et miettii et meillähän on täs se ryhmä- ja yksilövalmennus samassa paketissa, ja jos meil on vaikka 17 tyyppiä paikalla ja yks tulee paikalle ja sanoo et yritti tappaa ittensä viikonloppuna ja pitäs samalla et ”tehdääs hei tätä valokuvausta!” (naurahtaa). Niin niin, onhan se tosi haastavaa, et miten sä saat sen paketin toimiin niin, ettei nää 16 muuta odota että kun, että sä... Ja sama on työpajoilla.”*

Vaikka resurssit ovatkin välillä rajalliset, on kaikissa palveluissa kuitenkin siis tavoitteena ottaa nuorten erilaiset tilanteet huomioon, eikä tarjota kaikille samoja ratkaisuja. Tähän liittyy myös se, etteivät työntekijät tee päätöksiä nuorten puolesta, vaan nuoret itse tekevät päätökset tulevaisuudestaan. Työntekijät voivat toki tarjota omasta mielestään järkeviä vaihtoehtoja varsinkin niissä tilanteissa, kun nuorella itsellään ei ole ideoita tulevaisuutensa suhteen. Ja kuten jo aiemmin mainitsin, kertovat työntekijät toki myös mielipiteensä, jos suunnitelmat vaikuttavat epärealistisilta tai osoittautuu, että ne eivät tuota tulosta. Päätös on kuitenkin aina loppukädessä nuoren oma.

H7: *”No mä sanon sillain aina tyypeille, koska mun mielest täs työs on sellanen vaara et mä rupeen luulee että mä muka tiedän miten jollekin on parasta, kun se ihminen tietää itse. Se en ole, mä voin, mulla voi olla, mä voin tarjota vaihtoehtoja.”*

Lukuun ottamatta yhtä tässäkin analyysiluvussa esittelemääni palvelutahoa, jossa oli mahdollisuus joustaviin aikatauluihin asiakkaan tarpeiden mukaan, ei nuorille vaikuta jäävän paljoa sananvaltaa itse palvelun sisällön suhteen. Varsinkin työpajatoiminnassa toiminnan sisältö onkin usein pitkälti ennalta määriteltyä ja pajoilla yleensä erikoistutaankin johonkin tiettyyn osa-alueeseen (esim. mediapaja tai taidepaja). Vain yksi haastateltava kertoi, että heillä nuoret pääsevät myös antamaan ehdotuksia toiminnan sisällön suhteen: he pitävät kuukausittain pajapalaverin, johon nuoret voivat miettiä aiheita etukäteen. On toki muistettava, että pajaryhmiin kuuluu yleensä 10-20 nuorta, jolloin ei ole mahdollista eikä tarkoituksenmukaistakaan huomioida kaikkien yksilöllisiä toiveita toiminnan suhteen.

Yksi haastateltavista nostikin esiin erilaisen näkökulman liittyen nuorten mahdollisuuteen vaikuttaa palveluprosessin sisältöön. Hänen mukaansa on tärkeää, että nuorilta vaaditaan välillä myös ikävältä tuntuvien tai epäkiinnostavien asioiden tekemistä. Hän korosti, että ikävien asioiden tekeminen ja toisaalta myös niistä selviäminen kuuluu osana aikuistumiseen ja että työpaja on hyvä paikka näiden kokemusten hankkimiseen. Työtä tehdään siis aina sillä ajatuksella, että se hyödyttää nuoria tulevaisuudessa. Selviytymisen kokemusten onkin nähty vahvistavan nuorten toimijuutta ja tukevan vielä isommista asioista selviämistä myöhemmässä vaiheessa (Saikkonen, Blomgren, Karjalainen & Kivipelto 2015, 40).

H7: ”Et sehän kuuluu mun mielestä siihen aikuistumiseen ja siihen sellaseen et joskus on vaan tehtävä sellasia asioita mitkä ei kiinnosta (naurahtaa). Ja sit tavallaan et niist voi selvitä ja siinä voi saada tavallaan itse asias jotain uutta, koska eihän ihmiset oo tyhmiä. Enhän mäkään nyt niinku jos sanottais vaikka et voisiks sä laulaa tohon noin, no en todellakaan. Mut sit jos se tulee vähän silleen vahingossa niin siinä saattaa ylittää ittensä sitten taas sillä lailla minkä muistaa pitkään. Niin niin sen takia ei voi valita.”

Tämä esimerkki palauttaa keskustelun jälleen nuorten palveluiden kasvatukselliseen rooliin. Myös epämiellyttävien asioiden tekeminen ja oman mukavuusalueen ulkopuolelle meneminen kuuluvat persoonalliseen kasvun prosessiin, aivan kuten aikataulujen noudattaminen ja sovitusta asioista kiinni pitäminenkin. Juha Hämäläisen (2008) mukaan yhteiskunnallinen osallisuus ei tule kenelläkään syntymälahjana, vaan nuoren on kasvettava siihen ja nuorten palveluiden tehtävänä on tukea tätä kasvuprosessia. Se, millä tavoin kasvuprosessia tuetaan, riippuu aina työntekijöistä ja kyseisen palvelun käytänteistä. Lähes kaikissa haastatteluissa nousi esiin, että nuoria tulisi palveluprosessin aikana myös haastaa ja että nuorilta pitää sopivalla tavalla vaatia tiettyjä asioita. Tällä tavoin onnistumisen ja itsensä ylittämisen kokemukset mahdollistuvat.

Vaikka henkilökohtaisuus ja asiakaslähtöisyys ovat tärkeitä arvoja nuorten palveluissa, tuovat tekemäni haastattelut ja analyysi esiin myös siis toisenlaisen näkökulman, jonka mukaan nuorilla ei tule olla liikaa valtaa palvelun sisällön suhteen. Tällä en kuitenkaan tarkoita, että nuoria tulisi varsinaisesti pakottaa mihinkään tai että heidän roolinsa olisi passiivinen. Jo analyysin aiemmassa vaiheessa nousi esiin, että nuorten oma halu ja motivaatio osallistua toimintaan on kenties kaikista tärkein edellytys palveluprosessin onnistumiselle. Edellisessä lainauksessa haastateltava sanookin, että vaikeat ja epämiellyttävät asiat pitäisi pystyä tuomaan nuorille ”vahingossa”, muun toiminnan

lomassa. Nuorten palveluiden ja niissä työskentelevien ammattilaisten yhtenä haasteena onkin eittämättä vaatia nuorilta välillä myös näitä vaikeita asioita ja samalla huolehtia, ettei heidän motivaationsa osallistua toimintaan kärsi. Toisaalta vaikeistakin asioista selviämällä voi pidemmällä aikavälillä olla myös motivaatiota parantava vaikutus.

7. JOHTOPÄÄTÖKSET: YKSILÖLLISTÄ KASVUA YHTEISKUNNAN EHDOLLA

Pro gradu -tutkielmani tarkoituksena on ollut kartoittaa Tampereella toimivien nuorille suunnattujen palveluiden toimintaa ja selvittää, millä tavoin toisella asteella tai peruskoulun jälkeen koulunsa keskeyttäneiden nuorten yhteiskunnallista osallisuutta niissä edistetään. Aihe on yhteiskunnallisesti tärkeä, koska koulun keskeytymistä pidetään merkittävänä nuorten syrjäytymiseen johtavana tekijänä. Päätin kerätä tutkielmani aineiston haastattelemalla nuorten palveluissa työskenteleviä ammattilaisia, koska he ovat päivittäisessä työssään näiden nuorten kanssa tekemisissä ja osaavat näin parhaiten kertoa, mitä heidän auttamisensa ja osallisuutensa edistäminen käytännön tasolla tarkoittaa. Lisäksi ajattelin, että ammattilaisten näkemysten kautta voisi avautua tietoa sekä organisatorisista että myös laajemmista yhteiskunnallisista rakenteista, jotka ohjaavat ja kenties myös rajoittavat heidän työtään.

Nuorisopalveluiden toimintaa voi luonnehtia sosiaalipedagogisen osallisuuden ihanteen kautta, jossa osallisuus yhteiskunnan toimintajärjestelmiin saavutetaan tiettyjen kasvuprosessien kautta (Hämäläinen 2008). Palveluprosessissa ei ole kyse pelkästään nuoren sopeuttamisesta yhteiskuntaan, vaan siinä tuetaan samalla myös nuoren yksilöllistä kasvua ja kehittymistä omaksi itsekseen. Tarkoituksena on, että jokainen nuori löytäisi tämän kasvuprosessin myötä oman paikkansa yhteiskunnassa, yhteiskunnan tarjoamien mahdollisuuksien puitteissa. Palveluiden tehtävänä on auttaa yksilöä löytämään mahdollisuuksia, kehittää valmiuksia niiden hyödyntämiseen sekä vahvistaa yksilön halua ja valmiuksia kiinnittyä yhteiskunnallisiin toimintajärjestelmiin. (Nivala 2007.)

Kuten analyysivaiheessa toistuvasti nostin esiin, on nuorten yksilöllisen kasvun tukemisen tärkein edellytys nuorten motivaatio osallistua ja sitoutua palveluprosessiin. Haastateltavat puhuivat siitä, kuinka nuorilta itseltään on löydettävä motivaatiota oman tilanteensa kohentamiseen ja että sellaisia nuoria, jotka eivät ole palvelussa tosissaan mukana, on vaikea auttaa. Toisaalta haastateltavien

puheessa nousi esiin myös se, että heidän työhönsä kuuluu motivoida nuoria ja saada heidät kiinnostuneiksi omasta tulevaisuudestaan. Tukea ja kannustamista tarvitsevat erityisesti ne nuoret, joilla on pessimistinen käsitys omista kyvyistään ja tulevaisuudennäkymistään. Työntekijöiden onkin tärkeää saada luotua henkilökohtainen ja luottamuksellinen suhde nuoren kanssa. Tämän takia on myös tärkeää, että esimerkiksi pajatoiminnoissa on ryhmäohjauksen ohella aikaa myös nuorten henkilökohtaiselle huomioimiselle esimerkiksi yksilökeskusteluiden muodossa. Osa haastateltavista valittelikin nuorten yksilöllisen huomioinnin haasteellisuutta johtuen rajallisista aika- ja henkilöstöresursseista, kun taas osa heistä nosti henkilökohtaisen huomioinnin mahdollisuuden heidän työmuotonsa suurimmaksi vahvuudeksi.

Lähes jokaisessa haastattelussa kävi siis ilmi, että palvelussa pyritään yksilölähtöisyyteen ja sitä kautta nuorten persoonallisen ja sosiaalisen kasvun tukemiseen. Yksilölähtöisyys tarkoitti myös sitä, että nuorten omat näkemykset ja mielipiteet ovat palveluprosessissa keskiössä. Osallisuus edellyttääkin, että yksilöllä on toiminnassa myös oma intressi, eikä hän ole vain mukana ulkopuolisen tahon määrittämässä toiminnassa ilman omakohtaista panosta (Nivala & Rynnänen 2013). Nuorten palveluiden näkökulmasta tämä tarkoitti nuorten sisäisen motivaation ohella myös sitä, että nuoren tilannetta ja tulevaisuudensuunnitelmia kartoitettaessa asiantuntijan rooli oli ensisijaisesti nuorella. Haastateltavat kertoivat toki neuvovansa nuoria omasta asiantuntijuudestaan käsin varsinkin niissä tilanteissa, kun nuorilla itsellään ei ollut ajatusta siitä, mihin hän haluaisi tulevaisuudessa pyrkiä. Kaikki haastateltavat kuitenkin painottivat, että loppukädessä päätös on aina nuoren oma ja heidän tehtävänsä on tukea nuorta tässä päätöksenteossa ja auttaa häntä löytämään ”oma juttunsa”. Käytännössä eri vaihtoehtojen kartoittaminen tarkoitti muun muassa vierailuja oppilaitoksiin ja työpaikoille sekä yhdessä työmuodossa myös työssäoppimisjaksoja nuorta kiinnostavilla aloilla. Onnistuneena lopputuloksena palvelujaksolle voikin pitää sitä, kun nuori on sen päätteeksi löytänyt oman juttunsa tai ainakin suunnan, jota kohti kulkea.

Vaikka palveluiden toiminta näyttäytyikin haastatteluiden valossa ennen kaikkea nuorten yksilölliset tarpeet huomioon ottavana, vaadittiin niissä myös tiettyjä asioita kaikilta nuorilta. Näitä asioita olivat tyypillisesti säännöllinen läsnäolo, saapuminen ajoissa paikalle sekä toisaalta ilmoittaminen, jos on esimerkiksi sairastumisen takia estynyt saapumaan paikalle. Osa haastateltavista painottikin, että yksi heidän toimintansa tavoitteista on saada nuorten elämään tasainen ja säännöllinen rytmi ja näin saada heidät ottamaan enemmän vastuuta omasta elämästään. Nuorten elämönhallinnan tukemiseen kuului myös se, että tarpeen vaatiessa heidät ohjattiin

tarvitsemiensa tukipalveluiden, kuten päihde- ja mielenterveyspalveluiden piiriin. Tämä oli tärkeää varsinkin niille nuorille, jotka olivat pitkään olleet palveluiden ulkopuolella tai olivat juuri muuttaneet kaupunkiin, eivätkä tunteneet sen palveluita.

Myös yllä kuvaamaani ulottuvuutta nuorten palveluiden toiminnassa voi tarkastella sosiaalipedagogisen osallisuuskäsityksen kautta. Vaikka sosiaalipedagogisen käsityksen mukaan osallisuuden edistämiseksi tärkeintä on yksilöllisen kasvun ja omaksi itsekseen kehittymisen tukeminen, tunnustetaan siinä myös, että paikan löytäminen yhteiskunnassa vaatii myös tiettyjen ehtojen ja yleisesti hyväksytyjen toimintaperiaatteiden hyväksymistä (Nivala 2007). Näkisin, että tästä syystä nuorten palveluissa myös usein harjoitellaan sekä koulumaailmassa että työelämässä tarvittavia taitoja, kuten ajoissa olemista, poissaoloista ilmoittamista ja yleisemminkin sovittujen asioiden hoitamista. Lisäksi yksi haastateltavista nosti esiin, että osana kasvuprosessia nuorilta tulee myös välillä vaatia oman mukavuusalueen ulkopuolelle menemistä ja vaikealtakin tuntuvien asioiden tekemistä ja että tällä tavoin nuoret voivat saada onnistumisen kokemuksia. Tässäkin asiassa avainasemaan nousee nuoren oma motivaatio ja sitoutuminen palveluprosessiin sekä toisaalta nuorten motivoiminen työntekijöiden toimesta, sillä on epätodennäköistä, että motivoitumaton nuori kykenee tai on halukas sitoutumaan säännölliseen työskentelyyn.

Nuorten palveluissa tehtävää koulunsa keskeyttäneiden nuorten osallisuutta edistävää työtä voi siis aineistoni perusteella luonnehtia yksilölähtöiseksi ja nuorten persoonallista kasvua tukevaksi, mutta samanaikaisesti myös nuoria koulutus- ja työelämäkansalaisuuteen kasvattavaksi. Juha Nieminen (2007) jäsentää nuorisotyön tehtäviä muun muassa sosialisatio- ja personalisaatiofunktioiden kautta. Sosialisatio tarkoittaa nuoren liittämistä osaksi kulttuuria, yhteiskuntaa ja lähiyhteisöä, kun taas personalisaation tarkoitus on ohjata nuoren kehittymistä omaksi itsekseen. Niemisen mukaan näiden tavoitteiden samanaikainen toteuttaminen käytännön työssä voi johtaa ristivetoon, jos valtiovalta odottaa nuorisotyöltä kansalaisuuden ja yhteiskunnallisen osallistumisen edistämistä, mutta nuorisotyöntekijä itse kokee nuoren tarvitsevan ennen kaikkea rajoja, turvaa ja henkilökohtaista elämänhallintaa vahvistavia oppimiskokemuksia.

Haastattelemiani ammattilaiset eivät kuitenkaan varsinaisesti kyseenalaistaneet heidän työnsä koulutukseen ja työelämään valmentavaa otetta nuorten henkilökohtaisemman tukemisen rinnalla. Toisaalta näiden ulottuvuuksien ei mielestäni tarvitsekaan olla toisensa poissulkevia, vaan koulumaailmassa ja työelämässä vaadittavien taitojen harjoittelu voi osaltaan myös tukea nuoren

persoonallista kasvua ja antaa hänelle elämänhallintaa tukevia onnistumisen kokemuksia. Tulkitsinkin myös haastateltavien puheesta, että esimerkiksi ajoissa olemista ja sovittujen asioiden hoitamista ei vaadita palveluissa pelkästään sen takia, että ne ovat tärkeitä taitoja koulussa ja työelämässä, vaan niiden myötä pyritään ennen kaikkea tukemaan nuorten elämänhallintaa ja kykyä kantaa vastuuta omasta elämästään.

Osa haastateltavista antoi kuitenkin yleisemmin kritiikkiä yksipuoliselle olettamalle, jonka mukaan ainoa realistinen yhteiskuntaan kiinnittymisen väylä on kouluttautumisen kautta työelämään siirtyminen. He totesivat, että kouluttautuminen ja tutkinnon suorittaminen ei yksinkertaisesti ole realistinen, eikä järkeväkään vaihtoehto kaikkien nuorten kohdalla ja että yhteiskunnassamme ei huomioida tarpeeksi hyvin nuorten kirjavia tilanteita. Yksi haastateltava kertoikin kohtaavansa työssään nuoria, jotka jäävät pyörimään palveluiden kehään, koska he eivät syystä tai toisesta ole kykeneväisiä siirtymään palveluista eteenpäin työelämään tai suorittamaan tutkintoon johtavaa koulutusta. Sama haastateltava totesi kuitenkin myös, että näilläkin nuorilla olisi halua kiinnittyä työelämään, eikä kukaan heistä esimerkiksi halua elää tukien varassa loppuelämäänsä. Totuus on kuitenkin se, ettei vailla muodollista koulutusta oleville nuorille ole juurikaan kysyntää työmarkkinoilla, vaikka heiltä löytyisikin halukkuutta työntekoon (Komonen 2000).

Onko ilman toisen asteen koulutusta jäävien nuorten kohtalona sitten elää yhteiskunnan marginaalissa vailla toivoa vakituisesta työpaikasta ja säännöllisestä toimeentulosta? Suurimmalle osalle nuorista kouluttautuminen ja sitä kautta työelämään siirtyminen on toki sopiva vaihtoehto ja onkin sinänsä reilua, että ahkera opiskelu palkitaan parempina mahdollisuuksina työelämässä. Mielestäni yhteiskunnassa pitäisi kuitenkin pystyä paremmin ottamaan huomioon nuorten erilaiset tilanteet ja ylipäättään se, että pärjäämättömyys opinnoissa voi johtua monenlaisista tekijöistä, eikä kyse aina ole laiskuudesta tai välinpitämättömyydestä, kuten olen tässäkin tutkielmassa tuonut esiin. Ilman koulutusta oleville nuorille olisi hyvä olla olemassa muita väyliä, joiden kautta heillä olisi realistiset mahdollisuudet kiinnittyä työelämään.

Koulutuspoliittisissa toimissa tulisikin mielestäni huomioida tämä asia paremmin ja keskittyä miettimään entistä joustavampia ja monipuolisempia tapoja, joilla perinteiseen koulutusmaailmaan kiinnittymättömät nuoret voisivat osoittaa osaamistaan ja taitojaan. Oppivelvollisuusiän nostamisen yhteydessä onkin ollut ministeritasollakin puhetta myös nivelvaiheen koulutuksien, kuten kymppiluokan ja ammatilliseen koulutukseen valmentavan Valma-koulutuksen tehostamisesta

(yle.fi, 13.2.2020). Entistä suuremman huomion antaminen nivelvaiheen koulutuksille on mielestäni järkevää ja sillä tavoin saadaan varmasti ”pelastettua” useita nuoria, jotka eivät tiedä mille koulutuslalle haluaisivat suuntautua tai ovat tehneet väärän alavalinnan. Olen kuitenkin sitä mieltä, ettei tämäkään välttämättä hyödytä kaikkia koulutusmaailmaan heikosti kiinnittyneitä nuoria, koska myös nivelvaiheen palveluiden tarkoituksena on ohjata nuoret suorittamaan tutkintoon johtavaa koulutusta. Yhteiskunnallinen odotus vähintään toisen asteen tutkinnon suorittamisesta ei siis poistu mihinkään, vaikka siirtymää peruskoulusta toiselle asteelle pyritäänkin helpottamaan.

Vaikka odotus lineaarisesta, koulutuksen kautta työelämään vievästä polusta siis rajoittaakin nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen mahdollisuuksia, on koulunsa keskeyttäneitä nuoria tukevien palveluiden rooli joka tapauksessa tärkeä. Tutkielmani on tuonut esiin sen, että palvelut eivät toimi vain nopeita ratkaisuja tarjoavana ”laastarina” syrjäytymisvaarassa oleville nuorille, vaan pyrkimyksenä niissä on nuorten kokonaisvaltaisen persoonallisen ja sosiaalisen kasvun tukeminen. Toisin sanoen kyse ei ole siis vain syrjäytymisen ehkäisystä, vaan osallisuuden edistämisestä. Vaikka lähtökohdat ovat joskus haastavat, tuottavat palvelujaksot paljon myös onnistumisen kokemuksia, joiden myötä nuori on entistä luottavaisempi omiin kykyihinsä ja mahdollisuuksiinsa. Palvelut ovat osa nuoren elämää vain tietyn aikaa, mutta parhaimmillaan niiden vaikutus voi kestää koko loppuelämän.

8. LÄHTEET

Aaltonen, Sanna, Kivijärvi, Antti & Myllylä, Martta (2019) Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten aikuisten koettu hyvinvointi. *Yhteiskuntapolitiikka* 84:3, 301–311.

Ahola, Sakari & Galli, Loretta (2009) Koulutustakuusta ohjaustakuuseen – Nuorten koulupudokkaiden nivelvaiheohjauksen kehittäminen. *Kasvatus* 40:5, 394–406.

Ahonen, Timo, Torppa, Minna, Määttä, Sami & Eklund, Kenneth (2013) Ovatko oppimisvaikeudet uhka hyvinvoinnille? Teoksessa Jukka Reivinen & Leena Vähäkylä (toim.) *Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen*. Helsinki: Gaudeamus, 97–110.

Alanen, Olli (2015) Nuoret osallisiksi. Teoksessa Mirja Määttä & Anne Määttä (toim.) *Parempia ratkaisuja koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten tukemiseen*. Valtion selvitys- ja tutkimustoimikunnan julkaisuja 2015:16, 77–89.

Alastalo, Marja & Åkerman, Maria (2010) Asiantuntijahaastattelun analyysi: Faktojen jäljillä. Teoksessa Johanna Ruusvuori, Pirjo Nikander, Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 373–392.

Alastalo, Marja, Åkerman, Maria & Vaittinen, Tiina (2017) Asiantuntijahaastattelu. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 214–232.

Allardt, Erik (1993) *Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research*. Teoksessa Martha Nussbaum & Amartya Sen (toim.) *The Quality of Life*. Oxford: Clarendon Press, 88–94.

Arknil, Robert & Mattila, Kati & Nieminen, Jarmo & Partanen, Leila & Rissanen, Pekka (2004) Tasa-arvoa ja yhtäläisiä mahdollisuuksia työelämään. Loppuraportti Euroopan sosiaalirahaston tavoite 3 -ohjelman toisen toimintalinjan arvioinnista. Sosiaalikehitys Oy. Työterveyslaitos. ESR arviointi -sarja 10/4. Helsinki: Työministeriö.

- Asplund, Rita & Vanhala, Pekka (2016) Neet-nuorten tulkinnassa korjattavaa. ETLA muistio 52.
- Bamming, Ruth (2017) Työpajatoiminta 2016 – Valtakunnallisen työpajakyselyn tulokset. Aluehallintoviraston julkaisuja 30/2017. Vaasa: Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto.
- Brunila, Kristiina, Mertanen, Kati, Ikävalko, Elina, Kurki, Tuuli, Honkasilta, Juho, Lanas, Maija, Leiviskä, Anniina, Masoud, Ameera, Mäkelä, Kalle & Fernström, Pinja (2019) Nuoret ja tukijärjestelmät haavoittuvuuden eetosessa. *Kasvatus* 50:2, 107–119.
- Bynner, John & Parsons, Samantha (2002) Social Exclusion and the Transition from School to Work: The Case of Young People Not in Education, Employment or Training (NEET). *Journal of Vocational Behavior* 60, 289–309.
- Cameron, Claire & Moss, Peter (2011) Social Pedagogy: Current Understandings and Opportunities. Teoksessa Claire Cameron & Peter Moss (toim.) *Social Pedagogy and Working with Children and Young People: Where Care and Education Meet*. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers, 7–32.
- Dupéré, Véronique, Leventhal, Tama, Crosnoe, Robert, Dion, Eric, Archambault, Isabelle & Janosz, Michel (2018) High School Dropout in Proximal Context: The Triggering Role of Stressful Life Events. *Child Development* 89:2, 107–122.
- European Commission (2020) *The Youth Guarantee Country by Country – Finland*.
- Figner, Bernd & Weber, Elke U. (2011) Who Takes Risks When and Why? Determinants of Risk Taking. *Current Directions in Psychological Science* 20:4, 211–216.
- Furlong, Andy (2006) "Not a Very NEET Solution: Representing Problematic Labour Market Transitions Among Early School-Leavers." *Work Employment and Society* 20:3, 553–569.
- Goldman-Mellor, Sidra, Caspi, Avshalom, Arseneault, Louise, Ajala, Nifemi, Ambler, Antony, Danese, Andrea, Fisher, Helen, Huckler, Abigail, Odgers, Candice, Williams, Teresa, Wong, Chloe & Moffit, Terrie E (2016) Committed to Work but Vulnerable: Self-perceptions and Mental Health in

NEET 18-year olds from a Contemporary British Cohort. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry* 57:2, 196–203.

Gretschel, Anu & Myllyniemi, Sami (2017) Työtä, koulutus- tai harjoittelupaikkaa ilman olevien nuorten käsityksiä tulevaisuudesta, demokratiasta ja julkisista palveluluista – Nuorisobarometrin erillisnäyte/aineistonkeruu. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.

Happo, Iris (2012) Opettajien kokemuksia varhaisesta puuttumisesta ammatillisessa koulutuksessa. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 14:2, 12–29.

Harkko, Jaakko, Lehtikoinen, Tuula, Lehto, Sarita & Ala-Kauhahuoma, Mika (2016) Onko osa nuorista vaarassa syrjäytyä pysyvästi? Nuorten syrjäytymisriskit ja aikuisuuteen siirtymistä tukeva palvelujärjestelmä. *Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia* 144. Helsinki: Kela.

Haushofer, Johannes & Fehr, Ernst (2014) On the Psychology of Poverty. *Science* 344, 862–867.

Hernæs, Øystein, Markussen, Simen & Røed, Knut (2016) Can Welfare Conditionality Combat High School Dropout? *IZA Discussion Papers* 9644. Bonn: Institute for the Study of Labor (IZA).

Herranen, Jatta, Määttä, Mirja & Souto, Anne-Mari (2015) Opiskelu mahdolliseksi. Teoksessa Mirja Määttä & Anne Määttä (toim.) Parempia ratkaisuja koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten tukemiseen. *Valtion selvitys- ja tutkimustoimikunnan julkaisuja* 2015:16, 57–76.

Hiilamo, Heikki, Määttä, Anne, Koskenvuo, Karoliina, Pyykkönen, Jussi, Räsänen, Tapio & Aaltonen, Sanna (2017) Nuorten osallisuuden edistäminen. *Selvitysmiehen raportti*. Diak puheenvuoro 11. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Hirvonen, Juha (2014) Nuorisotakuu – takuu yhteiskuntaosallisuudesta? Teoksessa Anu Gretschel, Kari Paakkunainen, Anne-Mari Souto & Leena Suurpää (toim.) Nuorisotakuun arki ja politiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 150, 33–36.

Holte, Bjørn Hallstein (2017) Counting and Meeting NEET Young People: Methodology, Perspective and Meaning in Research on Marginalized Youth. *Young* 26:1, 1–16.

Huotelin, Hannu & Komonen, Katja (2006) Työpajat nuorten hyvinvoinnin tukijana. Teoksessa Katja Komonen (toim.) Työpajatoimintaa kehittämässä. Työpajojen kehittäminen Etelä-Savossa -hankkeen kokemukset. A: Tutkimuksia – Research Reports 8. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu, 1–24.

Huttunen, Tero (2014) Mitä on verkkonuurisotyö? Teoksessa Heikki Lauha & Leena Tuuttila (toim.) Verkko nuorisotyössä – Nuorisotyö verkossa. Helsinki: Paintek Pihlajamäki Oy, 15–20.

Hyvärinen, Matti (2017) Haastattelun maailma. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvaara (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 11–45.

Hämäläinen, Juha (2003) The Concept of Social Pedagogy in the Field of Social Work. *Journal of Social Work* 3:1, 69–80.

Hämäläinen, Juha (2008) Nuorten osallisuus. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2008, 13–34.

Isola, Anna-Mari, Kaartinen, Heidi, Leemann, Lars, Lääperi, Raija, Schneider, Taina, Valtari, Sanna & Keto-Tokoi, Anna (2017) Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpaperi 33/2017. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

Jia, Yuane, Konold, Timothy R. & Cornell Dewey (2016) Authoritative School Climate and High School Dropout Rates. *School Psychology Quarterly* 31:2, 289–303.

Juvonen, Tarja (2005) Osallisuuden kytkennät etsivään työhön – Katunuoret. Teoksessa Timo Kopomaa & Tero Meltti (toim.) Kaupunkisosaalitehtävien paikantamassa. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus, 37–54.

Järvinen, Tero & Vanttaja, Markku (2006) Koulupudokkaiden työurat. *Yhteiskuntapolitiikka* 71:1, 14–22.

Kallio, Kirsi Pauliina, Stenvall, Elina, Bäcklund, Pia & Häkli, Jouni (2013) Arjen osallisuuden tukeminen syrjäytymisen ehkäisemisen välineenä. Teoksessa Jukka Reivinen & Leena Vähäkylä (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Tallinna: Gaudeamus, 69–87.

Kauppinen, Kaisa & Aholainen, Anne (2004) Tasa-arvoa ja yhtäläisiä mahdollisuuksia työelämään. Loppuraportti Euroopan sosiaalirahaston tavoite 3 -ohjelman toisen toimintalinjan arvioinnista. Sosiaalikehitys Oy. Työterveyslaitos. ESR arviointi -sarja 10/4. Helsinki: Työministeriö.

Kautto, Tuija, Korpilauri, Titta, Pudas, Marja & Savonmäki, Pasi (2017) Ohjaamojen synty ja kehittämishaasteet. Teoksessa Mirja Määttä (toim.) Uutta auringon alla? Ohjaamot 2014-2017. Jyväskylä: Kohtaamo-hanke (ESR), Keski-Suomen ELY-keskus, 14–20.

Koivisto, Outi (2014) Nivelvaiheet toimiviksi. Teoksessa Päivi-Katariina Juutilainen, Heikki Pasanen & Merja Alanko-Turunen (toim.) Arvokas ohjaus. Haaga-Helia ammattikorkeakoulu, 43–54.

Komonen, Katja (2002) Koulutusyhteiskunnan marginaalissa: ammatilliset opinnot keskeyttäneiden nuorten opintopolut. Janus 10:1, 5–26.

Komonen, Katja (2008) Nuorten työpajat kasvatuksellisinä instituutioina. Janus 16:2, 167–174.

Korkiamäki, Riikka (2013) Kaveria ei jätetä. Sosiaalinen pääoma nuorten vertaissuhteissa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 137. Tampere: Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1307.

Kurki, Leena (2002) Persoona ja yhteisö: personalistinen sosiaalipedagogiikka. Jyväskylä: SoPhi.

Kuronen, Ilpo (2010) Peruskoulusta elämänkouluun. Ammatillisesta koulutuksesta syrjäytymisvaarassa olevien nuorten aikuisten kertomuksia peruskoulusuhteesta ja elämänkoulusta peruskoulun jälkeen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimuksia 26.

Kuronen, Ilpo (2011) ”Mun kompassin neula vaan pyörii.” Keskeyttämiskokemuksia ammatillisesta koulutuksesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimuselosteita 41.

Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kyngäs, Helvi & Vanhanen, Liisa (1999) Sisällön analyysi. *Hoitotiede* 11:1, 3–12.

Laakso, Kirsti (2001) Tekemisen meininkiä elämään. Nuorten työpajatoiminnan arviointia. Jyväskylä: Jyväskylän opetussosiaalikeskuksen julkaisusarja 3/2001.

Lahelma, Elina (2009) Tytöt ja pojat ja kysymys koulumenestyksestä. Teoksessa Hanna Ojala, Tarja Palmu & Jaana Saarinen (toim.) Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere: Vastapaino, 136–156.

Laki työmarkkinatuesta 1993/1542. Annettu Helsingissä 30.12.1993.

Leemann, Lars & Hämäläinen, Riitta-Maija (2016) Asiakasosallisuus ja matalan kynnyksen palvelut. Pohdintaa käsitteiden sisällöstä. *Yhteiskuntapolitiikka* 81:5, 586–594.

Leino, Kaisa, Ahonen, Arto K., Heinonen, Ninja, Hiltunen, Jenna, Lintuvuori, Meri, Lähteinen, Suvi, Lämsä, Joni, Nissinen, Kari, Nissinen, Virva, Puhakka, Eija, Pulkkinen, Jonna, Rautopuro, Juhani, Sirén, Marjo, Vainikainen, Mari-Pauliina & Vettenranta, Jouni (2019) Pisa 2018 ensituloksia. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:40.

Linnakangas, Ritva & Suikkanen, Asko (2004) Varhainen puuttuminen. Mahdollisuus nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2004:7. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Lämsä, Anna-Liisa (2009) Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Oulu: Oulu University Press.

MacDonald, Robert, Shildrick, Tracy & Furlong, Andy (2020) 'Cycles of Disadvantage' Revisited: Young People, Families and Poverty Across Generations. *Journal of Youth Studies* 23:1, 12–27.

Matthies, Aila-Leena (2014) How Participation, Marginalization and Welfare Services are Connected. Teoksessa Aila-Leena Matthies & Lars Uggerhoej (toim.) Participation, Marginalization and Welfare Services. Concepts, Politics and Practices Across European Countries. Surrey: Ashgate, 3–18.

McGrath, Brian (2009) School Disengagement and 'Structural Options'. Narrative Illustrations on an Analytical Approach. *Young* 17:1, 81–101.

Merikukka, Marko, Ristikari, Tiina & Kiilakoski, Tomi (2019) Suojaako yläkouluikäisten nuorten osallisuuden kokemus koulussa lyhyeltä koulutuspolulta? *Yhteiskuntapolitiikka* 84:4, 403–415.

Myrskylä, Pekka (2011) Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella. Helsinki: Työ ja elinkeinoministeriön julkaisuja: Työ ja yrittäjyys. 12/2011.

Mänty, Tarja (2000) Koulutus integraation tukena. Teoksessa Tarja Ladonlahti & Tarja Pirttimaa (toim.) Erityispedagogiikka ja aikuisuus. Helsingin yliopiston Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia, Oppimateriaaleja 94. Helsinki: Palmenia-kustannus, 71–108.

Määttä, Anne (2015) Yksittäisistä toimenpiteistä hyvin johdetuksi kokonaisuudeksi. Teoksessa Mirja Määttä & Anne Määttä (toim.) Parempia ratkaisuja koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten tukemiseen. Valtion selvitys- ja tutkimustoimikunnan julkaisuja 2015:16, 27–31.

Määttä, Anne & Keskitalo, Elsa (2014) Ulkoringiltä sisärinkiin. Kumuloituneista ongelmista kärsivät nuoret aikuiset pirstaleisessa palvelujärjestelmässä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79:2, 197–207.

Määttä, Mirja & Määttä, Anne (toim.) Parempia ratkaisuja koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten tukemiseen. Valtion selvitys- ja tutkimustoimikunnan julkaisuja 2015:16, 77–89.

Nieminen, Juha (1995) Nuorisossa tulevaisuus. Suomalaisen nuorisotyön historia. Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry.

Nieminen, Juha (2007) Vastavoiman hahmo – Nuorisotyön yleiset tehtävät, oppimisympäristöt ja eetos. Teoksessa Tommi Hoikkala & Anna Sell (toim.) Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 76.

Nivala, Elina (2007) Sosiaalipedagogiikka nuorten yhteiskunnallisen kasvun tukena. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2007, 77–107.

Nivala Elina (2008) Syrjäytymisestä osallisuuteen. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2008, 3–12.

Nivala, Elina & Rynänen, Sanna (2013) Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2013, 9–41.

Nivala, Elina & Rynänen, Sanna (2017) Sosiaalipedagoginen viitekehys nuorisoalan työssä. Teoksessa Tommi Hoikkala & Johanna Kuivakangas (toim.) Kenen nuorisotyö? Yhteisöpedagogiikan kentät ja mahdollisuudet. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 196, 75–92.

Nuorisolaki 2016/1285. Annettu Helsingissä 21.12.2016.

Nurmi, Jari-Erik (2011) Miksi nuori syrjäytyy? NMI-bulletin 21:2, 28–35.

Nurmi, Pirkko (2009) Opettaja kouluhyvinvoinnin edistäjänä. Toisen asteen opettajat dialogisuutensa ja autenttisuutensa säätelijöinä. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja E, Yhteiskuntatieteet 170.

Nussbaum, Martha (1997) Capabilities and Human Rights. Fordham Law Review 66:2, 273–300.

Närhi, Kati & Kokkonen, Tuomo & Matthies, Aija-Leena (2014) Asiakkaiden osallisuus ja työntekijöiden harkintavalta palvelujärjestelmässä. Janus 22:3, 227–242.

Opetusministeriö (2005) Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistio. Helsinki: Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:33.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2016) Etsivä nuorisotyö 2015. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:28.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2019) Nuorten palvelut syynissä. OECD:n arvio nuorten palveluista Suomessa 2018. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:18.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2020) Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma 2020-2023. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:2.

Orpinas, Pamela & Raczynski, Katherine (2016) School Climate Associated with School Dropout Among Tenth Graders. *Pensamiento Psicológico* 14:1, 9–20.

Paananen, Reija, Ristikari, Tiina, Merikukka, Marko, Rämö, Antti & Gissler, Mika (2012) Lasten ja nuorten hyvinvointi Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 52.

Paju, Petri (2007) Nuorten valtakunnallinen osallisuushanke. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 18.

Peltola, Marja & Moisio, Jenni (2017) Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä. Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemusta koskevaan tietoon. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 112.

Pietikäinen, Reetta (2007) Palveluiden väliin putoamisesta itsenäisiin palvelupolkuihin? Tutkimusinventointi nuorten nivelvaiheen palveluja koskevista tutkimuksista. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 13.

Pihlaja, Juha (1997) ”Ne ei ainakaan laula mitään eteenpäin” Tutkimus etsivän nuorisotyön projektista Tampereella 1991-1995. Kuopio: Kuopion liikekirjapaino Oy.

Pirttiniemi, Juhani & Päivänsalo, Piia (2001) Perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen nivelvaiheen kehittäminen – Neljän alueellisen projektin kokemuksia. Helsinki: Opetushallitus, moniste 14/2001.

Poikkeus, Anna-Maija, Rasku-Puttonen, Helena, Lerkkanen, Maija-Kristiina, Kuorelahti, Matti, Siekkinen, Martti, Kiuru, Noora & Nurmi, Jan-Erik (2013) Osallistava koulu syrjäytymisen ehkäisijänä. Teoksessa Jukka Reivinen & Leena Vähäkylä (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Tallinna: Gaudeamus, 111–120.

Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019. Osallistava ja osaava Suomi – Sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Helsinki: Valtioneuvon julkaisuja 2019:23.

Raitakari, Suvi (2002) Sosiaalityön marginaalistasus. Asiakkuus ja asiantuntijuus modernin ja postmodernin tulkintakehyksessä. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivanen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: SoPhi 65, 44–62.

Ranne, Kaarina (2005) Sosiaalipedagogiikka koulutuksessa ja työelämän kehittämisessä. Teoksessa Kaarina Ranne, Anne Sankari, Tuula Rouhiainen-Valo & Tuula Ruusunen (toim.) Sosiaalipedagoginen ammatillisuus – Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu, Sarja D, muut julkaisut 1/2005, 14–19.

Ristolainen, Heidi, Varjonen, Sampo & Vuori, Jukka (2013) Mitä tiedämme politiikkatoimien vaikuttavuudesta lasten ja nuorten syrjäytymisen sekä hyvinvointierojen vähentämisessä? Poliitiikkatoimien vaikuttavuuden tieto- ja arviointikatsaus. Helsinki: Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 2/2013.

Roberts, Steven (2011) Beyond 'NEET' and 'Tidy' Pathways: Considering the 'Missing Middle' of Youth Transition Studies. *Journal of Youth Studies* 14:1, 21–39.

Romakkaniemi, Marjo & Rätty, Rauni (2017) Sosiaalinen osallisuus käsitteenä ja käytäntöinä. Teoksessa Rauno Pietiläinen & Rauni Rätty (toim.) Lappilaisen nuoren tulevaisuutta tukemassa.

SOKU – Hankkeessa tehtyä, koettua ja uusia visioita. Rovaniemi: Lapin ammattikorkeakoulu. Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset, 1/2017. 23–26.

Rose, Helena, Daiches, Anna & Potier, Jo (2011) Meaning of Social Inclusion to Young People Not in Employment, Education or Training. *Journal of Community & Applied Social Psychology* 22:3, 256–268.

Ryan, Louise, D'Angelo, Alessio, Kaye, Neil & Lorinc, Magdolna (2019) Young People, School Engagement and Perceptions of Support: a Mixed Method Analysis. *Journal of Youth Studies* 22:9, 1272–1288.

Saikkonen, Paula, Blomgren, Sanna, Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna (2015) Palvelut kuntouttaviksi. Teoksessa Mirja Määttä & Anne Määttä (toim.) Parempia ratkaisuja koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten tukemiseen. Valtion selvitys- ja tutkimustoimikunnan julkaisuja 2015:16, 37–56.

Sen, Amartya (1990) Development as Capability Expansion. Teoksessa Keith Griffin & John Knight (toim.) *Human Development and the International Development Strategy for the 1990s*. London: Macmillan, 41–58.

Siisiäinen, Martti (2010) Osallistumisen ongelma. *Kansalaisyhteiskunta* 1:1, 8–40.

Smyth, John & Hattam, Robert (2004) 'Dropping Out', Drifting Off, Being Excluded. *Becoming Somebody Without School*. New York: Peter Lang Publishing.

Souto, Anne-Mari (2014) ”Kukaan ei kysy, mitä mulle kuuluu”. Koulutuksen keskeyttäjät ja ammatilliseen koulutukseen kuulumisen ehdot. *Nuorisotutkimus* 32:4, 19–35.

Stenström, Marja-Leena, Virolainen, Maarit, Vuorinen-Lampila, Päivi & Valkonen, Sakari (2012) Ammatillisen koulutuksen ja korkeakoulutuksen opintourat. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos, tutkimusselosteita 45.

Suurpää, Leena (toim.) (2009) Nuoria koskeva syrjäytymistieto. Avauksia tietämisen politiikkaan. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 27.

Telemäki, Matti (1984) Johdatus nuoruuden ja nuorisotyön historiaan. Valkeakoski: Kansalaiskasvatuksen keskuksen julkaisuja 56.

Telemäki, Matti (1999) Taitava nuorisonkasvattaja. Suomalainen nuorisotyö 1940-luvulta tähän päivään. Kajaani: Oulun yliopiston Kajaanin opettajankoulutuslaitos. Sarja A: tutkimuksia 19/1999.

Tervasmäki, Tuomas & Tomperi, Tuukka (2018) Koulutuspolitiikan arvovalinnat ja suunta satavuotiaassa Suomessa. Niin & näin 2018:2, 164–200.

Tigerstedt, Christoffer (2010) Nuo ennustamattomat nuoret. Yhteiskuntapolitiikka 75:2, 223–224.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Vanttaja, Markku & Järvinen, Tero (2004) Koulutuksesta ja työstä karsiutuneet. Vailla ammattitutkintoa ja työpaikkaa vuonna 1985 olleiden nuorten myöhemmät elämänvaiheet. Yhteiskuntapolitiikka 69:5, 472–480.

Vanttaja, Markku, Af Ursin, Piia & Järvinen, Tero (2019) Kouluun sitoutumattomien nuorten tausta ja tulevaisuudenodotukset. Yhteiskuntapolitiikka 84:5-6, 491–503.

Vehviläinen, Jukka (1999) Muukalaisia koulutusparatiisissa. Teoksessa Matti Kuorelahti & Reijo Viitanen (toim.) Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun - Nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot. NUORA:n julkaisuja nro 14. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto & Nuorisoasiain neuvottelukunta, 197–205.

Vehviläinen, Jukka (2006) Nuorten osallisuushankkeen hyvät käytännöt. Helsinki: Opetushallitus.

Vehviläinen, Jukka & Paju, Petri (2001) Meil on metsässä nuotiopiiri. Nuorisoprojektit yhteiskunnallisen vallan käyttäjinä. Teoksessa Suutari, Minna (toim.) Vallattomat marginaalit.

Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 20, 205–222.

Viholainen, Helena, Aro, Tuija, Koponen, Tuire, Peura, Pilvi & Aro, Mikko (2013) Miten oppimisvaikeudet liittyvät syrjäytymiseen? Teoksessa Jukka Reivinen & Leena Vähäkylä (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Tallinna: Gaudeamus, 88–96.

Verkkolähteet:

Euroopan komissio: Nuorisotakuu. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1079&langId=fi>
Viitattu 5.4.2020.

Komonen, Katja (2000) Koulutusyhteiskunnan marginaalissa – ammattikouluopinnot keskeyttäneiden nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen polut. Verkkojulkaisussa Reijo Viitanen (toim). Nuorisokasvatus ammattina – interventioita osattoman nuoren arkeen. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/komonen_katja.pdf Viitattu 10.3.2020.

Nuorisotakuu.fi: Nuorille suunnatun Ohjaamo-toiminnan käynnistäminen ja kehittäminen.
http://www.rakennerahastot.fi/documents/10179/308807/Ohjaamo-toiminnan_yleiskuvaus_marraskuu_2014.pdf/97c65806-9a92-4756-98e4-7f2527acd592 Viitattu 7.2.2020.

Ohjaamot.fi <https://ohjaamot.fi> Viitattu 6.2.2020.

Opettaja.fi 5.4.2019. Amisreformi on vielä kaukana tavoitteistaan, paljastaa 1500 opettajan jättikysely. <https://www.opettaja.fi/tyossa/amisreformi-on-viela-kaukana-tavoitteistaan-paljastaa-1500-opettajan-jattikysely/> Viitattu 11.4.2019.

Opetus- ja kulttuuriministeriö: Ammatillisen koulutuksen reformi (2018).
<https://minedu.fi/amisreformi> Viitattu 6.12.2018.

Opetus- ja kulttuuriministeriö: Nuorisotakuu. <https://nuorisotakuu.fi/tietoa-nuorisotakuusta> Viitattu 21.1.2019.

Samuel, Robin & Burger, Kaspar (2019) Negative Life Events, Self-Efficacy and Social Support: Risk and Protective Factors for School Dropout Intentions and Dropout. Journal of Educational Psychology. Julkaistu verkossa 12.9.2019. <https://doi.org/10.1037/edu0000406> Viitattu 6.2.2020.

Sosiaalipedagogiikka: Tutkimus. <http://www.sosiaalipedagogiikka.fi/tutkimus/> Viitattu 20.4.2020.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Koulutuksen keskeyttäminen (2020) Helsinki: Tilastokeskus. https://www.stat.fi/til/kkesk/2018/kkesk_2018_2020-03-12_tie_001_fi.html Viitattu 12.3.2020.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Koulutukseen hakeutuminen (2019) Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/khak/2018/khak_2018_2019-12-12_tie_001_fi.html Viitattu 1.3.2020.

Tampereen kaupunki: JOPO-opetus. <https://www.tampere.fi/varhaiskasvatus-ja-koulutus/esiopetus-ja-perusopetus/koulut/etela-hervannan-koulu/opetus/jopo-opetus.html> Viitattu 5.3.2020.

Valtakunnallinen työpajajhdistys Ry: Työpajatoiminta Suomessa. <https://www.tpy.fi/tools/tyopajatoiminta-suomessa/> Viitattu 29.1.2019.

Valtioneuvosto: Nuorisotakuu. <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=OKM052:00/2017> Viitattu 23.1.2019.

Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Aineistohallinnan käsikirja: Tunnisteellisuus ja anonymisointi. <https://www.fsd.tuni.fi/aineistohallinta/fi/tunnisteellisuus-ja-anonymisointi.html> Viitattu 5.3.2020.

Yle.fi 31.5.2019. Hallitusneuvotteluiden loppusuoran suurin kysymys ratkaistu: Oppivelvollisuus pitenee toisen asteen tutkinnon suorittamiseen. <https://yle.fi/uutiset/3-10809378> Viitattu 9.6.2019.

Yle.fi 13.2.2020. Parikymppinen Ronja Wallgren kannattaa oppivelvollisuusiän nostamista: ”Ei mulla ollut 16-vuotiaana mitään hajua, mitä tehdä tulevaisuudella” <https://yle.fi/uutiset/3-11190466>
Viitattu 14.4.2020.

LIITE: HAASTATTELURUNKO

- Tausta

- Koulutus- ja työhistoria
- Miten olet päätenyt nykyiseen työpaikkaan?

- Työnkuva

- Kertoisitko aluksi millainen on tyypillinen työpäiväsi?
- Mitä muita tehtäviä työhösi kuuluu?

- Asiakkaat

- Millaisia asiakkaita sinulla on? Puhutteko asiakkaista, nuorista vai mistä?
- Mitkä ovat nuorten keskeisimpiä ongelmia? Mihin asioihin he tarvitsevat apua?
- Miten prosessi asiakkaan kanssa lähtee liikkeelle? Mitä tapahtuu, kun kohtaat asiakkaan ensimmäistä kertaa?
 - Onko olemassa jokin tietty ”kaavio”, jonka mukaan asiakkaan kanssa edetään? (Vai tapauskohtaisempaa?)
- Miten nuoret löytävät palvelunne? Miten he päätyvät tänne?
- Mikä on nuoren tehtävä palvelussa? Pitääkö vain saapua paikalle vai jotain enemmän?
- Mitä jos nuori kieltäytyy toimenpiteestä tai ehdottaa jotain? Voiko nuori tuoda omaa näkemystään esiin?

- Organisaatio

- Onko jokin ylempi taho, jonka ohjeiden mukaan sinun on toimittava? Vai saatko vapaat kädet työssäsi? (Olisiko tässä jotain kehitettävää mahdollisesti...?)

- Yhteistyöverkostot / palveluketjut

- Minkä tahojen kanssa teette yhteistyötä?
- Ovatko nuoret samaan aikaan usean palvelun piirissä? Oletteko tietoisia?
- Mikä on oppilaitosten rooli?

-Loppuyhteenveto

- Mitkä asiat toimivat palvelussanne hyvin? Mistä olette ylpeitä?
- Miten palveluita ja palvelujärjestelmää voisi kehittää?
- Onko vielä jotain, mitä haluaisitte sanoa aiheesta? Onko jotain, mitä en huomannut kysyä?